

บทสรุป

การรวมกลุ่มกันตั้งสมาคมลับ เป็นกิจกรรมที่กระทำกันอย่างแพร่หลาย ในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 และพุทธศตวรรษที่ 25 สมาคมลับที่ชาวจีนเหล่านี้ก่อตั้งขึ้นได้รับอิทธิพลจากสมาคมองค์สามทั้งในด้านการจัดรูปแบบ คติความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ในประเทศไทย พวกชาวจีนอพยพได้ร่วมมือกันตั้งสมาคมลับอั้งยี่ขึ้น สันนิษฐานว่าการก่อตัวของสมาคมคงจะเริ่มในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยตั้งขึ้นที่เมืองภูเก็ต เป็นแห่งแรก ต่อมาได้แพร่กระจายไปยัง เมืองอื่น ๆ ที่มีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่กันมาก ได้แก่ เมืองต่าง ๆ ในลุ่มแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง หัวเมืองชายทะเลตะวันออก หัวเมืองในภาคใต้ และภาคกลาง สมาคมลับอั้งยี่ที่ตั้งขึ้นส่วนใหญ่เป็นการรวมกลุ่มของชาวจีนที่พูดภาษาถิ่นเดียวกัน ยังผลให้ในแต่ละเมืองมีสมาคมลับอั้งยี่อยู่หลายสมาคม พวกชาวจีนอพยพรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับอั้งยี่ เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือกันและกัน ทั้งในด้านการปกป้องภัย การประกอบอาชีพ และการสงเคราะห์กันในยามตกทุกข์ได้ยาก ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินชีวิตในต่างแดน เป็นไปโดยดี

สมาคมลับอั้งยี่เริ่มมีการเคลื่อนไหวอย่างมากในต้นรัชกาลที่ 3 และมีบทบาทต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปลายรัชกาลที่ 5 จึงเริ่มเสื่อมสลายไป จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า บทบาทของสมาคมลับอั้งยี่ในทุกภูมิภาคมีลักษณะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ มีบทบาททั้งในคานาคีและในคานลบ กิจกรรมในคานาคีเป็นเรื่องของการให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในหมู่สมาชิกทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และการสงเคราะห์ในยามตกทุกข์ได้ยาก สำหรับกิจกรรมในคานลบ นั้นมีอยู่ 3 ประการคือ การทะเลาะวิวาทต่อสู้กันเอง ระหว่างอั้งยี่กลุ่มต่าง ๆ การลักลอบประกอบอาชีพทุจริตกฏหมาย และการก่อจลาจลต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบกคชชัม เหง ทั้งจากนายจ้างและขุนนางท้องถิ่น

แม้ว่าสมาคมลับอั้งยี่ในแต่ละภูมิภาคจะมีบทบาทคล้ายคลึงกัน แต่ก็

มีการเคลื่อนไหวในช่วงระยะเวลาที่ต่างกัน ชาวจีนนิยมตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเขตที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ เมื่อเป็นเช่นนี้ ภูมิภาคใดที่เศรษฐกิจกำลังเจริญก้าวหน้า ชุมชนชาวจีนในภูมิภาคนั้นก็จะมีขนาดใหญ่ และสมาคมตั้งอั้งยี่ที่มีอยู่จะมีบทบาทและการเคลื่อนไหวอย่างมาก ปัญหาและบทบาทของอั้งยี่ในประเทศไทยมีการแปรเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 เศรษฐกิจในเขตหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ลุ่มแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง เจริญรุ่งเรืองกว่าในเขตอื่น ๆ ปัญหาอั้งยี่ในช่วง พ.ศ. 2367 - 2411 จึงเกิดจากการกระทำของชาวจีนในเขตนี้แทบทั้งสิ้น แต่เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ศูนย์ความเจริญทางเศรษฐกิจก็เคลื่อนย้ายมาอยู่ที่ภาคใต้และภาคกลาง ปัญหาอั้งยี่ในช่วง พ.ศ. 2411 - 2453 จึงพลอยเปลี่ยนแปลงไปด้วย กล่าวคือมักมาจากการกระทำของชาวจีนในสองเขตนี้ แต่อั้งยี่ภาคใต้มีบทบาทและการเคลื่อนไหวที่รุนแรงกว่าอั้งยี่ในภาคกลาง ที่เป็นเช่นนี้เพราะสมาคมตั้งอั้งยี่ในภาคใต้อาศัยการจักกระเบียดการรวมกลุ่มที่เรียกว่า และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มก็แน่นแฟ้นกว่าพวกอั้งยี่ในภาคกลาง ทำให้อั้งยี่ภาคใต้อีกำลังและความเข้มแข็งอย่างมาก จึงกล้าก่อการร้ายแรง ทั่วยกต่อกฎหมายบ้านเมืองมากกว่าสมาคมตั้งอั้งยี่ในภาคกลาง

แต่เดิมผู้คนโดยทั่วไปมักมองปัญหาอั้งยี่ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453 ว่าเป็นปัญหาร้ายแรงที่บั่นทอนความมั่นคงของบ้านเมือง เปิดโอกาสให้จักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศส ใส่มือในการแผ่อิทธิพลของคนในประเทศไทย นอกจากนั้นยังก่อผลร้ายอย่างมากต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมในช่วงระยะนั้น แต่จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ปัญหาอั้งยี่ที่เกิดขึ้นมิได้ร้ายแรงมากดังที่คิดไว้ เพราะสมาคมตั้งอั้งยี่จะมีอยู่มากมายหลายสมาคม และกระจายอยู่ทั่วไปในทุก ๆ เมืองที่มีชาวจีนตั้งหลักแหล่งอยู่กันมาก แต่ส่วนใหญ่ผู้มักดำเนินกิจการของสมาคมตนไปตามลำพัง ไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับสมาคมอื่น ไม่ว่าจะอยู่ในเมืองเดียวกัน ต่างเมือง ต่างภูมิภาค หรือ

พวกอั้งยี่ต่างชาติ เฉพาะอั้งยี่ภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เท่านั้นที่มีลักษณะพิเศษต่างออกไปเล็กน้อย กล่าวคือ มีการติดต่อไปมาหาสู่กัน เสมอระหว่างอั้งยี่ต่าง เมือง ที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน และยังคงมีความสัมพันธ์กับพวกอั้งยี่ในแหลมมลายูด้วย ส่วนจักรวรรดินิยมอังกฤษและฝรั่งเศส นั้นไม่สนใจที่จะเข้ายุ่งเกี่ยวกับพวกอั้งยี่มากเท่าใดนัก เพราะตระหนักดีว่าไม่สามารถใช้พวกอั้งยี่เป็น เครื่องมือในการแผ่อิทธิพลทางการ เมืองของตน เนื่องจากชาวจีนเหล่านี้มีแนวคิดแบบอนุรักษนิยม และมีทัศนคติในทางลบต่อชาวตะวันตก หากไม่จำเป็นก็จะไม่คบค้าสมาคมด้วย สมาชิกอั้งยี่โดยทั่วไปมักไม่ค่อยติดต่อยุ่งเกี่ยวกับอังกฤษและฝรั่งเศส จะมีก็แต่ เฉพาะพวกหัวหน้าอั้งยี่บางคนที่ไม่สมัคร เป็นคนในบังคับ เพื่อหวัง ความคุ้มครองทาง การศาล

เมื่อสมาคมลับอั้งยี่ที่มีอยู่มากมายหลายสมาคมไม่ เคยประสานกำลังเข้าด้วยกัน และจักรวรรดินิยมตะวันตกก็ไม่ ให้ความสนใจแทรกแซงใช้พวกนี้เป็น เครื่องมือ ปัญหาอั้งยี่ที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453 จึงมิได้ร้ายแรง มากถึง ใญ่คนโดยทั่วไปคาดหมายไว้ แต่ก็นับว่ามีส่วนสร้างความยุ่งยากหลายประการแก่รัฐบาล และก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบต่อสภาพการ เมือง เศรษฐกิจ และสังคมในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453 มากพอควร ทาง รัฐบาลเองได้ตระหนักถึงปัญหาอั้งยี่ที่เกิดขึ้น และเพียรพยายามแก้ไขปัญหานี้ให้หมดสิ้นไป โดยใช้นโยบาย 3 ประการคือ นโยบายให้ความอนุเคราะห์แก่ชาวจีน นโยบายป้องกันเหตุร้าย และนโยบายควบคุมการตั้งอั้งยี่ ในที่สุดรัฐบาลก็สามารถลดมลภาวะสมาคมลับนี้ลง ได้ในตอนต้นรัชกาลที่ 6

การที่สมาคมลับอั้งยี่ถูกขจัดไป มิได้หมายความว่าชาวจีนจะเลิกการรวมกลุ่มไปเลย อุปนิสัยขบถนี้ยังคงมีอยู่เหมือนเดิม มิได้เลือนหายไป จากสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ชาวจีนได้หันมาปรับปรุงการรวมกลุ่มของตนมา เป็นการตั้งสมาคมที่ถูกกฏหมาย และชาวจีนได้รวมกลุ่มในรูปของสมาคมมาจนถึงทุกวันนี้ ในปัจจุบันมีสมาคมชาวจีนอยู่มากมายหลาย

ประเภท เช่น สมาคมตระกูล สมาคมท้องถิ่น สมาคมกลุ่มภาษา สมาคมอาชีพ สมาคมศาสนา และสมาคมที่ตั้ง เคราะหฺคนยากจนในกาณ์ต่าง ๆ เรื่องราว เกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลง รูปแบบการรวมกลุ่มของพวกชาวจีนจาก สมาคมลับอั้งยี่ มาเป็นสมาคมที่ถูกต้องตามกฎหมาย และบทบาทของสมาคม เหล่านี้จึงควรได้รับการศึกษาคนคว่าต่อไป เพื่อก่อให้เกิดความรูความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับชาวจีนซึ่ง เป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดในสังคมไทย ขณะนี้

สมาคมลับอั้งยี่ได้เสื่อมสลายไปนานแล้ว แต่คำว่า "อั้งยี่" ยังคงใช้กันอยู่ในสำนวนภาษาไทยมาจนถึงทุกวันนี้ และความหมายก็กลายไปจากเดิม ในสมัยก่อนคำว่า "อั้งยี่" หมายถึง สมาคมลับชาวจีนที่มีกิจกรรมลับซับซ้อนมากมายหลายประการ และมีบทบาททั้งในกาณ์ดีและในกาณ์ลบ แต่จากสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ความหมายของคำนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป หมายถึง ช้องลับหรือสมาคมใด ๆ ที่ทำการไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่จ่ากัคว่าจะเป็นของชนชาติใด¹

ศูนย์วิทยพัทยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 พิมพ์ครั้งที่ 12 (พระนคร:โรงพิมพ์การศาสนา, 2515), หน้า 1008.

บรรณานุกรม

เอกสารต้นตน

ก. เอกสารที่ยังไม่ไค้พิมพ์

1. เอกสารจากกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศรัชกาลที่ 2 เลขที่ 21 จ.ศ. 1175 ทง-
ตราถึงพระยาศรีธรรมโสกราช เรื่องแขกเมืองไทรบุรี กลันตัน ครัง-
กานู ปลอมเป็นลูกคา เทียวตีปลนลูกคาแขวง เมืองนคร สงขลา พัทลุง
ชุมพร ไซยา ไหแขกลูกคาเมืองไทรบุรี กลันตัน ครังกานู มีหนังสือเจ้า
ท่า เบ็กรองประจำเรือทุกลำ

— จดหมายเทศรัชกาลที่ 2 เลขที่ 9 จ.ศ. 1179 ทงตราถึงพระยาศรีธรรม
โสกราช เรื่องให้แต่งกรมการออกลาดตระเวนสืบจับแขกสลักทางทะเล
ตะวันตกที่ปลนเรือจีนหนุ จีนกวางที่เกาะชุม เกาะเสม็ด

— จดหมายเทศรัชกาลที่ 2 เลขที่ 13 จ.ศ. 1180 ทงตราถึงพระยาศรี-
ธรรมโสกราชให้เจ้าเมืองแต่งกรมการออกลาดตระเวนอย่าให้โจร-
สลักปลนเรือลูกคาใด

— จดหมายเทศรัชกาลที่ 2 เลขที่ 2 จ.ศ. 1182 ทงตราเจ้าพระยาอัคร-
มหาเสนา สมุหพระกลาโหม ถึงพระยาศรีธรรมโสกราช เรื่องให้
แต่งกรมการออกกวาดสลักคอยจับแขกสลักอย่าให้ทำการปลนใด

— จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 เลขที่ 8 จ.ศ. 1194 สารตราเจ้าพระยาจักรีมา
ถึงพระยานครชัยศรี พระวิเศษดาไชย เรื่องให้ทำนาในที่สวนกล้วย
สวนออย

— จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 เลขที่ 14 จ.ศ. 1196 ร่างตราถึงเจ้าพระยา
บรมราช เจ้าพระยามหาโยธา เรื่องโปรดเกล้าฯ ให้ออกมาจัดการ
ก่อบ่อฆ่าแพ่งที่บางพระ แขวงฉะเชิง เทรานั้นไค้ทำไปมากน้อยเท่าไค้
ใ้รายงานเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 10 จ.ศ. 1199 ใบ
 ขอก เมืองฉะ เเชิง เทรา เรื่อง จักซื้อจากส่งลงมากรุง เทพฯ
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 5 จ.ศ. 1200 บัญชีเงินซึ่งใช้ในโรง
 ทำน้ำตาลทรายหลวง
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 18 จ.ศ. 1200 ร่างหนังสือพระยามหา
 อำมาตย์ถึงพระยาวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะ เเชิง เทราให้พระนเรนทร
 โภษาคุมเงินไปจักซื้อยอดออย
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 9 จ.ศ. 1201 บัญชีเรื่องพระยาวิเศษ
 ฤาไชย จำหน่ายเงินในสอยในการทำสวนออยของหลวง
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 19 จ.ศ. 1201 บัญชีชำระเงินภาษีโรง
 น้ำตาลทราย พระยาวิเศษฤาไชย ขุนศรีบริบูรณ์
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 129 จ.ศ. 1201 จกหมายหลวงแก้ว
 อาภัยกราบเวียนเรื่องชำระเงินรายใหญ่ในกรุงเทพฯ (และเรื่อง)
 พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่นมามาตยาพิทักษ์สิ้นพระชนม์
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 18 จ.ศ. 1204 ร่างสารตราเจ้าพระยา
 จักรีถึงพระยานครสวรรค์ เรื่องตั้งเงินยกเป็นขุนนิคมประเทศ นายอำเภोजีน
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 73 เลขที่ 73 จ.ศ. 1204 ใบขอกขุน
 ภัคดีรงค์ถึงหลวงอักษรสุนทร เรื่องชำระพวกค้าเหี้ย
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 79 จ.ศ. 1204 ร่างสารตราเจ้าพระยา
 จักรีถึงหัว เมืองต่าง ๆ เรื่องให้เจ้าพนักงานออกมาสืบสวนจีน จีนผู้ราย
 ถาใดตัวก็จับส่ง เขาไปกรุงเทพฯ
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 51 จ.ศ. 1205 ร่างตราพระยามหา
 อำมาตย์ถึงพระวิไชยชาญยุทธปัลลิต พระสุนทรพิพิธผู้ช่วยเมืองฉะ เเชิง เทรา
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 136 จ.ศ. 1205 สารตราเจ้าพระยา
 จักรีถึงพระปลัด เมืองนครชัยศรี เรื่องให้ขุนโยธาพินาศสืบผู้ราย
- จกหมายเทศร์รัชกาลที่ 3 เลขที่ 137 จ.ศ. 1205 หนังสือพระยามหา
 อำมาตย์เรื่องขอกรายงานนำฝน โรงทึบ และสวนออย

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 28 จ.ศ. 1206 สาร-
ตราเจ้าพระยาจักรีถึง เมืองชัยนาท เรื่องตั้งอากรภูมิ เป็นหลวงบำรุงพานิช ✓
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 49 จ.ศ. 1206 บัญชีสินค้าบรรทุกเรือ-
กำปั่น สำเภอดอกไปจำหน่ายที่เมืองกวางตุ้ง เชียงไฮ่ เลียงโพ
จ.ศ. 1206 - 1207
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 48 จ.ศ. 1207 ร่างหนังสือพระยามหา-
อำมาตย์ถึง เมืองนครสวรรค์ตั้งเงินมูลเป็นที่ขุนนิคมประเทศ ✓
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 56 จ.ศ. 1207 บัญชีเงินภาษีอากรประ-
จำปีมะโรง - มะเส็ง (มะโรงจศก, มะเส็งสัปตศก)
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 61 จ.ศ. 1207 รายชื่อจีนที่เป็นท้าวเหี้ย
ยี่เหี้ย ซาเหี้ย ในแขวงเมืองชุมพร
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 92 จ.ศ. 1207 โบบอกเจ้าเมือง กรม
การ เมืองปราณบุรี เรื่องชาหลวงแลกรมการ เมืองปราณบุรีสืบจับตัวจีนก-
เส็ง หัวหน้าท้าวเหี้ยโคที่ปากน้ำคลองปราณ จีนกเส็งให้การ เป็นสัจจริง
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 223 จ.ศ. 1207 จดหมายมายังพระยา-
พิไชยสงคราม เรื่องให้เร่งรักษาแทนปืนใหญ่และโรงปืนที่ค้างให้แล้ว
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 237 จ.ศ. 1207 สารตราตอบเรื่องชุก
คลองบางปลา และจะโคกรั่วลาวเข้ามา
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 278 จ.ศ. 1207 หนังสือพระยามหา-
อำมาตย์มาถึง เมืองชัยนาท
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 281 จ.ศ. 1207 หนังสือพระยามหา-
อำมาตย์มาถึง พระวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิง เทรา เรื่องกรม-
หมื่นวงศาศนิตจะมาตั้งโรงงานทำน้ำตาลทรายที่ฉะเชิง เทรา
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 33 จ.ศ. 1208 สำเนาค่าให้การจีนถัก
เล่ม 1 เรื่องบรรทุกสินค้าไปจำหน่ายเมืองบาหลี
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 111 จ.ศ. 1208 ร่างตราถึง เมืองฉะเชิง-
เทรา เมืองนครนายก เมืองปราจีนบุรี เกณฑ์ให้เก็บผลเร็วส่งเข้ามา ณ
กรุง เทพา ให้ทันมรสุมสำเภาสลุกำปั่น ปีมะเมีย อัฐศก 1208

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 129 จ.ศ. 1209
 ร่างสารตราถึงชาหลวง กรมการเมืองนครไชยศรี เรื่อง เกณฑ์เลขมา
 รักษาบ้านเมือง และสกัดจับพวกแก้ว เขี้ย กับชำระจีนสูบฝิ่น ซ้อฝิ่น
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 137 จ.ศ. 1209 ร่างจกหมายพระยา-
 ศรีทิพพัฒน์ กราบเรียน เจ้าคุณพระคลัง เรื่อง ให้เก็บปิ่นสันคามศาลเจ้า
 และบ้านจีนในหัวทกแห่ง
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 147 จ.ศ. 1209
 (1) หมายประกาศเรื่อง ให้เก็บปิ่นสันคามครั้ง เกิดแก้ว เขี้ย และให้เก็บ
 ปิ่นคามศาลเจ้าควย
 (2) ร่างสารตราเจ้าพระยาจักรีถึงกรุงเก่า เมืองฉะเชิง เทรา
 เรื่อง ให้นำอำเภไไทย จีน เก็บปิ่นสันส่ง เขามา ณ กรุง เทพ
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 9 จ.ศ. 1210 หนังสือเจ้าคุณจางวาง
 พระสัสดีถึงพระมหาสงคราม พระยาราม ควบคุมคินคำ กระสุน
 กิลาปากนก ออกไปส่ง พณสมุหนายก ณ เดือน 5 ปีวอก สัมฤทธิศก
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 21 จ.ศ. 1210 ตั้งขุนเทพภักดีเป็นที่
 พระวิเศษญาไชย เจ้าเมืองฉะเชิง เทรา
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 155 จ.ศ. 1210 สำเนาคำให้การจีน
 ไปว่าควย เรื่องอั้งยี่ เมืองฉะเชิง เทรากำเวียบ
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 155/ก จ.ศ. 1210 คำให้การจีนบู้ว่า
 ควย เรื่องอั้งยี่ เมืองฉะเชิง เทรากำเวียบ
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 155/ข จ.ศ. 1210 คำให้การจีนบู้ว่า
 ควย เรื่องอั้งยี่ เมืองฉะเชิง เทรากำเวียบ
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 155/ค จ.ศ. 1210 คำให้การหลงจู
 ซี้ เรื่องอั้งยี่ เมืองฉะเชิง เทรากำเวียบ
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 155/ง จ.ศ. 1210 สำเนาจกหมายพระยา
 ศรีทิพพัฒน์ว่าควย เรื่องรบจีนแก้ว เขี้ย เมืองฉะเชิง เทรา
- จกหมายเทศุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 194 จ.ศ. 1210 ร่างตราเจ้าพระยา-

- ปลัดทรวง เคาษา เรืองให้สืบจับพวกจีนตัว เทียบส่ง เข้ามากรุง เทพฯ
 หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 เลขที่ 89 จ.ศ. 1211 ใบ
 บอกระวีชิตชาญมรงค์ถึงหมื่นสนิทสมบัติส่ง เงินผูกปี่ขอมือจีน
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 เลขที่ 22 จ.ศ. 1212 จ.ศ. 1212 คัดลอก
 กรุง เก่าถึงมหาดไทย เรื่องนำฝนคนขาว บัญชีวัด พระสงฆ์ บัญชีจำนวน
 โรงงานน้ำตาล ไร่ออบ
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 3 เลขที่ 144 จ.ศ. 1212 หนังสือเจ้าพระยา-
 จักรีมาถึงพระยาวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิง เทรา
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 138 จ.ศ. 1213 บัญชีปล่อยนักโทษใน
 ปี จ.ศ. 1213
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 140 จ.ศ. 1213 บัญชีปล่อยนักโทษ
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 162 จ.ศ. 1214 ร่างตราเจ้าพระยา
 จักรี เรื่องส่งชาหลวงออกไปผูกปี่จีน
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 60 จ.ศ. 1217 ร่างตราเจ้าพระยาจักรี
 ถึง เมืองต่าง ๆ ให้จับจีนที่ยังไม่ได้เสียเงินผูกปี่ส่งมากรุง เทพฯ
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 103 จ.ศ. 1217 เรื่องผูกปี่จีน
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 20 จ.ศ. 1218 ร่างสารตราถึงพระยา
 วิเศษฤาไชยเจ้า เมืองฉะเชิง เทราโปรดเกล้าฯ ตั้งเงินอยู่เป็นที่หลวง
 พิสุทธิจีน ๗ ชาติ ปลัดจีน ✓
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 77 จ.ศ. 1218 แต่งตั้งให้จีนสิงโตเป็น
 หลวงวิจารณ์จีนประชา ปลัดว่ากล่าวฝ่ายจีน ✓
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 89 จ.ศ. 1218 ให้ขุนสนิทภักดีเป็นหลวง
 พิทักษ์จีนประชา ปลัดจีน ✓
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 119 จ.ศ. 1219 เรื่องผูกปี่จีน
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 121 จ.ศ. 1219 แจ้งความเรื่องสมเด็จ
 พระปิ่นเกล้าเสด็จประพาสทะเลกลับมาแล้วเรื่องโจรจีนสลัด
- จดหมายเทศรัชกาลที่ 4 เลขที่ 14ก. จ.ศ. 1220 ร่างตราพระยามหา-

อำมาตย์ถึง เจ้าพระยานครราชสีมา ควบคุมพระบรมราชโองการคำรัส
เหนือเกล้าฯ ประกาศให้เจ้าเมือง กรมการ เมืองหน้าด่านสืบจับคนที่
เล่าลือพูดถึงการขานเมืองต่าง ๆ

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 88 จ.ศ. 1220 พระ
บรมราชโองการ เรื่องให้ลาดตระเวนจับผู้ร้ายและมีตราถึงพระหริรักษ์
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 92 จ.ศ. 1220 บอกลเมืองจันทบุรี เรื่อง
เรื่องจีนกิจเจียง ถูกปล้นที่หน้าเมืองจันทบุรี
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 93 จ.ศ. 1220 บอกลพระยาราชวังสัน
เรื่องพวกจีนโจรสลัดที่คิดฆ่าชาว แขวงกะพงโลม
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 168 จ.ศ. 1220 คัดบอกเมืองสะเจียง
เทรา เรื่องจีนฆ่ากันตายและเรื่องผู้ร้าย
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 129 จ.ศ. 1223 ประกาศเรื่องแต่งเรือ
รบให้ออกไปลาดตระเวนตรวจตราบ้านเมืองตามฝั่งทะเลตะวันตกและออก
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 178 จ.ศ. 1223 สารตราถึงผู้สำเร็จ
ราชการ เมืองและกรมการ เรื่องผูกบั้งจีน
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 136 จ.ศ. 1224 ใบบอกเมืองเพชรบุรี
เรื่องพวกจีนเข้าพวกเป็นคัวเหี้ย
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 138 จ.ศ. 1224 คำให้การอายจีนขุน
โหล่า เรื่องชักชวนจีนให้เขาเป็นพวกคัวเหี้ย
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 37 จ.ศ. 1225 ร่างสารตราถึงเมือง
สะเจียง เทราทั้งนายอำเภोजีนเข้ารีต ✓
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 125 จ.ศ. 1225 ประกาศเรื่องโรงน้ำศาล
ทรายเมืองนครไชยศรี สมุทรสาคร สะเจียง เทรา
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 133 จ.ศ. 1225 แต่งตั้งปลัดจีน นาย
อำเภोजีนและนายอำเภोजีนเข้ารีต ✓
— จดหมายเทศุ์รัชกาลที่ 4 เลขที่ 247 จ.ศ. 1226 หลวงวิสุทธิจีนชาติ
ปลัดจีนผู้ว่าราชการ เมืองสะเจียง เทรา ผู้ว่าเมืองพนมสารคาม บอกล ✓

เรื่องชำระเงินอากรก่านำส่ง เขาไปกรุงเทพฯ
 หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 4 จ.ศ. 1227 ร่าง
 สารตราถึงพระยาอุทัยธานีตั้งเงินน้อยเป็นหลวงพินิจภาษา จางวางนาย
 อำเภोजิน

- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 17 จ.ศ. 1227 ร่างสารตราถึงเมือง
 สรรบุรี เรื่องตั้งเงินขึ้น เป็นหลวงวิเศษพานิชจางวางอำเภोजิน เมืองสรร ✓
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 55 จ.ศ. 1227 ร่างตราถึงกรุงเทพฯ
 เรื่องเงินไหลล่าเลี้ยงโคะ (เป็นคว่เหี้ย)
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 96 จ.ศ. 1227 หนังสือเรื่องพระภานี
 สมบัติชุกคลองบ้านคอนกระคี่
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 109 จ.ศ. 1228 ไปรคเกล้าฯ ให้ขุนวิจิตร
 สงครามและกัปตัน เทรนชาติอังกฤษคุมเรือไปลาดตระเวนสลักศัตรู
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 223 จ.ศ. 1228 คัดมอกและคร่า่นอย
 เรื่องซ่อมวัดธรรมามูล และตั้งนายอำเภोजินเมืองฉะเชิงเทรา ✓
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 341 จ.ศ. 1228 ร่างทราน้อยถึงเมือง
 เชียงแตงจำปาศักคี่ แสนปาง
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 73 จ.ศ. 1229 เลื่อนยศพระพิเทศพานิช
 เป็นพระยาอภัยกชคทิสรัักษาสยามประชานุถดกิจ ✓
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 105 จ.ศ. 1229 ร่างตราถึงเมืองอุทัย
 ธานีเรื่องตั้งนายอำเภोजิน ✓

บัญชีเก่า

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุรชกาลที่ 5 เลขที่ 221 - 222 (มคคที่
 22/1-2) พระราชดำรัสว่าควยเรื่อง เขมรและราชการเมืองภูเก็ค
- จดหมายเทศุรชกาลที่ 5 เลขที่ 2277 (มคคที่ 224/11) พระราชกระแสด
 เรื่องคคี่เงินอั้งยี่ จ.ศ. 1243
 - จดหมายเทศุรชกาลที่ 5 เลขที่ 2314 (มคคที่ 230/1) พระราชบัญญัติ
 สำหรับอั้งยี่เป็นขอบังคับ 22 ขอ

- หอสมุดแห่งชาติ, กอ. จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2315 (มคที่ 230/2)
พระราชำรออกพระราชบัญญัติจีนอ้งปี จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2316 (มคที่ 230/3) เจ้าพระยามหินทร-
ศักดิ์ถวำความเห็นเรื่องจีนอ้งปี จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2317 (มคที่ 230/4) คำให้การหลวง
ภักดีเรื่องจีนอ้งปีก่อการวิวาทกัน จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2318 (มคที่ 230/5) คำให้การอำแคง
เงินเรื่องจีนอ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2319 (มคที่ 230/6) คำให้การอำแคง
แพ่งเรื่องจีนอ้งปีวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2320 (มคที่ 230/7) คำให้การอำแคง
กิงเรื่องจีนอ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2321 (มคที่ 230/8) คำให้การจีนคู่เพียว
เรื่องอ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2322 (มคที่ 230/9) คำให้การอำแคง
งป่าเรื่องจีนอ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2323 (มคที่ 230/10) คำให้การจีน
หงวนเรื่องอ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2324 (มคที่ 230/11) คำให้การจีน
หัวหน้าอ้งปีเรื่องจีนอ้งปีก่อการวิวาทกัน จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2325 (มคที่ 230/12) คำคัดสินพวกจีน
อ้งปีก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2326 (มคที่ 230/13) คำคัดสินจีนอ้งปี
ก่อการวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2327 (มคที่ 230/14) จีนโคกถล่ำวโทษ
ขุนอักษรระลาการเรื่องจีนตัวเพียถิกเอาทาสจีนโคกไปเป็นอ้งปี จ.ศ. 1245
- จกหมายเทศรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2328 (มคที่ 230/15) คำปรึกษาวางมท
จีนอ้งปีทำร้ายผู้คุมเมืองนครชัยศรี จ.ศ. 1245

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2329 (มัตที่ 230/16)
 สวรรคมาถึง เจ้าเมืองกรมการไทรจวจตราจีนอ้งปี จ.ก. 1244
- จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2344 (มัตที่ 231/15) บัญชีนักโทษ
 ประหารชีวิต
- จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2811 (มัตที่ 280/1) บัญชีผู้มีความชอบ
 ในกรมพระกลาโหมที่ทำการปราบขมถจีน เมืองภูเก็ท

บัญชีใหม่

- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 112 (มัตที่ 5/10)
 เรื่องอ้งปีเมืองฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2424
- จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 1940 (มัตที่ 92/1) ร่างหนังสือถึงกงสุล
 ฝรั่งเศส เรื่องจีนไห่เฉียว จีนเลวหูของสมพรรคพวกเป็นท้าวเหี้ย จ.ศ. 1230
- จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2214 (มัตที่ 114/21) ร่างกราบบังคม
 ทูลเกล้า 55 เรื่องเจ้าพระยาภาณุวงศ์กราบบังคมทูลเรื่องราชการต่าง
 ประเทศและราชการอื่น ๆ
- จดหมายเทศุรรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2899 (มัตที่ 139/16) สัญญาที่ฉพน
 อ้งปี 6 ขอ

2. เอกสารจากกองจดหมายเทศุรแห่งชาติ กรมศิลปากร

1) เอกสารรัชกาลที่ 4

- ร.4 1ก/8 พระราชหัตถเลขาและประกาศต่าง ๆ ในรัชกาลที่ 4
 เลขที่ 43 ออกพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ 1,000 ซึ่งให้พ่อค้านำตาล
 ทรายลงไปลงทุนเพื่อป้องกันการค้าชาทุน เพราะต้องเสียคอกเบี้ยแพง
 ประกาศเมื่อปี จ.ศ. 1225

2) เอกสารเบ็ญ เล่มกรมพระกลาโหมรัชกาลที่ 4

- เล่ม 23 เลขที่ 67 สวรรคที่ว่าควยให้พระยาชุมพรสี่จีนบูท้วเหี้ยมาต่อเรื่องที่บ้าน
 ไค ไหมอกเขามาไทแจง
- เล่ม 31 เลขที่ 32 ว่าควยพระราชทานสัญญาบัตรนายอำเภอจีนเข้ารีตเมืองราชบุรี
- เล่ม 33 เลขที่ 69 สวรรคที่ว่าควยให้พระยาเทพารุณเป็นข้าหลวงออกไประงับ

จีนวิวาทกัน ณ เมืองภูเก็ท

เลขที่ 73 หนังสือว่าควยไ้พระยาเทพวรชุนคิดจัดการรักษาเมืองภูเก็ท
เล่ม 34 เลขที่ 69 หนังสือว่าควยจีนคั้นบุนกลับออกไปเมืองภูเก็ทให้ไ้ นัง-
ปรึกษาถอยความในใ้ประชุมควย

เล่ม 35 เลขที่ 60 ว่าควยคั้งนายอำเภอจีน เมือง เพชรบุรี

เลขที่ 63 ว่าควยชาหลวงพาจีนหัวหน่าออกไปส่ง เมืองภูเก็ท

เล่ม 36 เลขที่ 87 ว่าควยไ้พระนราธิราชภักดีเป็นชาหลวงไปประหารชีวิต

จีนคั้นเสียง ณ เมืองภูเก็ท

เล่ม 37 เลขที่ 36 ว่าควยไ้พระยาภูเก็ทขับไล่จีนลิมปาดออกจาก เมืองภูเก็ท
เมืองกลาง

เลขที่ 72 สารตราว่าควยไ้เรือรบออกไปรักษาราชการ เมืองตะวันตก

เลขที่ 75 ว่าควยไ้ชาหลวงกรมการชำระความจีน (อั้งยี่) วิวาทกับ
ศิษยบาทหลวง

3) เอกสาร เียบ เล่มกรมพระกลาโหมรัชกาลที่ 5

เล่ม 1 เลขที่ 55 ว่าควยไ้เมืองตะกั่วป่าสืบจับจีนคี่เรือพม่าลुकาคหนา เมือง
ตะกั่วหง

เลขที่ 57 ว่าควยพระราชทานทองลิม เสื้อผ้าไ้พระยาภูเก็ทโลห-
เกษครารักษ

เลขที่ 60 ว่าควยไ้ปรกเกล้าไ้พระยาเทพวรชุนชาหลวงพาจีน-
หัวหน่า 16 คนไปเมืองภูเก็ท

เล่ม 2 เลขที่ 20 ว่าควยคั้งนายอำเภอจีน เมืองตะกั่วป่า ✓

เลขที่ 21 ว่าควยคั้งนายอำเภอจีนและปลัดจีน เมืองภูเก็ท ✓

เล่ม 3 เลขที่ 40 คั้งหลวงสาครกะบิตัน เป็นหลวงอร่ามสาคร เขต ปลัดจีน เมืองภูเก็ท

เล่ม 4 เลขที่ 57 ไ้ชาหลวงไปทัวโทยจีนบราย ณ เมืองภูเก็ท ✓

เล่ม 6 เลขที่ 5 ว่าควยไ้ชาหลวงคุมเรือรบไปอยู่รักษา เมืองภูเก็ท

เลขที่ 50 ว่าควยคั้งขุนศรีวิเศศ นายอำเภอจีน บานแหลม เมือง เพชรบุรี ✓

เลขที่ 54 ว่าควยไ้พระนราธิราชภักดีชาหลวง ออกไปช่วยพระยา-

เล่ม 8

ภูเก็ตรั้งบั้งจีนลุดจาง เหมื่อง ลักบักน้าวิวาทกัน

เลขที่ 8 ใหลหวงศรีมหาราชา ชาหลวง ชำระ กรมการ ไทย, จีน
เมืองหลังสวนเลียงโคะเซาควี้เหียบ เรียกสัญญาพัณฑ์บน ✓

เลขที่ 10 ใหลหวง กรมการ เมืองภูเก็ตรั้งระควำมซึ่งนายเหมื่อง
ลุดจางวิวาทกันควยค่าจาง แลคักสินซึ่งยิงกันค้าย ๗ เมืองภูเก็ตรั้ง

เลขที่ 25 ตั้งจีนก่าอกเป็นที่หลวงบารุงจีนประชา นายอ่ำเกอจีน เมือง
ตะกั่วป่า ✓

เลขที่ 43 ว่าควยใหลพระยาราชวังสัน ชาหลวงคุม เรือรบออกไปรักษา
เมืองภูเก็ตรั้ง ลามีเหตุการณ พระยาราชวังสันบอกข่าวมา ใหลหวง
ราชกร เมือง กรมการ พังบั้งคัมปัญหา 8 เมือง

เลขที่ 44 ว่าควยใหลพระยาราชวังสัน หลวงพิพิธภักทิจารณ ชาหลวง
ชำระฎรายคี่เรือ มาจีนโกยหลง

เลขที่ 64 ว่าใหลพระยาราชวังสัน หลวงพิพิธภักทิจารณ ชาหลวง
เร่งชำระควำมฎรายคี่เรือจีนโกยหลง คอตั้ง เกื่อน 2 เส็กจกลับ
แต่อย่างศิลาจึงจะใหลเรือรบออกมาเปลี่ยนแปลง

เลขที่ 78 ว่าควยตั้งนายอ่ำเกอจีน เมืองภูเก็ตรั้ง 3 นาย ✓

เล่ม 10 เลขที่ 2 ว่าควยใหลเรือรบซื้อสขามูประสคัมภอกไปรักษา เมืองภูเก็ตรั้ง
เปลี่ยนแปลงใหลเรือรบซื้อ กอระเนเซน กลับเขามา ๗ กรุงเพท

เล่ม 12 เลขที่ 8 ใหลเจ้าหมื่นเสมอใจราช ปรีวีเคาน์ซิดเป็นชาหลวงออกไป
จัดการรักษาผลประโยชน์แผ่นดิน ๗ เมืองภูเก็ตรั้ง

เลขที่ 67 คอบชาหลวง กรมการ เมืองภูเก็ตรั้งว่าควยใหลรักษาจัดจีน
หัวหนาเมืองภูเก็ตรั้งไปทำเหมื่องคืบก ๗ เมืองกลาง ✓

เลขที่ 68 คอบชาหลวง เมืองภูเก็ตรั้งว่าควยจีน เหนียวยี่เซาส์เปกอังกฤษ

เลขที่ 90 คอบเมืองนครศรีธรรมราชว่าควยใหลชาหลวง กรมการระงับ
จีนวิวาท ๗ ที่ร้อนพิบูลย์

เลขที่ 97 คอบชาหลวง เมืองภูเก็ตรั้งว่าควยใหลเรือรบไปพัง เหตุการณเมือง
ตะกั่วป่า เมืองระนอง แลวใหลใหม่หนังสือถึงพระศรีธรรมบริรักษ์ ปลัด

- ให้สืบจับผู้ร้ายผู้หนึ่งเงินพวกยี่หิ้น ณ บ้านนุแหลมคัก
- เล่ม 14 เลขที่ 18 ว่าควยให้พระนราธิราชภักดี ขาหลวง พระยานครศรีธรรม-
ราชชำระคดีความซึ่งเงินปล้น เก็บบริวารฆูรที่ร้อนพิมุลย์ เมื่อวิวาทรบกัน
เลขที่ 34 คอบขาหลวง กรมการ เมืองภูเก็คว่าควยให้ชักชวนเงินออก
ทุนไปทำเหมืองคิบุก ณ เมืองกลาง
- เลขที่ 51 คอบขาหลวง กรมการ เมืองนครศรีธรรมราชว่าควยระงับ
เงินวิวาทรบกัน ณ ที่ร้อนพิมุลย์ แลให้ส่งเงินหัวหนาคคน เหตุ 2 คน เขามา
ณ กรุง เทพฯ
- เลขที่ 87 ให้เจ้าหมื่นไวยวรรณารด ขาหลวงออกไปปรีการาษการจีน
ณภู ณ เมืองภูเก็คว
- เล่ม 16 เลขที่ 10 ว่าควยให้เจ้าหมื่นเสมอใจราช เจ้าหมื่นไวยวรรณารด
ปรีการาจัดการ เมืองภูเก็คว เมืองระนอง
- เลขที่ 27 ว่าควยให้หลวงโยธาภิบาลคุมเงินผู้ราย เมืองระนองกลับ
เขามา ณ กรุง เทพฯ
- เลขที่ 38 ว่าควยให้เมืองไทร เมืองแขก จักเรือออกลาดตระเวน
สลัดทะเลตะวันตก
- เลขที่ 57 ว่าควยให้พระยาราชวังสัน ขาหลวงไปฟังการจีนวิวาทกัน
ณ เมืองปลิก
- เลขที่ 60 ว่าควยให้พระยาราชวังสัน ขาหลวงออกไปเปลี่ยนเจ้า-
หมื่นเสมอใจราช เขามาเฝ้า
- เลขที่ 72 ว่าควยส่งทหารออกไปเปลี่ยนทหาร เมืองภูเก็ควกลับมากรุง เทพฯ
- เลขที่ 79 ว่าควยให้พระยาปลิก พระยาราชวังสัน ขาหลวงบอก
คอบทองครารายจีนวิวาท
- เลขที่ 90 คอบขาหลวง กรมการว่าควยจ่ายเสบียง แลสืบจับผู้ราย
ยิงหลวงอศัญคตสิงขรตายน ณ เมืองภูเก็คว
- เล่ม 18 เลขที่ 77 ว่าควยให้เรือพิทขิมรณยุทธออกไปเปลี่ยนเรือมูรชาวสิทธิ-
สวัสดิ์ให้พระยาราชวังสันกลับ เขามาเฝ้าทูลละออง
- เลขที่ 86 ว่าควยคอบให้พระยาภูเก็ควคดีความจีนวิวาท เสนอขาหลวงตัดสิน

- เลขที่ 98 ว่าควยใหญ่ประหารชีวิตจีนล่องสติญาทัณฑ์บน ณ เมืองภูเก็ต 2 คน
- เล่ม 20 เลขที่ 38 ว่าควยใหญ่พระอมรวไลยสร เลขออกไปเปลี่ยนพระยามนตรี
สุริยวงษ์เขามาเผาทุลละออง
- เล่ม 22 เลขที่ 45 ว่าควยพระราชนานโทยจีนลิมหิมให้แก้จีนหัวหน้าเมืองภูเก็ต
- เล่ม 24 เลขที่ 11 ว่าควยคักเซตแคนเมืองศรีงออกจากเมืองนครศรีธรรมราช
ขึ้นกรุงเทพฯ
- เลขที่ 13 ว่าควยไปรคเกล้าฯ ไหพระยามนตรีสุริยวงษ์ หลวงมนตรี
นิกรโกษา ออกไปรักษาหัวเมืองทะเลตะวันตก
- เล่ม 25 เลขที่ 23 คอบเมืองชุมพรไห้ชำระบูรบายปลน แลไทยสามานเขายี่หิน
- เล่ม 26 เลขที่ 49 ถึงเมืองราชบุรีว่าควยพระราชนานสติญาบัตรหมื่นศาสนา
คฤชกรักษ์ จีนเขารักบ้านบางนกแขวก หมื่นพิทักษ์คฤชตั้งนายอำเภอ
จีนเขารักบ้านคอนกระ เมือง
- เล่ม 28 เลขที่ 66 คอบเมืองหลังสวนว่าควยไทยเลี้ยงโตะสามานเขากงสี่ยี่หิน
- เล่ม 30 เลขที่ 55 คอบเมืองราชบุรีไห้เรียกทัณฑ์บนจีนเขารัก จีนเข่าอ้งยี่
บ้านคอนกระ เมืองทั้ง 2 ฝ่าย
- เล่ม 34 เลขที่ 30 คอบพระอนุรักษโยธราชาลองว่าควยชำระคักลีนความพวก
จีนยี่หิน -จีนโฮเซง แลไห้คักคอบค่าส่งกงสุลสยาม ณ เมืองเกาะหมาก
- เลขที่ 31 ถึงพระอนุรักษโยธราชาลองว่าควยไห้เรียกทัณฑ์บนจีนยี่หิน
-จีนโฮเซงฝ่ายละ 2 ฉบับส่ง เขามากกรุงเทพฯ ฝ่ายละฉบับ ไ่วสำหรับ
เมืองฝ่ายละฉบับ
- เลขที่ 32 ถึงพระอนุรักษโยธราชาลองว่าควยชำระคักลีนความจีนยี่หิน
-จีนโฮเซง เมืองตะกั่วป่าไห้รักษาพระวิชิทภักคิศรีสรสงคราม ปลัด
ตามเห็นพรอม ๆ กัน
- เลขที่ 33 ถึงพระอนุรักษโยธราชาลองว่าควยจีนพวกโฮเซง เขาชื่อกัน
59 คนทำเรื่องราวถวายพระเจ้านองยาเชอกรมหมื่นเทววงษ์วโรประการ
- เลขที่ 34 คอบพระอนุรักษโยธราชาลองว่าควยมีญูตั้งกงสีชงชาว
ชงแคงที่กละลามุกา ไทรบุรี

- เล่ม 34 เลขที่ 38 คอบพระอนุรักษโยธาฯฯลฯหลวงว่าควยชำระคักสินความพวก
จีนโฮ เซง -จีนยี่หีนวิวาทกัน ณ เมืองตะกั่วป่า
- เลขที่ 39 คอบพระอนุรักษโยธาฯฯลฯหลวงว่าควยกรมการนายอำเภ
ราษฎร เมืองตะกั่วป่า เขากงสี่กับพวกจีน
- เลขที่ 51 คอบเมืองตะกั่วป่าว่าควยให้พระอนุรักษโยธา หลวงสร-
เสนี ขาหลวงชำระคักสินความพวกจีนยี่หีน -จีนโฮ เซงวิวาทกัน ณ
เมืองตะกั่วป่า

เล่ม 35 เลขที่ 82 คอบหลวงสร เสนีว่าควยพา เรือสยามกุฎไชยชิตไปรักษา
ราชการ เมืองตะกั่วป่า

เล่ม 36 เลขที่ 46 ถึง เมืองไทรบุรีให้ปรึกษาฯลฯหลวง เรือรบสี่จับชำระพวก
แขก พวกจีน เมืองสตูล เขายี่หีนคักสินคามกฎหมาย

เลขที่ 48 ถึง เมืองสตูลให้ส่งตัวพระอินทรวชิไชย พระบักษา คนก
มหมัก มาสาบานเรียกทัตชน ณ เมืองไทรบุรี ให้ออกจากกงสี่ยี่หีน
ถ้ามีเหตุเกิดขึ้นให้มีหนังสือแจ้งแก่ฯลฯหลวง เรือรบพระยาฤทธิสงคราม
ทราบโดยเร็ว

เลขที่ 49 ถึงฯลฯหลวง เรือรบว่าควยให้ดำจับพระยาฤทธิสงครามสอด
แนมฟัง เหตุการณ์เมืองสตูล

เล่ม 38 เลขที่ 47 คอบพระอนุรักษโยธาฯฯลฯหลวง กรมการ 3 เมืองว่าควย
ชำระพวกจีนยี่หีน จีนโฮ เซงให้บังคับตามคำปรึกษา

เลขที่ 48 คอบพระอนุรักษโยธาฯฯลฯหลวง กรมการ 3 เมืองให้ส่ง
บุลงมือฆ่าฟันพวกโฮ เซง 4 คนเข้ามาจำคุก ณ กรุง เทพฯ

เลขที่ 49 ถึงหลวงนราธิวรฤทธิ หลวงสุรินทรเสนี ขาหลวงว่า
ควยให้พระอนุรักษโยธาฯฯลฯหลวงคุม เรือมูรชาวสิทธิสวัสดิ์ออกมา เปลี่ยน
เรือพิทิมรณยุทธกลับ เขามากรุง เทพฯ

เล่ม 42 เลขที่ 38 คอบเมืองราชบุรี ให้เกาะจีนหัวหน่าบ้านคอนกระเป็อง
มาเร่งให้ส่งจีนหงวนกับพวก 8 คนจงได้

เลขที่ 39 ถึง เมืองราชบุรีให้พระอมรวิไลยสร เสด เป็นฯลฯหลวงออก

- ไปชำระจีนอั้งปีผู้รายงานคอนกระ เมือง ๕ ๕
- เล่ม 44 เลขที่ 71 ถึง เมืองปรานบุรีตั้งจีนรัน เป็นขุนประเทศภาษานายอำเภอ
จีน เมืองปรานบุรี ✓
- เล่ม 49 เลขที่ 83 คอบ เมืองระนองให้ส่งตัวอายุคล้า อายุทิด อายุทัยพวกยี่หั้น
ศิระกระปือไปยังพระอนุรักษโยธาชาหลวง
- เลขที่ 84 คอบพระอนุรักษโยธาชาหลวงให้ชำระสมิสุภา พวกเพื่อน
ยี่หั้นศิระกระปือส่ง เขามา ณ กรุง เทพฯ
- เลขที่ 86 คอบพระยารัตน เศรษฐี พระราชทานอำนาจไปตรวจ
ราชการ เมืองหลังสวน ชำระยี่หั้นศิระกระปือ ✓
- เลขที่ 87 โปรคเกล้าฯ ให้พระสุริยภักดิ์ ขุนนเรนทรภักดิ์ นายขง
มหาดเล็ก เป็นชาหลวง ชำระผู้เขายี่หั้นศิระกระปือ 9 เมือง
- เล่ม 50 เลขที่ 54 คอบพระอนุรักษโยธาชาหลวงว่าให้พระเสนาณรงค์บังคับ
ราษฎรออกจากยี่หั้นศิระกระปือ
- เลขที่ 71 ถึงผู้ว่าราชการ เมือง กรมการให้จ่ายเสบียงอาหารให้
ชาหลวงชำระยี่หั้นศิระกระปือ
- เลขที่ 89 ถึงพระอนุรักษโยธาชาหลวงให้เร่งเงินเรื่องความฝ่าย
ยี่หั้นให้แก่ฝ่ายโฮ เซง
- เล่ม 54 เลขที่ 54 โปรคเกล้าฯ ให้พระสุริยภักดิ์ ชาหลวงชำระยี่หั้น กลับ
เขามา ณ กรุง เทพฯ
- เล่ม 56 เลขที่ 88 พระราชทานนามสัญญาบัตรหลวงประเทศปรีชาฤศตจีน
นายอำเภอจีนเขารัต เมืองฉะเชิง เทรา ✓
- เล่ม 61 เรื่องที่ 1 จีนมาเกากับจีนอก เกียน เมืองนครศรีธรรมราชวิวาทกัน
(จ.ศ. 1237 - 1238)
- เรื่องที่ 2 จีนผู้รายงานปลอนฆ่าพระอิสราธิไชย ผู้ว่าราชการ เมืองกระปือ

ถึงแก่กรรม (จ.ศ. 1240 - 1242)

เล่ม 62 จีนก่อการกบฏที่เมืองกุ่กั๊กและเมืองระนอง การปราบปรามและจับกุมพวกกบฏจีน

เล่ม 67 เลขที่ 15 หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเกษตราธิบดี ว่าการแทนสมุหพระกลาโหม ถึงพระยาอัมรินทราไชย ผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี เรื่องให้ชี้แจง เหตุผลว่าทำไมจึงส่งให้กองการสืบจับญวราย แลตรวจจับอั้งปี้ซึ่งลักตมกตั้นน้ำสุรา เดือน

เลขที่ 17 หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเกษตราธิบดี ว่าการแทนสมุหพระกลาโหม ถึงผู้ว่าราชการเมืองราชบุรี และข้าหลวงชำระอั้งปี้ให้ชี้แจงรายละเอียด เรื่องการจับพวกจีนอั้งปี้ซึ่งลักตมกตั้นน้ำสุรา เดือนจำหน่ายให้ราษฎร แลจีนญวรายปลนโรงจำหน่ายน้ำสุราของนายอาก

4) เอกสารเย็บเล่มกรมมหาดไทยรัชกาลที่ 5

เล่ม 1 เลขที่ 118 สารตราถึง เมืองฉะเชิงเทราให้ข้าหลวงออกไปตั้งราชการ เจด เลี้ยง โตะคั้งคัว เป็นคัวเหี้ย

เลขที่ 187 สารตราถึงกรุง เก่าตั้งชุมชนพิพิธนักคีเป็นที่หลวงบาราศคคีจีน กงสุลจีน ✓

เลขที่ 195 สารตราถึง เมืองฉะเชิงเทรา ปราชิ่นบุรี นครนายก ตั้งจีนอยู่เป็นที่หลวงวิสุทธจีนชาติ ปลัดจีน ✓

เลขที่ 196 สารตราถึง เมืองฉะเชิงเทรา ปราชิ่นบุรี นครนายกตั้งจีนเหราเป็นที่ชุมชนพิพาทจีนที่จารณที่ 2 กงสุลจีนข้างขวา จีนจ่ายเป็นที่ชุมชนสมานจีนประชาติ 2 กงสุลจีนข้างซ้าย ✓

เลขที่ 200 สารตราถึง เมืองพิจิตรตั้งหลวงวิเศษพานิชเป็นที่หลวงอุตุรานูเขตรจีนนิกร กงสุลจีน ✓

เล่ม 2 เลขที่ 159 เมืองฉะเชิงเทราโปรดเกล้าฯ ให้ พนมสมุหนายกออกไปชำระอายจีนคัวม่วยที่ทำรงอาญาสิทธิปลอมคั้งคัว เป็นคัวเหี้ย

เล่ม 3 เลขที่ 146 เมืองฉะเชิงเทราโปรดเกล้าฯ ให้ เมืองอุทัยธานี หลวงศรีมหาราชา ออกไปตั้งราชการรายจีนเลี้ยงโตะกัน

- เล่ม 3 เลขที่ 147 เมืองฉะเชิง เทราศอบรายจีนเลี้ยงโต๊ะ แลให้แต่งกรม
การออกพึงราชการ
- เล่ม 5 เลขที่ 9 เมืองฉะเชิง เทราให้เมืองอุทัยธานี ขาหลวงออกไปสืบสวน
พึงความจีนตัวเหี้ย
- เล่ม 6 เลขที่ 7 เมืองฉะเชิง เทราตั้งจีนเปี่ยม เป็นที่ขุนจับจีนพาด นายอำเภोजิน
- เล่ม 7 เลขที่ 98 เมืองฉะเชิง เทราตั้งจีนแคว เป็นที่ขุนประ เทศคุณจีนนาย
อำเภोजิน เซารัต
- เล่ม 16 เลขที่ 110 เมืองชัยนาทตั้งจีนกุก เป็นที่หลวงวิจารณ์จีนประชา ปลัดจีน
- เล่ม 18 เลขที่ 111 เมืองฉะเชิง เทราศอบรายพวกจีนเลี้ยงโต๊ะ กบให้ส่ง
ตัวจีนไปฉาย จีนฮ่อ จีนเกสัว จีนลุน จีนกิเสง พวกตัวเหี้ยเข้ามา
ณ กรุง เทพา
- เล่ม 22 เลขที่ 28 เมืองพิษณุโลกตั้งหลวงพิพัฒน์โกศา เป็นที่พระรัตนานุคุณกิติ
ปลัดจีน
- เล่ม 25 เลขที่ 34 เมืองพรหมบุรีตั้งจีนทองคำ เป็นที่หลวงกิจจาจีนประเทศ ปลัดจีน
- เล่ม 27 เลขที่ 103 เมืองพระตะบอง ตอบว่าควยให้ชำระความอ้าแคง กิมกับ
พวก เซารัตบาทหลวงวิวาทกัน กบว่าควยบาทหลวงทำการกชคุ้ม เหง
พวกจีน พวกญวน แลหลวงรามโยธินชาติโปรตุเกส เติม
- เล่ม 28 เลขที่ 57 เมืองนครเสียมราชูศอบรายความพวกจีนอั้งยี่ ญวน เซารัต
วิวาทกันที่บ้านลงสาคาอม แขวง เมืองนคร เสียมราชู
เลขที่ 70 เมืองนคร เสียมราชูตอบให้ปรึกษาหารือกับพระยาคทาธรธรนิน
พระพนมพินิตพร้อมกันระงับปราบปรามจีนอั้งยี่แลโจรผู้ร้ายโดยแข็งแรง
เลขที่ 71 เมืองพระตะบอง เมืองพนมศก ให้ปรึกษาหารือพร้อมกัน
พระยานุภาพไตรภพ จักการระงับปราบปรามพวกอั้งยี่แลโจรผู้ร้าย
ที่ก่อการกำเริบ
เลขที่ 164 เมืองนคร เสียมราชู ตอบให้จัดการรักษาย่านเมืองแล
ปราบปรามจีนอั้งยี่ซึ่งคบกัน เป็นโจรผู้ร้ายให้ เป็นที่เรียบรอยตามพระองค์
เจ้าสายสนิทวงษ์มีรับสั่ง

- เล่ม 28 เลขที่ 165 เมืองพระตะบองไปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนธิ-
วงษ์ออกไปจัดการรักษาเขตรแขวง บ้านเมือง แลระงับปราบปราม
จีนอั้งยี่ซึ่งคบกัน เป็นโจรฉวย
- เล่ม 31 เลขที่ 164 เมืองชัยนาทตั้งจีนทิว เป็นที่หลวงวิจารณ์จีนประชา ปลัดจีน
- เล่ม 32 เลขที่ 98 เมืองนครสวรรค์ ว่าควยไปรดเกล้าฯ ให้พระพิรมย์ราชา
เป็นชาหลวงขึ้นไปชำระความ เมืองนครสวรรค์ เมืองอุทัยธานีราย
กรมการ เขา เป็นพวกอั้งยี่
- เล่ม 33 เลขที่ 7 เมืองพิจิตรตั้งจีนยี่ เป็นที่หลวงอุตรานุ เขตกรุงสุโขทัย
เลขที่ 144 ถึงพระพิรมย์ราชา พระสำเร็จสมบัติ ชาหลวงคอยให้
ชำระสืบสวนรายกรมการ นายอาทร กคชี่ราษฎรให้เสียเงินเรื่อง
ความจับนำสุรา กับให้แต่งกรมการคุมตัวกรมการมีชื่อซึ่งให้การรับ
ว่าเขาอั้งยี่ลงมาส่ง ณ กรุง เพทฯ
- เลขที่ 180 กรุง เก้า ตั้งขุนบริหาร เวศกิจ เป็นที่หลวงบาราศคคีจีน
เลขที่ 210 ถึงหลวงจินการักษชาหลวง พระเกรียงไกรกระบวน
บุทร กรมการ เมืองฉะเชิง เทราตั้งจีนเพิ่ม เป็นที่ขุนรักษาจีนภักดี
- เล่ม 34 เลขที่ 106 ฉะเชิง เทราตั้งจีนขุน เป็นที่ขุนอาษาจีนบูรณผู้ช่วยราชการ
อยู่ในหลวงวิสุทธิจีนชาติ ปลัดจีน
- เล่ม 37 เลขที่ 136 ฉะเชิง เทรานำตั้งจีนตึก เปี้ยก เป็นที่หลวงประ เทศปฤชา
กฤษณจีน นายอำเภอจีนและภาษาต่าง ๆ ในบังคับสยามที่ถือศาสนา
โรมันคาทอลิก
- เล่ม 38 เลขที่ 137 เมืองฉะเชิง เทราตั้งจีนรอด เป็นที่ขุนพิจารณาคนจีนออก
ไปรับราชการตามตำแหน่งต่อไป

5) เอกสาร เบียบ เล่มการต่างประเทศรัชกาลที่ 5

- เล่ม 5 เลขที่ 2 มีไปว่าควยจีนโทเฉียว จีนเลหวุจะคิกการ เป็นคัว เตียบ
เลขที่ 3 มีตอบมาว่าควยเรื่องจีนโทเฉียว จีนเลหวุ
เลขที่ 7 มีไปว่าควยเรื่องจีนโทเฉียว จีนเลหวุ
- เล่ม 8 เลขที่ 280 มีมาว่าควยจะขอเอาเรือรบไปรักษา เมืองนครชัยศรี

- เล่ม 12 เลขที่ 2 มีมาส่งหนังสือพิมพ์ว่าควยจีนตัว เทียบที่เมือง เกาะหมาก
เลขที่ 3 หนังสือพิมพ์ว่าควยจีนตัว เทียบ
เลขที่ 4 มีตอบไปว่าควย เรื่องจีนตัว เทียบที่ เมืองภูเก็ท
เลขที่ 5 ครามีไปเมืองภูเก็ท
เลขที่ 56 มีมาว่าควยที่เมืองระนอง ภูเก็ท เก็ทพวกตัว เทียบขึ้น
เลขที่ 61 มีมาว่าควยการร่นวายที่เมืองภูเก็ทนั้นไคสงบแล้ว
เลขที่ 72 มีมาว่าควยพวกจีนที่เมืองปลิด เก็ทวิวาทกัน
เลขที่ 75 มีมาว่าควยพวกจีนที่วิวาทกันที่เมืองปลิดนั้นสงบแล้ว
- เล่ม 15 เลขที่ 21 มีมาว่าควย เรื่องความจีนโห เดียว
เลขที่ 22 มีตอบไปว่าควย เรื่องความจีนโห เดียว
- เล่ม 16 เลขที่ 51 คราน่าตั้งขุนโกลา เป็นที่หลวงจินาธิกรณกิจ ปลัดจีน
เลขที่ 52 คราน่าตั้งขุนสัจจาทักดิ์เป็นหลวง ถักดีบริรักษ์ ผู้ช่วย

6) สารบาญสมุคพิเศษ

- เล่ม 13 เรื่องจีนขบดปล้นฆ่าพระอิศราธิไชยถึงแก่กรรม (จ.ศ. 1240 - 1242)
เล่ม 16 เลขที่ 35 ทรงแต่งตั้งจีนหีบเป็นที่ขุนปรานีประชากร ปลัดจีน เมือง
ปัจจันตคีรีเขต
เล่ม 21 เลขที่ 84 เรื่องอั้งยี่ เมืองสมุทรปราการและเมืองประจันตคีรีเขต

7) เอกสารกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ

- ร.5 ค5.2/3 งบประมาณกระทรวง เมือง (2 - 27 พฤศจิกายน ร.ศ. 116)
ร.6 ค16.1/5 จดหมายเหคุของสภาเผยแผ่พาณิชย์ ฉบับที่ 10 ตุลาคม
พ.ศ. 2466

8) เอกสารกระทรวงต่างประเทศ

- ร.5 ค1/3 สารตราแต่งตั้งจีนเทียบจีน บุครพระประเสริฐวานิชเป็นปลัด
ฝ่ายจีนเมืองตราด (9 กรกฎาคม - 20 ธันวาคม ร.ศ. 108)
ร.5 ค.21/14 (1) เรื่องยกกรมท่าชายไปขึ้นกรมเมือง
(2) เรื่องสโมสรจีน

- ร.5 ต.21/16 (2) เรื่องไป่เหม็ง
- ร.5 กต.40.22/7 จีนอั้งยี่ทำอันตรายแก่บาทหลวง เมืองฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2439
- ร.5 กต.40.36/54 พวกจีนอั้งยี่วิวาทกับพวกศิษย์บาทหลวงที่ตลาดเมืองชลบุรี
- 9) เอกสารกระทรวงนครบาล
- ร.5 น.1.1/23 คอ เรตปอน เคนมี เรื่องจีนเสง เถาแก่ปิ่น เรื่องราวว่า จะขอ-
อนุญาตให้พวกจีนอั้งยี่เลี้ยงโต๊ะกันคำบลตักแถวหลวงนาวา
เหนือตลาด ไคสั่งให้หลวงสาตราบังคับให้มิสเตอร์แซริฟ
ไปตรวจดูแลควย (7 กันยายน ร.ศ. 109 - 16 มิถุนายน
ร.ศ. 110)
- ร.5 น.6.2/62 คอ เรตปอน เคน เรื่องคอมมิตตีปรึกษาโทษพวกจีนอั้งยี่วิวาท
กันที่คำบลบางขวาง (25 มิถุนายน ร.ศ. 108 - 28
มกราคม ร.ศ. 115)
- ร.5 น.6.2/605 พระยาธรรมสารนิติ หมายสั่งอายจีนอั้งยี่วิวาทกันคำบลวัด-
นางสี ศาลเจ้าอาวเหนียว กรุงเพทฯ จำคุกรวม 44 คน
(14 ธันวาคม - 11 มกราคม ร.ศ. 114)
- ร.5 น.6.2/614 เรื่องจีนกางคองดูรายปลนและทำร้ายร่างกาย (3 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 114 - 26 เมษายน ร.ศ. 119)
- ร.5 น.8.7/11 จีนขออนุญาตตั้งสโมสร เกี่ยวควยเรื่องยกกรมท่าชายมาขึ้น
กระทรวงนครบาล (11 มีนาคม ร.ศ. 127 - 4 พฤษภาคม
ร.ศ. 129)
- ร.5 น.8.7/23 จีนในบั้งคับฝรั่ง เศลจะตั้งพาณิชย์สโมสรจีนฝรั่ง เศลใน
กรุงเพทฯ (29 มกราคม ร.ศ. 128)
- ร.5 น.8.7/24 จีนขออนุญาตตั้งสโมสร (29 มกราคม ร.ศ. 128 - 1
พฤษภาคม ร.ศ. 129)
- ร.5 น.8.7/27 ✓ จัดการปกครองจีนตอน 1 (2 มีนาคม ร.ศ. 128 - 19
ตุลาคม ร.ศ. 129)
- ร.5 น.8.7/33 จีนขออนุญาตตั้งสโมสร (22 สิงหาคม - 12 กันยายน ร.ศ. 129)

- ร.5 น.8.13/21 จับพวกจีนกวางตุ้งประชุม เขาอั้งยี่ที่ตำบลคักแถวริมถนน-
เจริญกรุง ตรงตลาดกรมหมื่นภูเรศร์ชื่อกงสีไปยักกั้ง
ศาล แลในบัญชีมีชื่อนายเป็น กรมอัยการ เป็นผู้รับรอง
ในพวกอั้งยี่ควย (7 - 9 เมษายน ร.ศ. 125)
- ร.5 น.8.13/36 ✓ ขออนุญาตเนรเทศพวกจีนอั้งยี่ชีวิตก็อรวม 15 คนซึ่ง เทียบ
ก่อการวิวาทหุบตีแลกรรโฆกแย่งชิงลง เอาเงินแก่ราษฎร
ที่ตำบลบ่อน่างรักและบ้านทวาย กับจ้อลงนำทางปูเสื่อ
ในเรือกำปั่น ลงเอาเงินแก่จีนผู้ใดโดยสารเรือั้น ออก
ไปยัง เมืองจีน (20 มิถุนายน ร.ศ. 126 - 4 เมษายน
ร.ศ. 127)
- ร.5 น.8.13/37 จับจีนยวคหัวหน้าอั้งยี่ซึ่ง เป็นคนในบังคับฝรั่ง เสด็จกับพวกใด
ที่คักแถวหน้าวัดคักรวม 8 คน (22 - 26 มิถุนายน ร.ศ.126)
- ร.5 น.20/27 สโมสรจีนและกรุงเทพฯ (2 ตุลาคม - 23 พฤศจิกายน ร.ศ.127)
- ร.5 น.20/29 นายเขี้ยวสุกแสง เป็นหัวหน้าตั้งสโมสรขึ้นที่ถนนสี่พระยา
(1 - 2 ธันวาคม ร.ศ. 127)
- ร.5 น.33/1-74 เรื่องอั้งยี่
- ร.5 น.52.1/190 ดงสุลอังกฤษขอใหม่ปล่อยจีนเกียไล จีนทองอยู่ที่พลตระเวน
จับกุมมา ไคคอบไปว่าจีน 6 คนเป็นอั้งยี่วิวาทกับพวกงี่อก
ที่**โรงบ่อนครอกขาว**สารปล่อยใหม่ไค (10 พฤษภาคม -
20 สิงหาคม ร.ศ. 113)
- ร.5 น.52.1/238 เรื่องกงสุลอังกฤษ ขอให้จีนโคจ้ง เลี้ยครับประกันตัวจีน
โง่ เขมมอยซึ่งก่องตระ เวนจับมา ทว่า เป็นอั้งยี่วิวาทกัน
ที่ปากตรอกอจวม (10 - 25 กรกฎาคม ร.ศ. 114)
- ร.5 น.52.1/254 หลวงพระการกำจัดว่า จีนอั้งยี่ชีวิตก็อกกับงี่อกซึ่งจอกเรืออยู่
หน้าวัดสัมพันธวงษ์เกิดวิวาทกัน จับจีนอะเชก จีนไชกับเรือ
เอี่ยมจุน 12 ลำ กงสุลอังกฤษ กงสุลฝรั่ง เสด ขอใหม่อบ
เรือให้กับ เจ้าของรับไป (2 ตุลาคม - 25 พฤศจิกายน
ร.ศ. 114)

- ร.5 น.52.7/1 คอ เรตปอน เคนธ์ เรื่องจีนี่เซง คนในบังคับไปรตุ เกสพา
พรรคพวกประมาณ 50 คนประชุมเข้าอั้งปีในตรอกอาเนี้ย-
แกง กรุงเทพฯ (7 กรกฎาคม - 10 สิงหาคม ร.ศ. 109)
- ร.6 น.2/72 พระราชบัญญัติลักษณะคนต่างประเทศเข้าเมือง พ.ศ. 2460
- ร.6 น.25/45 อั้งปีในมณฑลกรุงเทพฯ (22 มกราคม พ.ศ. 2457 - 7
กรกฎาคม พ.ศ. 2463)
- 10) เอกสารกรมราชเลขาธิการ เบ็ญเตล็ด
- ร.5 น.1.1.2 เบ็ญเตล็ดส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า-
อยู่หัว พระราชหัตถเลขาตั้งแต่ ร.ศ. 97 - 110
(พ.ศ. 2421 - 2434)
- ร.5 น.20/3 สำเนาจดหมายคัดจากบุงจดหมายเหตุขุ่่างกอกค่า เลน เคอร์
- 11) เอกสารกระทรวงมหาดไทย
- ร.5 น.2.12ก/18 ใบบอกหัว เมืองฝ่งทะเลตะวันตก ตะกั่วป่า ตรัง ไทรบุรี
ป็นัง (เกาะหมาก) พังงา ภูเก็ต (ธันวาคม ร.ศ. 104 -
มิถุนายน ร.ศ. 107)
- ร.5 น.2.12ก/23 ใบบอกเมืองต่าง ๆ ฉะเชิง เทรา พนมสารคาม ปราจีนบุรี
(ธันวาคม ร.ศ. 105 - 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110)
- ร.5 น.2.12ก/5 ใบบอกเมืองฉะเชิง เทรา - มาทหลวงอันคนรูงว่าพวกอั้งปี
ประมาณ 30 คนซ่าเมียและบุตรหมอน้อยคนไขสอย
กันยายน - พฤศจิกายน ร.ศ. 101)
- ร.5 น.2.12ก/9 ใบบอกเมืองฉะเชิง เทรา (กันยายน ร.ศ. 103 -
สิงหาคม ร.ศ. 107)
- ร.5 น.2.12ก/3 ใบบอกเมืองภูเก็ต (พฤศจิกายน ร.ศ. 97 - ตุลาคม ร.ศ. 98)
- ร.6 น.8/1 อั้งปีในมณฑลราชบุรีและประจวบคีรีขันธ์ (11 เมษายน พ.ศ.
2454 - 12 สิงหาคม พ.ศ. 2465)
- ร.6 น.8/2 อั้งปีมณฑลสุราษฎร์แลชุมพร (31 พฤษภาคม พ.ศ. 2454 -
17 มีนาคม พ.ศ. 2462)

- ร.6 ม.8/3 อังปี่มณฑลปราจีนบุรี (11 มิถุนายน พ.ศ. 2458 - 26 มกราคม พ.ศ. 2458)
- ร.6 ม.8/4 อังปี่มณฑลภูเก็ต (10 - 17 ตุลาคม พ.ศ. 2464)
- ร.6 ม.8/5 อังปี่มณฑลนครสวรรค์ (18 กุมภาพันธ์ - 11 มีนาคม พ.ศ. 2464)
- ร.6 ม.8/6 อังปี่หัวกระบือชายแดนสยามกับพม่า (12 เมษายน พ.ศ. 2466 - 11 กันยายน พ.ศ. 2468)

1.2) เอกสารกระทรวงยุติธรรม

- ร.5 ข.11/34 เรื่องราวฎีกา เบ็ดเตล็ดสิ่ง เล็กเล็คน้อย (25 เมษายน พ.ศ. 112 - 14 มีนาคม พ.ศ. 119)

1.3) พระราชหัตถเลขา (พล.)

พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 6 เล่ม 1 และ เล่ม 2

ข. เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอ. การแต่งตั้งขุนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ 5.
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2521.

ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2411. 4 เล่ม พระนคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

อุคมสมบัติ, หลวง. จดหมายเหตุอุคมสมบัติ. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์
2515. (อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงบุญเกิด เมธูจดาอุจน์)

เอกสารชั้นรอง

ก. หนังสือ

ขจร สุขพานิช. "ฐานันดรไพร่". ใน ประวัติศาสตร์และการเมือง, หน้า 71 -
111. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516.

ครอว์ฟอร์ด, จอห์น. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แบลโคยไฟโรจน์ เกษแม่นกิจ.
กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2515.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. วิกฤตการณ์สยาม ร.ศ. 112. กรุงเทพฯ:
ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2523.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ประชุมพงศาวดารภาคที่ 33 เรื่อง
บูรพภาคพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์ เศรษฐ. "ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ.
1851 - 1910." ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย, หน้า 1 - 47.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์
จุฬาฯ 2523.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352 - 2453: กานเศรษฐกิจ.
กรุงเทพฯ: มุขนิวิโคกรการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2522.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระราชพงศาว
ดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

————— นิทานโบราณคดี. พระนคร: สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2511.

————— ประชุมพงศาวดารภาคที่ 50: คำานเมืองระนอง พระนคร:
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2511

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1.
พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503.

————— พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3, 2 เล่ม.
พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503.

นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และ คำทรง—
ราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. สาส์นสมเด็จ
เล่ม 6, เล่ม 7. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504.

~~ชัณฑ์~~ อ่อนคำ. "ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับลักษณะทางสังคมของชาวจีนและนโยบายต่อชาวจีน." ใน ชาวจีนในประเทศไทย, หน้า 154 - 180. ชัยภักดิ์ บุรุษพันธ์, ผู้รวบรวม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พิมพ์แพร่พิทยา, 2517.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 31 : จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาประเทศไทยสยาม. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2508.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 32 จดหมายเหตุของคณะบาทหลวงฝรั่งเศสที่เข้ามาตั้งกรุงรัตนโกสินทร์แก่พระนารายณ์มหาราช. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2508.

~~ผลกุล~~ อังกินันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, 2515.

พูนผล อาสนจินดา. ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2514.

ไพฑูรย์ พงสะบุตร. ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและเศรษฐกิจของประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

มหาอำมาตยาธิบดี, มหาอำมาตย์โท พระยา. เรื่อง เมืองจันทบุรี. พระนคร : โรงพิมพ์อุดม, 2496. (พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาเสวกโทพระยาศรีธรรมศกราช (บัว บุนนาค) ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 22 ธันวาคม พ.ศ. 2496)

ราชบัณฑิตยสถาน. อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยเล่ม 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2520.

————— อักษรานุกรมภูมิศาสตร์ 5 จังหวัด คือ จันทบุรี ฉะเชิงเทรา ตราด นครนายก ระยอง. ม.ป.ท., 2482. (พิมพ์ในงานสถาปนิกจศพ. นายทวง เท่ง เศรษฐี ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม 6 มิถุนายน พ.ศ. 2482)

สวรรค สุวรรณโศคติ. ประเทศไทยกับปัญหาเมืองจีนทวีและกวาดที่ฝรั่ง เศรษฐกิจ
ครองระหว่างปี พ.ศ. 2436 - 2449. เอกสารการนิเทศ ฉบับที่
193 หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์
การพิมพ์, 2520.

สวาท เสนาณรงค์. ภูมิศาสตร์ประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2516.

สุนัย ราชภัฏทวารักษ์. ภูเก็จ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ,
2518.

แสง รัตนมงคลมาศ. "อนาคตของสมาคมจีนในประเทศไทย." ใน ชาวจีน
ในประเทศไทย, หน้า 230 - 257. จัดกับ บุญพัฒน์, ผู้รวบรวม.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2517.

อकिन รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416.
แปลโดย ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรรณิ์ สรวงบุญมี.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521.

อักษรศาสตร์ จุฬา, คณะ. สะพาน : รวมบทความทางประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สนธิพันธ์, 2520.

ข. บทความ

ณรงค์ พ่วงพิศ. "บทบาทของคนจีนในการประมุขภายในอากร." วารสารธรรมศาสตร์
5 (ตุลาคม 2518 - มกราคม 2519) : 95 - 109.

สวัสดิ์ ปิ่นประคัม. "เกาะมหาสมบัติ." อนุสาร อ.ส.ท. 20 (มิถุนายน 2523)
: 71 - 77.

ค. เอกสารอื่นๆ

พรรณิ์ อวนสกุล. "กิจการเหมืองแร่สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาค
ใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2411 - 2474." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

ทองร้อย กล่อม เอี้ยง. "พระบรมราชาไชยบาย เกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาจักรสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516.

มัลลิกา เรื่องระพี. "บทบาทของชาวจีนในกาน เศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518.

รุจยา อากาศ, ม.ร.ว. "คำบรรยายเรื่อง ระบบเจ้าภาษีนายอากรก่อนการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล." กรุงเทพฯ : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2522 (เทปคำบรรยาย)

ศุภรัตน์ เดิศจานิชย์กุล, สุกัญญา บำรุงสุข, สุมาลี บำรุงสุข และนันธิยาสว่างวุฒิชรรม. "ธุรกิจการค้าชาวจีน : กลุ่มผลประโยชน์และชาวนา พ.ศ. 2398 - 2475." ภาคนิพนธ์วิชา Economic Development of Modern Thailand (AH116605), แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

สุนทร หิรัญวงษ์. "สภาพการณ์ในช่วงสมัยการปฏิรูปการปกครองมณฑลที่เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2434 - 2453." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2518.

สุพรรณศรี วรรณสินธ์. "ปัญหาผลประโยชน์ระหว่างปี พ.ศ. 2435 - 2449." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520.

สุวิทย์ ไทขยวัฒน์. "วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2394 - 2475." วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

ง. สัมภาษณ์

บุญเลื่อน วงศ์พานิช. สัมภาษณ์, 7 กันยายน พ.ศ. 2522.

ประมล สาริกฤติ. สัมภาษณ์, 15 มกราคม พ.ศ. 2523.

สว่าง คุณจักร. สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม พ.ศ. 2522.

อรรถชจรนิตีปคุณ, หลวง. (สง่า สาริกฤติ) สัมภาษณ์, 21 กันยายน พ.ศ. 2522.

BiographySecondary SourcesA. Books

Blythe, Wilfred. The Impact of Chinese Secret Societies in Malaya. London: Oxford University Press, 1969.

Chesneaux, Jean. Secret Societies in China, in the Nineteenth and Twentieth Centuries. Translated by Gillian Nettle. Hong Kong: Heinemann Educational Books (Asia) Ltd., 1971.

----- Peasant Revolts in China 1840'- 1949. Translated by C.A. Curwen. London: Thames and Hudson, 1973.

Comber, L.F. Chinese Secret Societies in Malaya: A Survey of the Triad Society from 1800 to 1900. New York: J.J. Augustin Incorporated Publisher, 1959.

Fairbank, John K, and Reischauer, Edwin O. East Asia The Great Tradition. Boston: Houghton Mifflin Co., 1960.

Fairbank, John K; Reischauer, Edwin O; and Craig, Albert M. East Asia The Modern Transformation. Boston: Houghton Mifflin Co., 1965.

Latourette, Kenneth Scott. The Chinese Their History and Culture. 3d ed. New York: the Macmillan Co., 1951.

Li Chien Nung. The Political History of China 1840 - 1928,
Translated and edited by Ssu - Yu Teng and Jeremy Ingalls.
Princeton, New Jersey: D. Van Nostrand Co., 1963.

Robertson, Frank. Triangle of Death. London: Transworld
Publishers Ltd., 1978.

Skinner, William G. Chinese Society in Thailand: An Analytical History. New York: Cornell University Press, 1957.

Tsui Chi. A Short History of Chinese Civilisation. London:
Victor Gollancz Ltd., 1942.

Viraphol, Sarasin. Tribute and Profit: Sino - Siamese Trade 1652 - 1853. Harvard East Asian Monographs No. 76
Harvard University Press, 1977.

B. Articles

Pickering, W.A. "Chinese Secret Societies and their Origin."
J.R.A.S.S.B. Ⅰ (1878): 63 - 84; Ⅱ (1879): 1 - 18.

ภาคผนวก ก.

การเคลื่อนไหวของอั้งยี่ในเขตหัวเมืองชายทะเลตะวันออก
ลุ่มแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลองในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453

รายละเอียดในภาคผนวกนี้เรียบเรียงจากเอกสารของทางการเท่า
ที่มีอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2523) และจัดเรียงลำดับเหตุการณ์ตามวันเวลาที่เกิด
ในสมัยก่อนไทยใช้จุลศักราชในการกำหนดเวลา และจะเปลี่ยนศักราชใหม่ในวัน
เถลิงศกซึ่ง เป็นวันที่ 3 ค่อยาจากวันสงกรานต์ (วันสงกรานต์ - วันเนา - วันเถลิง
ศก) ตกในราว ๗ เดือน 5 ข้างขึ้นตอนปลายหรือบางครั้งเลยมาถึงข้างแรมก็
มี (ประมาณเมษายน) ดังนั้นวันเวลาส่วนหนึ่งในเดือน 5 จึงอยู่ในปลายปี ใน
ขณะที่อีกส่วนหนึ่งจะอยู่ในต้นปี เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเดือน 5 จึงอาจจะเป็นเรื่องที่เกิด
เกิดในปลายปีหรือต้นปีอย่างใดอย่างหนึ่ง เราสามารถจะทราบได้โดยพิจารณา
จากปีจุลศักราชที่บันทึกไว้ในเหตุการณ์

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

1. เดือน 9 พ.ศ. 2367 อั้งยี่แตกจิวและออกเก็บที่อาศัยอยู่ ณ บ้านบางกะจะ
ในเมืองจันทบุรีโดยยกพวกเขาคู้กัน
2. เดือน 6 พ.ศ. 2385 อั้งยี่บางกลุ่มในเมืองนครชัยศรีและสาครบุรีประพฤติ
คนเป็นโจรเที่ยวปล้นสะคมชาวบ้าน และตีเรือสินค้า
ที่ไปมาค้าขายอยู่ในลุ่มแม่น้ำท่าจีน
3. เดือน 3 พ.ศ. 2387 อั้งยี่ ณ คำบสเสมคำในระหว่างปากน้ำบางปะกงกับ
แขวงเมืองสมุทรปราการลี้กลบตั้งช่องชายฝั่งเดือน
ขึ้นที่ป่าเสมธิมชายทะเล
4. เดือน 4 พ.ศ. 2390 อั้งยี่ที่ลี้ครูด แขวงเมืองสาครบุรีก่อความวุ่นวาย
ต่อสุเจาหนาที่ ไคยึงพระยามหาเทพจนไครับขาด

เจ้าสาหัส และถึงแก่อนิจกรรมในเวลาต่อมาอีก
ไม่กี่วัน

5. เดือน 5 พ.ศ. 2391 อังยีเมืองฉะเชิงเทรากลอกบฏ เจ้ายี่คเมืองไชไค
(ต้นปี พ.ศ. 2391) และฆ่าพระวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา
ตายในระหว่างการสู้รบที่บางคลา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

- เดือน 2 พ.ศ. 2400 → อังยีในเมืองจันทบุรี ทราก กว๋ปกอด และกะพงโสม
เดือน 6 พ.ศ. 2401 รวมกลุ่มกันประมาณพันคนเศษ แล้วตั้งตัว เป็นโจร
สลัดก เทียวปล้น เรือสินค้าตามหัวเมืองชายทะเลฝั่ง
ตะวันออก

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

1. เดือน 12 พ.ศ. 2411 ชาวจีนในเมืองนครชัยศรีและราชบุรีทำพิธีเซาตั้งยี่
กัน เพียงแต่ประกอบพิธีเท่านั้น มิได้ก่อเหตุร้าย
แต่อย่างใด
2. เดือน 5 พ.ศ. 2411 อังยีกลุ่มหนึ่งในเมืองนครชัยศรีซึ่งมีจีนกาน่า เป็นหัวหน้า
(ปลายปี พ.ศ. 2411) โกลาภกันไปปล้นเรือสินค้า แล้วฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย
เจ้าหนาที่ตามจับตัวคนร้ายมาได้ทั้งหมด เจ้าพระยา
ศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมีพระประสาสน์
ให้ประหารชีวิตจีนกาน่าเสีย เพื่อให้ใครเอาเยี่ยง
อย่าง ส่วนสมภารพรรคพวกของจีนกาน่า ให้ลงโทษ
จำคุกตามความผิดที่ใดกระทำความ
3. เดือน 1 พ.ศ. 2412 จีนตัวมวบลักลอบทำธงอาญาสิทธิ์ปลอม แลวนำมา
แอบอ้างกับชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราว่า ๗พญา
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินมอบให้คนไว้ไหม้บังคับบัญชา
ชาวจีนทั้งหมดในเมืองฉะเชิงเทรา จากนั้นจีนตัว

มวยโคชักชวนให้บรรดาชาวจีนมาร่วมทำพิธีเซวอั้งยี่
กัน แต่ยังไม่ทันโคประกอบพิธี จีนตัวมวยก็ถกจับ
ฝ่ายทางการที่กรุงเทพฯ เมื่อทราบข่าว โคนิ่ง
เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุณยรัตพันธ์) สมุหนายก
เดินทางมาประหารชีวิตจีนตัวมวยที่เมืองฉะเชิงเทรา
ในชอหาละเม็คอำนาจแผ่นดิน ลักลอบทำธงอาญา
สิทธิ์ปลอม และแอบอ้างอำนาจของเจ้าพระยา
ศรีสุริยวงศ์

4. เดือน 3 พ.ศ. 2412

จีนอั้งยี่และจีนเข้ารีตในเมืองราชบุรีทะเลาะวิวาท
กัน รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ส่งพระสุรินทรมาศย์ —
ชาหลวง จีนโห่เฉียว — เล่าแก่ใหญ่ (ที่กรุงเทพฯ)
พร้อมควบทหารที่ฝึกหัดอย่างยุโรปอีก 2 โหลเดิน
ทางมาคัดสันความ เหตุการณ์ก็สงบลง

5. เดือน 12 พ.ศ. 2413

ชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราทำพิธีเซวอั้งยี่กัน เพียง
แต่ประกอบพิธีเท่านั้นยังมีโคก่อเหตุร้ายแต่อย่างใด
แต่ทางการก็ไม่ไว้วางใจ สั่งให้เจ้าเมืองฉะเชิง—

เทราคอยออกสอดแนมกว่าพวกอั้งยี่ก่อการกำเริบ
หรือไม่ ต่อมาโคส่งเรือ "สงครามครรชิต" ออก
มาลาดตระเวนชายฝั่งทะเลแถบนี้ เมื่อว่ามีเหตุ
การณ์ร้ายอะไรเกิดขึ้น ก็จะโคช่วยเหลือกันทันห่วงที่

6. เดือน 5 พ.ศ. 2413

(ปลายปี พ.ศ. 2413)

ชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราทำพิธีเซวอั้งยี่กันอีก
และมีที่ตำว่าจะก่อเหตุร้าย รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ส่ง
เรือกลไฟชื่อ "สยามมรสุมพล" ออกมาลาดตระเวน
ฝั่งข่าว

7. เดือน 9 พ.ศ. 2424

ชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราทำพิธีเซวอั้งยี่กัน

8. เดือน 3 พ.ศ. 2424

ชาวจีนในเมืองนครชัยศรีทำพิธีเซวอั้งยี่กัน

9. เดือน 4 พ.ศ. 2424 จีนฮั่งปี้และจีนเขารี้คในบ้านคอนกระ เมือง จังหวัดราชบุรี ทะเลาะวิวาทกัน รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้พระยาอินทรธัญไชยเจ้าเมือง และพระสุนทรบริรักษ์ -ผู้ช่วยราชการ นำตัวหัวหน้าจีนทั้ง 2 ฝ่ายมาทำสัญญาห้ามชนไม้ทะเลาะวิวาทกันต่อหน้าสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ซึ่งในขณะนั้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยที่เมืองราชบุรี
10. มิถุนายน พ.ศ. 2425 บาทหลวงอันคน เมืองฉะเชิงเทรา ร้องทุกข์ต่อ (คงจะประมาณเดือน 7 ไทย) กงสุลฝรั่งเศสว่า พวกฮั่งปี้ประมาณ 30 คนทำร้ายภรรยาและบุตรของหมอนอย -คนใจของบาทหลวงอันคน
11. เดือน 3 พ.ศ. 2425 จีนเตาและสมัครพรรคพวกรวมทั้งหมด 42 คนทำพิธีเซาฮั่งปี้กันที่คลองสบา แขวงเมืองประจันตคีรีเขตร
12. เดือน 9 พ.ศ. 2426 ฮั่งปี้เมืองนครชัยศรีประมาณ 20 คนบุกเข้าปล้นคุกเพื่อช่วยพรรคพวก 4 คนที่ถูกจับขังในคดีปล้นชิงทรัพย์ พวกฮั่งปี้ที่เข้าปล้นคุกทำงานไม่สำเร็จ สืบแพเจ้าหน้าทีของทางการ ถูกจับตัวได้ 9 คน ฮั่งปี้นอกนั้นหลบหนีไปได้
13. เดือน 9 พ.ศ. 2427 ฮั่งปี้บ้านคอนกระ เมือง จังหวัดราชบุรี ลักโคของหลวงปลัด เมืองทองผาภูมิไป แสร้งค่าไถ่เป็นเงิน 4 คำลึง 2 บาท (= 18 บาท) ฝ่ายหลวงปลัดเมื่อทราบข่าว ได้พาบริวารไปติดคอขอไถ่โคคืนด้วยเงิน 1 คำลึง 2 บาท (= 6 บาท) พวกฮั่งปี้ไม่ตกลง จึงเกิดทุบตีกันขึ้น และนายตะโกคนใจของหลวงปลัดถูกพวกฮั่งปี้รวมพันแทงจนตาย
- หลวงปลัดไปฟ้องร้องต่อทางการ ขอให้จับพวก

อึ้งย้งกลุ่มนี้ซึ่งมีประมาณ 17 - 18 คนมาลงโทษ ทาง
 คานหลวง เมืองตะลาการ เมื่อได้รับคำฟ้องแล้วก็ออก
 หมายให้พันจุก พันจินจาง กำนันบ้านคอนกระเบื่อง
 ไปจับตัวจันทวนหัวหน้าของอึ้งย้งกลุ่มนี้มาไต่สวน จัน
 หวนไม่อยู่ พันจุก พันจินจาง เลยจับตัวจัน เสมียนคน
 หนึ่ง ไปแทน พวกอึ้งย้งก็ตามมาแย่งชิงตัวไป

พระยาอัมรินทร์ฤาไชยเจ้าเมืองราชบุรีไคราย
 งานเรื่องที่เกิดขึ้นให้รัฐบาลที่กรุง เทพฯ ทราบ ทาง
 การจึงส่งพระอมรวิไลสร เกษ เจ้ากรมทหารปืน-
 ใหญ่พร้อมด้วยทหารปืนจำนวนหนึ่งออกมาระงับ เหตุ-
 การณ์ พระอมรวิไลสร เกษไค้บอกคำสั่งให้หลวงกิจ-
 จาจีนสยามหัวหน้าใหญ่ของพวกอึ้งย้งใน เมืองราชบุรี
 ไปนำตัวพวกอึ้งย้งผู้ต้องหา มอบให้ทางการ ไค้ตัว
 ผู้ต้องหา มา 4 คน จ่าเลยที่เหลืออยู่พวกหัวหน้าอึ้งย้ง
 สัญญาว่าจะรับตามตัวนำมอมให้ทางการไค้เร็ว
 เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็สงบลง พระอมรวิไลสร เกษ
 จึงมอบคดีความนี้ให้พระยาอัมรินทร์ฤาไชย - เจ้าเมือง
 และพระสัจจาภิรมย์ - ผู้ช่วยราชการชำระว่ากล่าวกัน
 ต่อไป ส่วนตัวท่านเองพาทหารปืน เค้นทางกลับกรุง เทพฯ
 14. เดือน 12 พ.ศ. 2427 จันอึ้งย้งและพวกเขารี้ดใน เมืองพระตะบอง เสียมราชู
 และพนมศก ทะเลาะวิวาทกัน พระยาคณาทรชนนินทร
 ผู้ว่าราชการ เมืองพระตะบอง รายงานต่อรัฐบาลที่กรุง-
 เทพฯ ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะบาทหลวงโซ เวอนูอะ
 และบาทหลวงมาบาหนุนหลัง พวกเขารี้ดให้โซอ่านจ
 กคซิม เทงพวกจีน ฉวน เขมรที่มีไค้ฉบับถือศาสนาคริสต์
 จึง เกิดทะเลาะวิวาทกันขึ้น

15. เดือน 6 พ.ศ. 2428

พวกอั้งยี่ในเมืองพระตะบอง เสียมราช และพนม-
ศกประมาณ 150 - 160 คน ทั้งคนเป็นโจรสลัด
เที่ยวปล้นเรือสินค้าที่เกาะกำยานในทะเลสาบ เมื่อ
รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ได้รับรายงาน ก็มีคำสั่งถึง เจ้า-
เมืองทั้งสามว่าให้ร่วมมือกันปราบอั้งยี่โดยทำงาน เป็น
2 ระยะเวลา คือ ให้ว่ากล่าวตักเตือนพวกอั้งยี่ก่อน ถ้ายังไม่ยอมเชื่อฟัง จึงค่อยปราบปรามด้วยกำลัง แต่
เนื่องจากว่าพระยาศุภราชธรรมนิเทศ เจ้าเมืองพระ-
ตะบอง และพระยานุภาพไตรภพ เจ้าเมืองเสียมราช
มีเรื่องขัดแย้งกันอย่างมาก จึงปราบอั้งยี่ไม่สำเร็จ
และในเวลาต่อมา (เดือน 7 พ.ศ. 2428) พวก
อั้งยี่ก็มีเรื่องทะเลาะวิวาทกับพระยานุภาพไตรภพอย่าง
รุนแรง เหตุการณ์เลยยิ่งวุ่นวายมากขึ้น รัชกาลที่ 5
จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์เป็นข้า
หลวงใหญ่ออกมาปราบอั้งยี่เอง ความวุ่นวายต่าง ๆ
ที่เคยเกิดขึ้นก็สงบลง

16. เดือน 10 พ.ศ. 2430

อั้งยี่ในเมืองราชบุรี ลักลอบคุมก่อกวนสุราษฎร์ธานี - ทางการ
ส่งข้าหลวง 2 คนคือ หลวงจตุรงควิไชยและพระศิริวิชัย-
สุวรรณออกมาช่วยพระยาอัมรินทร์ฤทธิไชยเจ้าเมือง
ราชบุรี ปราบอั้งยี่กลุ่มนี้ แต่เนื่องจากว่าเจ้าเมือง
มัวแต่ชักชวนว่าจะออกไปปราบ พวกอั้งยี่ก็หนีไปหมด
แล้ว ในเดือน 1 พ.ศ. 2430 ได้ออกปราบปราม
ใหม่ คราวนี้จับพวกอั้งยี่ได้ 15 คน

17. พ.ศ. 2430

จีนกิมซุนทำพิธีเข้าอั้งยี่ที่ตำบลบางคล้า จังหวัดฉะเชิง-
เทรา มีคนประมาณ 200 เศษ จีนกิมซุนมีอาชีพหลัก
คือ ลักลอบคว้านดิน

18. สิงหาคม พ.ศ. 2436 มีข่าวว่าชาวจีนในเมืองฉะเชิงเทราประมาณ 1,000 คนทำพิธีเข้าอั้งยี่กัน สุดท้ายกลายเป็นข่าวลือ ไม่มีความจริงแต่ประการใด
19. มีนาคม พ.ศ. 2438 อั้งยี่ก๊กเง และก๊กเงในเมืองจันทบุรีทะเลาะวิวาทกัน
20. 12 สิงหาคม พ.ศ. 2439 อั้งยี่ที่บ้านท่าเกียน จังหวัดฉะเชิงเทราทะเลาะวิวาทกับบาทหลวงวิวแซนควย เรื่องอาณาเขตที่ดินของแต่ละฝ่าย
21. 25 สิงหาคม พ.ศ. 2439 อั้งยี่ที่เมืองปราจีนบุรีวิวาททุบตีกันเอง
22. 7 มกราคม พ.ศ. 2439 จีนอั้งยี่วิวาทกับศิษย์บาทหลวงที่ตลาดเมืองชลบุรี
23. 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2439 อั้งยี่เมืองราชบุรีทุบตีและฆ่านายภคตาย
24. 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2439 อั้งยี่เมืองฉะเชิงเทราลักลอบคุมสุราเถื่อน เจ้าหน้าตีออกไปปราบปราม พวกอั้งยี่ไม่ยอมให้จับ ไล่ต่อสู้กับเจ้าหน้าตี แต่สู้ไม่ได้ จึงพากันหลบหนีไป เจ้าหน้าตีจับพวกอั้งยี่ได้ 23 คน
25. 3 มีนาคม พ.ศ. 2439 อั้งยี่เมืองชลบุรีวิวาทตีกันเองตายไป 1 คน บาดเจ็บอีกหลายคน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เชิงอรรถ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

¹ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
เล่ม 1 (พระนคร:คุรุสภา, 2504), หน้า 11 - 12.

² เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3
เล่ม 2 (พระนคร:คุรุสภา, 2504), หน้า 72.

กทช. จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 79 จ.ศ. 1204 ร่างสารตรา
เจ้าพระยาจักรีถึงหัวเมืองต่าง ๆ เรื่องให้เจ้าพนักงานออกมาสืบสวนเงิน จินนุราย
ถ้าใครตัวก็จับส่ง เขาไปกรุง เพศ

เลขที่ 73 จ.ศ. 1204 ใบบอกขุนภักดีมรงค์ถึงหลวงอักษรสุนทร เรื่อง
ชำระพวกตัว เทียบ

3 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล
ที่ 3 เล่ม 2 หน้า 89

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "อั้งยี่"
นิทานโบราณคดี (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ พิมพ์ครั้งที่ 13, 2511), หน้า 264

4 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล
ที่ 3 เล่ม 2 หน้า 123 - 126

กทช. จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 129 จ.ศ. 1209 ร่างสารตรา
ถึงข้าหลวงกรมการ เรื่อง เกณฑ์เลขมารักษาย่านเมืองและสกัดจับพวกตัว เทียบกับชำระ
เงินสุบ่นและซื้อบ่น

เลขที่ 147 จ.ศ. 1209 หมายประกาศ เรื่องให้เก็บปิ่นสั้นครั้ง เกิดตัว-
เทียบ และให้เก็บปิ่นตามศาลเจ้าควย

5 เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, เรื่อง เดิม, หน้า 126 - 130

กทช. จดหมายเทศุรชกาลที่ 3 เลขที่ 21 จ.ศ. 1210 ตั้งขุนเทพภักดี
เป็นที่พระวิเศษฤาไชย เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา

เลขที่ 155 จ.ศ. 1210 สำเนาคำให้การจีนไปว่าควย เรื่องอั้งยี่เมือง
ฉะเชิงเทรากล่าวเรียบ

เลขที่ 155/ก จ.ศ. 1210 คำให้การจีนยิวว่าควย เรื่องอั้งยี่เมืองฉะเชิง-
เทรากล่าวเรียบ

เลขที่ 155/ข จ.ศ. 1210 คำให้การจีนยิวว่าควย เรื่องอั้งยี่เมืองฉะเชิง-
เทรากล่าวเรียบ

เลขที่ 155/ค จ.ศ. 1210 คำให้การหลงจู๊เรื่องอั้งยี่เมืองฉะเชิงเทรา
กล่าวเรียบ

เลขที่ 155/ง จ.ศ. 1210 สำเนาจดหมายพระยาศรีพิพัฒน์ว่าด้วยเรื่อง
รบจีนตัว เทียบเมืองฉะเชิงเทรา

เลขที่ 9 จ.ศ. 1210 หนังสือเจ้าคุณจางวางพระสัสดีถึงพระมหาสงคราม
พระยาพระราม ควบคุมกินคำ กระสุน ศิลาปากนก ออกไปส่งพลสมุหนายก ณ
เดือน 5 ปีวอก สัมฤทธิศก

เลขที่ 194 จ.ศ. 1210 ร่างตราเจ้าพระยาบดินทรเดชา เรื่องให้สืบจับ
พวกจีนตัว เทียบส่ง เข้ามารุง เทพร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

กนข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 121 จ.ศ. 1219 แจ้งความเรื่อง
สมเด็จพระปิ่นเกล้าเสด็จประพาสทะเลกลับมาขลุ่ยเรื่องโจรสลัด

เลขที่ 88 จ.ศ. 1220 พระบรมราชโองการเรื่องให้ลาดตระเวนจับผู้
ร้ายและมีตราถึงพระทริภักษ

เลขที่ 92 จ.ศ. 1220 บอกเมืองจันทบุรีเรื่องเรือจีนกิจเฉียงถูกปล้นที่
หน้าเมืองจันทบุรี

เลขที่ 93 จ.ศ. 1220 บอกระบบาราชวังสันเรื่องพวกจีนโจรสลัดที่ศิลา-
ขาว แขวงกะพงไส

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

กจข. ร.5 มท. เล่ม 1 เลขที่ 118 จ.ศ. 1230 สารตราถึงเมืองฉะเชิง-
เทรา ให้ขานหลวงออกไปฟังราชการแจกเลี้ยงโต๊ะตั้งตัว เป็นตัวเทียบ หน้า 244

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาว-
ดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 (พระนคร: คุรุสภา, 2504), หน้า 361

กนข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2344 (มคที่ 231/15) บัญชีนักโทษ
ประหารชีวิต

กษ. จกหมายเทศุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2316 (มคที่ 230/3) เจ้าพระยา
มหินทรศักดิ์ถวายความเห็น เรื่องจีนอั้งยี่ จ.ศ. 1244

3 กจช. ร.5 มท. เล่ม 2 เลขที่ 159 จ.ศ. 1231 เมืองฉะเชิงเทรา
โปรดเกล้าฯ ให้ ำพณา สมุหนายกออกไปชำระอ้ายจีนตัวม่วยที่ท่าขงอาตุลาสิทธิ์ปลอม
คั้งตัว เป็นตัว เห็น หน้า 367 - 368

4 กจช. ร.4 - ร.5 กท. เล่ม 37 เลขที่ 75 จ.ศ. 1231 ว่าด้วยให้
ชาวหลวงกรมกรรชาระความจีน (อั้งยี่) วิวามกับศิษย์บาทหลวง หน้า 281 - 284

5 กจช. ร.5 มท. เล่ม 3 เลขที่ 147 จ.ศ. 1232 เมืองฉะเชิงเทรา
ตอบรายจีนเลี้ยงโต๊ะแลให้ตั้งกรมการออกพึงราชการ หน้า 351 - 352

เลขที่ 146 จ.ศ. 1232 เมืองฉะเชิงเทรา โปรดเกล้าฯ ให้เมือง
อุทัยธานี หลวงศรีมหาธาออกไปพึงราชการรายจีนเลี้ยงโต๊ะ หน้า 350

6 กจช. ร.5 มท. เล่ม 5 เลขที่ 9 จ.ศ. 1232 เมืองฉะเชิงเทราให้
เมืองอุทัยธานี ชาวหลวงออกไปสืบสวนพึงความจีนตัวเห็น หน้า 18 - 19

7 กจช. ร.5 บ.1.2/4 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ร.ที่ $\frac{150}{43}$ วันพุธ
ขึ้น 8 ค่ำเดือน 9 จ.ศ. 1243 ถึงสมเด็จเจ้าพระยาบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา
กรมพระบำราบปรปักษ์ หน้า 158 - 161

ร. ที่ $\frac{152}{43}$ วันพฤหัสบดีขึ้น 9 ค่ำเดือน 9 จ.ศ. 1243 ถึงสมเด็จเจ้าพระ-
ยาบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ หน้า 162 - 163

ร. ที่ $\frac{156}{43}$ วันจันทร์ขึ้น 13 ค่ำเดือน 9 จ.ศ. 1243 ถึงสมเด็จเจ้าพระ-
ยาบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบำราบปรปักษ์ หน้า 165

กจช. ร.5 มท. เล่ม 18 เลขที่ 111 จ.ศ. 1243 เมืองฉะเชิงเทรา
ตอบรายพวกจีนเลี้ยงโต๊ะกับให้ส่งตัวจีนไปขาย จีนฮ่อ จีนเกลียว จีนลุน จีนกิเสง พวก
คัวเห็นเข้ามา ณ กรุง เทพฯ หน้า 463 - 464

กษ. จกหมายเทศุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 112 (มคที่ 5/10) เรื่องอั้งยี่
เมืองฉะเชิงเทรา พ.ศ. 2424

8 กษ. จกหมายเทศุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2214 (มคที่ 114/21) ร่างกรม
บังคับมูลเล่ม 55

9 กจช. ร.5 กท. เล่ม 30 เลขที่ 55 จ.ศ. 1243 ทอบ เมืองราชบุรี
ให้เรียกทัณฑ์บนจีนเข้ารีต จีนเข้าอั้งยี่บ้านคอนกระ เมืองทั้ง 2 ฝ่าย หน้า 142 - 144

10 กจช. ร.5 ม.2.120/5 ใบบอกเมืองฉะเชิงเทราบาทหลวงอันคน
ร้องว่าพวกอั้งยี่ประมาณ 30 คนฆ่าเมียและบุตรของหมอน้อยคนไขสอย

11 กจช. ร.5 พ.ศ. เล่ม 21 ที่ 431, 435, 436, 443, 444, 445
หนังสือราชการปีมะแม เบญจศก จ.ศ. 1245 (อั้งยี่เมืองประจันตคีรีเขต)

12 กทช. จดหมายเทศาราชการที่ 5 เลขที่ 2328 (มีคดี 230/15) คำปรึกษ
ษาวางบทจีนอั้งยี่ทำร้ายผู้คุม เมืองนครชัยศรี จ.ศ. 1245

13 กจช. ร.5 กท. เล่ม 42 เลขที่ 39 จ.ศ. 1246 ถึง เมืองราชบุรีให้
พระอมรวิไลยสร เกษ เป็นชาหลวงออกไปชำระจีนอั้งยี่ผู้ร้ายบ้านคอนกระ เมือง
เลขที่ 38 จ.ศ. 1246 ทอบ เมืองราชบุรี ให้เกาะจีนหัวหน้าบ้านคอน
กระเมืองมาแจ้งให้ส่งจีนทวงกับพวก 8 คนให้จงได้ หน้า 68 - 70

14 กจช. ร.5 มท. เล่ม 22 เลขที่ 103 จ.ศ. 1246 เมืองพระตะบอง
ตอบว่าควยให้ชำระความอ่าแคงกิมกับพวก เข้ารีตบาทหลวงวิวาทกัน กับว่าควยบาท
หลวงทำการกักขังคุมเหงพวกจีน พวกญวน แลหลวงรามโยชชีชาติโปรุก เกสเคิม
หน้า 203 - 204

กจช. ร.5 มท. เล่ม 28 เลขที่ 57 จ.ศ. 1247 เมืองนครเสียมราฐ
ตอบรายความพวกจีนอั้งยี่ - ญวน เข้ารีตวิวาทกันที่บ้านลงสาตาคมแขวง เมืองนครเสียม
ราฐ หน้า 129 - 131

15 กจช. ร.5 มท. เล่ม 28 เลขที่ 70 จ.ศ. 1247 เมืองนครเสียม
ราฐตอบให้ปรึกษาหารือกับพระยาคณาทรธรนิน พระพนมพิณิตพยอมกัน ระงับปราบปราม
จีนอั้งยี่แลโจรผู้ร้ายโดยแข็งแรง หน้า 156 - 158

เลขที่ 71 จ.ศ. 1247 เมืองพระตะบอง, เมืองพนมสกล ให้ปรึกษา
หารือพร้อมพระยานุภาพไตรภพจัดการระงับปราบปรามพวกอั้งยี่แลโจรผู้ร้ายที่ก่อ
การกำเริบ หน้า 159 - 161

กจช. ร.5 บ.1.2/13 พระราชหัตถ์เลขาราชการที่ 5 ร. ที่ $\frac{380}{44}$ วัน
จันทร์แรม 3 ค่ำเดือน 8 จ.ศ. 1247 ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามมา
ลากรมพระบารามปรปักษ์ หน้า 204

ร. ที่ $\frac{413}{44}$ วันจันทร์แรม 10 ค่ำเดือน 8 จ.ศ. 1247 ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา ... หน้า 239 - 241

กจข. ร.5 บ.1.2/14 พระราชทัณฑ์เลขารัชกาลที่ 5 ร. ที่ $\frac{438}{44}$ วันจันทร์ขึ้น 2 ค่ำเดือน 8 หลัง จ.ศ. 1247 ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลากรมพระบารามปรบัณ

กจข. ร.5 มท. เล่ม 28 เลขที่ 164 จ.ศ. 1247 เมืองนครเสียมราฐทอบให้จัดการรักษายานเมืองแลปรามปรามจีนอั้งยี่ซึ่งคบกันเป็นโจรผู้ร้ายให้เป็นที่เรียบร้อยตามพระองค์เจ้าสายสนิทวงศมีรับสั่ง หน้า 384 - 387

เลขที่ 165 จ.ศ. 1247 เมืองพระตะบอง โปรกเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าสายสนิทวงศออกไปจัดการรักษาเขตแขวงบ้านเมืองแลระงับปรามปรามจีนอั้งยี่ซึ่งคบกันเป็นโจรผู้ร้าย หน้า 388 - 390

16 กจข. ร.5 กท. เล่ม 67 เลขที่ 15 จ.ศ. 1249 หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเกษตราธิบดี ว่าการแทนสมุหพระกลาโหม ถึงพระยาอัมรินฤาไชยอภัยประเทสราชชาติพัฒนาธิบดี ว่าราชการเมืองราชบุรี เรื่องให้พระยาอัมรินทรฤาไชยชี้แจง เหตุผลว่าทำไมจึงสั่งให้กองการสืบจับผู้ร้าย แลตรวจจับอั้งยี่ซึ่งลักคมนาสุราเถื่อน ทั้ง ๆ ที่หลวงจตุรงควิไชย พระศิริอภัยสวรรคชาหลวงขอให้ร่วมมือกันตามทองคำ นับว่าเป็นการไม่ปรองดองกันระหว่างว่าราชการเมืองกับข้าหลวง หน้า 29-30

เลขที่ 17 จ.ศ. 1249 หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเกษตราธิบดีว่า การแทนสมุหพระกลาโหมถึงหลวงจตุรงควิไชยปลัดกรมอาสาใหญ่ชายในพระบรมมหาราชวัง พระศิริอภัยสวรรค จางวางพระคลังมหาสมบัติฝ่ายพระราชวังบวร ขานหลวงและพระยาอัมรินทรฤาไชยว่าราชการเมืองราชบุรี เรื่องให้ชี้แจงรายละเอียดเรื่องการจับพวกจีนอั้งยี่ซึ่งลักคมนาสุราเถื่อนจวนหน้าให้ราษฎร แลจีนผู้ร้ายปล้นโรงจำหน่าบนาสุราของนายอากร

17 กจข. ร.5 ม.2.12ก/23 ใบบอกเมืองต่าง ๆ ฉะเชิงเทรา พนมสารคาม ปราจีนบุรี (รับวาคม ร.ศ. 105 - 17 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 110)

- 18 กจช. ร.5 น.33/14 เรื่องเงินกำเริบทาง เมืองปราจิณและตะเขิง-
เทรา (16 สิงหาคม ร.ศ. 112 -20 มีนาคม ร.ศ. 115)
- 19 กจช. ร.5 น.33/20 อังยีเมืองจันทร์ (15 สิงหาคม ร.ศ. 114 -
10 เมษายน ร.ศ. 116)
- น.33/29 อังยีจันทร์
- น.33/35 อังยีเมืองจันทร์ สำเนาหนังสือในส่วนที่กรมอัยการ
เป็นผู้กำกับศาลราชอาญาพิจารณาคัดสินความเรื่องอังยี (13 มีนาคม ร.ศ. 114 -
13 กรกฎาคม ร.ศ. 115)
- น.33/37 ส่งเงินอังยีจาก เมืองจันทร์มาฝากไว้ยังกองบัญชาการ-
กระทรวงยุติธรรม
- น.33/38 ส่งเงินอังยีจากจังหวัดจันทร์มาฝากไว้ยังกองบัญชาการ-
กระทรวงยุติธรรม
- น.33/40 ทอมพระราชหัตถ์ เรื่องตราการปล่อยเงินอังยี
- 20 กจช. ร.5 กต.40.22/7 เรื่องเงินอังยีทำอันตรายแก่บาทหลวง
เมืองตะเขิง เทรา (พ.ศ. 2439)
- 21 กจช. ร.5 น.33/14 เรื่องเงินกำเริบทาง เมืองปราจิณและตะเขิง เทรา
- 22 กจช. ร.5 กต. 40.36/54 พวกเงินอังยีวิวาทกับพวกศิษย์บาทหลวง
ที่ตลาดเมืองชลบุรี (พ.ศ. 2439)
- 23 กจช. ร.5 น.33/50 อังยีในมณฑล เมืองราชบุรี (16 - 17 มีนาคม
ร.ศ. 115)
- 24 กจช. ร.5 น.33/14 เรื่อง เติม
- 25 กจช. ร.5 น.33/14 เรื่อง เติม

ภาคผนวก ข.

การเคลื่อนไหวของอั้งยี่ภาคใต้ในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453

รายละเอียดในภาคผนวกนี้ เรียบเรียงจากเอกสารของทางทหาร เท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2523) และจัดเรียงลำดับเหตุการณ์ตามวันเวลาที่เกิด

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

เดือน 3 พ.ศ. 2387 - อั้งยี่ในเขตเมืองปรางและเมืองชุมพรตั้งตัวเป็น
เดือน 6 พ.ศ. 2388 โจรสลักเที่ยวคืบฉนวนเรือสินค้าตั้งแต่เมืองปราง
ลงไปถึงเมืองหลังสวนจนไม่มีเรือแล่นไปมา เมื่อ
ทางกรุงเทพฯ ทราบข่าวไคส่งชาวหลวงนำไพร่พล
ไปปราบ เหตุการณ์ก็สงบลง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

1. เดือน 6 พ.ศ. 2405 จีนไหหลำที่อาศัยอยู่ ณ บ้านท่ากระเทียม บ้าน-
เดือน 8 พ.ศ. 2405 ลหารบอน แขวงเมืองเพชรบุรีทำพิธีเข้าอั้งยี่กัน
เดือน 11 พ.ศ. 2405 3 ครั้ง ไคคนประมาณ 100 เศษ อั้งยี่พวกนี้
ตั้งใจจะไปรวมกลุ่มกับพวกอั้งยี่ในเมืองชุมพร เพื่อ
ตั้งตนเป็นโจรสลักเที่ยวคืบฉนวนเรือสินค้าในอาณาบริ-
เวณนี้ แต่ยังไม่ทันไคดำเนินการตามแผน ก็ถูก
จับกุมเสียก่อน
2. เดือน 8 พ.ศ. 2410 อั้งยี่บนท่ากง 4,000 คน และยี่หิน 3,500 คน
ในเมืองภูเก็ตยกพวกเข้าตีกันควบเรื่องแย่งชิงสาย
น้ำที่ไหลทำเหมืองล้างแร่คืบบุก รัชกาลที่ 4 โปรด
เกล้าฯ ให้พระยาเพชรบูรณ์ (ทวม บุนนาค) บุลลิก

กรมพระกลาโหม เป็นข้าหลวงออกมาระงับการ
วิวาท (ดูรายละเอียดโคโยตที่ 4):

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

1. วันพฤหัสบดี ขึ้น 9 ค่ำ
เดือน 11 พ.ศ. 2412

จีนตันเสียงพลกบฏแห่งอง เอมี่คแห่งจันทังกาย
พวกยี่หิ้นจนถึงแก่ความตาย ณ ตลาดเมืองภูเก็ท
เมื่อพระยาภูเก็ท (ทัต) ทราบข่าว โศกสังให้
คำรวจไปจับตัวจีนตันเสียงมากมซึ่ง และโคตง
โหมเขียนจีนตันเสียง 90 ที่ ฝ่ายพวกยี่หิ้นเมื่อ
ทราบข่าวโคตงกันประทวงว่า ทางกรมจะลง-
โทษจีนตันเสียง เพียงแค่เขียน 90 ที่เท่านั้นไม่ได้
พระยาภูเก็ทจึงมีใบบอกรายงาน เรื่องที่เกิดขึ้นให้
รัฐบาลทราบ เมื่อท่านผู้สำเร็จราชการพิจารณา
เรื่องทั้งหมดแล้ว ก็มีคำสั่งให้พระราชาธิราชภักดี
เป็นข้าหลวงไปประหารชีวิตจีนตันเสียง ณ เมือง
ภูเก็ท เหตุการณ์ดังกล่าวดัง

2. วันขึ้น 7 ค่ำเดือน 8
พ.ศ. 2414

จีนอววยพวกยี่หิ้นเอามี่คแห่งจันทอง แซ่คั๊น พวก
กบฏแห่งองจนได้รับบาดเจ็บสาหัส ณ ที่ว่าการศาล
เมืองภูเก็ทในบานของพระยาวิชิตสงคราม (ทัต)
ผู้เป็นเจ้าเมือง เจาหนาที่โคตงจับจีนอววยมา
ขังกลาม จีนอววยให้ถวว่า เมื่อพวกกบฏแห่งอง
และยี่หิ้นวิวาทศึกกันที่เมืองภูเก็ทในปี พ.ศ. 2410
นั้น จีนอววยยังอยู่ที่เมืองจีน และได้ข่าวว่า
จีนอวออยู่เป็นบิคาถูกจีนหลุนฆ่าตาย จีนอววย
จึงเดินทางจากเมืองจีนมาอยู่ที่ภูเก็ท เพื่อฆ่าจีนหลุน
และเพิ่งจะได้โอกาสในเดือน 8 พ.ศ. 2414 นี้
พระยาวิชิตสงครามได้มีใบบอกรายงาน เรื่องที่เกิด

ขึ้นให้รัฐบาลที่กรุง เทพฯ ทราบ ทางกรมไคส่ง
เรื่องให้ลูกขุน อ ศาลหลวงพิจารณาคณะ
ลูกขุนตัดสินให้เสียบเงินอาวาย 90 ที แลวประ-
หารชีวิตเสียบ

3. เดือน 2 พ.ศ. 2415

จับลูกจ้าง เหมือนจีนคั้น เพงหุยพวกที่หนีไป เมือง
ภูเก็ทวิวาทตีกันกับจับลูกจ้าง เหมือนจีนคั้นป่วย
พวกขุน เทำกง กวยเวืองแย่งชิงสายน้ำที่ไร่นา
เหมือน รัฐบาลที่กรุง เทพฯ ส่งพระนราธิราชภักดี
เป็นข้าหลวงออกนิวาระงับการวิวาท (จีนคั้นป่วย
นี้ในปี พ.ศ. 2416 ได้รับการแต่งตั้งจากทางการ
ให้เป็นหลวงสุนทรจีนประชา นายอำเภอจีนเมือง
ภูเก็ทย้ายขุน เทำกง - ยูเขียน)

4. วันเสาร์ขึ้น 11 ค่ำ
เดือน 3 พ.ศ. 2415

ชาวจีนในเมืองหลังสวน เมืองพะโต๊ะ และ
เมืองทรง ชักชวนชาวไทยและกรมการเมืองคน
ทำพิธีเซาอั้งนี่กัน

วันอังคารขึ้น 14 ค่ำ
เดือน 3 พ.ศ. 2415

พวกจีนอั้งยี่ประมาณ 30 คนได้เข้าปล้นโรงลุง
แร่ที่บูกของหลวงสุนทรภักดีสมบัติ นายอากรกี-
บูก เมืองหลังสวน

5. วันพุธแรม 14 ค่ำ
เดือน 8 พ.ศ. 2416

รัฐบาลที่กรุง เทพฯ ส่งหลวงศรีมหาราชา เป็นข้า-
หลวงออกมาปราบปรามพวกอั้งยี่กลุ่มนี้
โจรสลัดขี้หนี่ปล้นเรือสินค้าของพวกขุน เทำกง
(เมืองภูเก็ท) ที่เกาะบาว พระยาวิชิตสงคราม
ผู้ว่าราชการ เมืองมีคำสั่งให้พวกหัวหนายี่หนี่ส่งตัว
จีนคนร้ายมาให้ทางการ แต่บรรดาหัวหนายี่หนี่คบ
กัลมยว่า จีนกาจิต - ยูรายไคหนีไปเสียบแล้ว
เมื่อพวกขุน เทำกงทราบข่าว ก็ไม่พอใจ จีนอั้งยี่

- ทั้งสองฝ่ายต่างตระเตรียมอาวุธควบคุมกันอยู่ พวก
 บุนเท่ากงมีกองกำลังประมาณ 9,000 คน ส่วนพวก
 ยี่หินมีไพร่พลราว ๆ 7,000 คน พระยาวิชิตสงคราม
 จึงรีบมีใบบอกแจ้งเหตุการณ์มาให้รัฐบาลทราบ ทาง
 การจึงส่งชาหลวง 2 คนคือ พระยาราชวังสัน จาง
 วางกรมอาสาจาม และหลวงพิพิธภัณฑพิจารณาเรือ
 รบชื่อ "พิพิธมรณยุทธ" พร้อมด้วยทหารปืนจำนวนหนึ่ง
 ออกมาระงับเหตุการณ์
6. วันเสาร์แรม 13 ค่ำ
 เดือน 3 พ.ศ. 2416
 จีนคืนายเหมืองทะเลาะวิวาทกับกรรมกรเหมืองด้วย
 เรื่องค่าจ้างแรงงานทั้งนายเหมือง (จีนคี่) และลูก
 เหมืองต่าง เป็นสมาชิกของสมาคมบุนเท่ากง เมืองภูเก็ต
 ทั้งคี่
 อั้งยี่เมืองภูเก็ตประมาณ 30 คนปล้นชิงเงินของพวก
 ยี่หินไป 1,500 เหรียญ พณสมุหพระกลาโหมมีคำสั่ง
 ถึงเจ้าหนื่นเสมอใจราช (จีน บุนนาค) ชาหลวง และ
 พระยาวิชิตสงครามจางวาง เมืองภูเก็ตว่าให้ช่วยกัน
 สืบจับคนร้าย และลงโทษให้เช็ดหลาบ เพื่อไม่ให้
 พวกอั้งยี่ปฏิบัติคน เช่นนี้อีก
7. วันอาทิตย์แรม 13 ค่ำ
 เดือน 2 พ.ศ. 2418
 พวกยี่หินกวางคั่งและฮก เกียนในอำเภออ่อนพิบูลย์
 เมืองนครศรีธรรมราชยกพวกเข้าคี่กัน (ดูรายละเอียด
 ใต้ในบทที่ 4)
8. วันพฤหัสบดีขึ้น 9 ค่ำ
 เดือน 3 พ.ศ. 2418
 จีนอั้งยี่ก่อการจลาจลที่เมืองระนอง (ดูรายละเอียด
 ใต้ในบทที่ 4)
9. วันอังคารขึ้น 1 ค่ำ
 เดือน 4 พ.ศ. 2419
 จีนอั้งยี่ก่อการจลาจลที่เมืองภูเก็ต (ดูรายละเอียด
 ใต้ในบทที่ 4)
10. วันอาทิตย์ขึ้น 13 ค่ำ
 เดือน 4 พ.ศ. 2419
 อั้งยี่บางคนที่ก่อจลาจลในเมืองระนองและภูเก็ต เมื่อ
 ปลายปี พ.ศ. 2419 กล่าวว่รัฐบาลจะลงโทษพวกคน

อย่างรุนแรง จึงหลบหนีมาอยู่กับพวกโจรแขกที่เมืองปลัด แล้วตั้งคนเป็นโจรสลัดที่เขวปลัดเรือสินค้าตามอ่าวชายทะเลหน้าเมืองปลัด เมืองปะเหลียน และเมืองตรัง รัฐบาลที่กรุงเทพฯ จึงมีคำสั่งให้บรรดา เจ้าเมืองทางแถบหัวเมืองชายทะเลตะวันตกร่วมมือกันส่งเรือออกลาดตระเวนปราบปรามโจรสลัดพวกนี้ให้หมดสิ้นไป

1.2. วันพุธแรม 11 ค่ำ
เดือน 10 พ.ศ. 2420

อั้งยี่บุน เहांกุงและยี่หีนในเมืองปลัดทะเลาะวิวาทกัน สาเหตุของการวิวาทเกิดจากพวกบุน เहांกุงห้ามไม่ให้พวกยี่หีนเดินข้ามสะพาน พระยาปลัดไคส่งเจ้าหน้าที่ออกมาห้ามปราม ทั้งสองฝ่ายจึงเลิกรากันไป และพระยาปลัดไคบอกกับพวกยี่หีนว่าเนื่องจากเคื่อนนี้เป็นเคื่อนบวช จึงขอพิจารณาคัดสนั่นคดีความนี้ในคอนสิ้นเคื่อน

วันศุกร์แรม 13 ค่ำเดือน
เดือน 10 พ.ศ. 2420

สมาชิกบุน เहांกุงคนหนึ่งจัดงานแต่งงานบุตรสาวขึ้นที่บ้านซึ่งตั้งอยู่ ณ คลาดเมืองปลัด พวกบุนเहांกุงที่เมืองไทรบุรีมาร่วมงานเลี้ยงนี้ประมาณ 50 - 60 คน ส่วนสมัครพรรคพวกที่เมืองปลัดมาช่วยงานประมาณ 300 คน พวกบุนเहांกุง 2 คนไปเที่ยวที่คลาดเกิดวิวาทกับพวกยี่หีน จึงกลับมาเล่าให้พวกเพื่อน ๆ ฟัง ฝ่ายพวกบุนเहांกุงเมื่อทราบเรื่อง ไคยกกำลังคนประมาณ 100 เศษไปตีพวกยี่หีนที่คลาด พวกบุนเहांกุงเอาปืนยิงพวกยี่หีนตายไป 1 คนบาดเจ็บ 1 คน เมื่อพระยาปลัดทราบข่าวไคส่งเจ้าหน้าที่ 3 นายคุมไพร่พล 40 คนพร้อมควยอาวุธออกไปรักษาการณ์ที่คลาด เพื่อป้องกันไม่ให้พวกอั้งยี่ทั้งสองฝ่าย

ทะเลาะวิวาทกันอีก

ในวันอาทิตย์ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 11 พ.ศ. 2420

พระยาปลัดและกรมการไต่ช้ชยกันคดีสินค้คือความ 2

เรื่องนี้โดยมีพวกยี่หิ้น เป็นโจทก พวกบุน เท่ากง เป็น

จำเลย พระยาปลัดและกรมการคดีสินให้พวกบุน เท่ากง

จ่ายเงินค่าทำขวัญแก่พวกยี่หิ้นรวม 1099 เหรียญ เป็น

ค่าทำขวัญพวกยี่หิ้นที่ถกยิงตายและพวกที่ไต่รับบาดเจ็บ

และให้พวกบุน เท่ากงจ่ายค่าปรับใหม่แก่ทางการ 418

เหรียญ แลวให้อ้งยี่ทั้ง สอง ฝ่ายทำสัญญาทัณฑ์บนว่า จะ

ไม่ทะเลาะวิวาทกันอีก

13. เดือน 8 พ.ศ. 2421

อ้งยี่ เมืองภูเก็ทวิวาทกันควย เรื่องสายน้ำมูลคิน ทั้ง

สองฝ่ายไต่ยกพวก เขาค้กัน และ เอาปืนยิงกันจนไต่

รับบาดเจ็บ

14. วันเสาร์แรม 10 ค่ำ

เดือน 10 พ.ศ. 2421

พวกยี่หิ้นและบุน เท่ากง ที่อาศัยอยู่ ณ อำเภอเกาะท

ขวาง เมืองภูเก็ทไต่ยกพวก เขาค้กัน และพวกยี่หิ้น

ไต่เอาไฟเผาโรง เรือนที่ทำการ เหมือนของพวกบุน-

เท่ากงไป 2 หลัง ส่วนสาเหตุที่ไต่ให้เกิดการวิวาท

มีอยู่ว่า จินคัน เทียวซัง เป็นสมาชิกคนหนึ่งของพวก

บุน เท่ากง ไต่ประพฤติคน เป็นโจร เทียวปลนซัง บุคคล

ที่เดินทางไปมาในเขตอำเภอเกาะท วันหนึ่งจินคัน เทียว

ไต่ปลน เงินของจินลิมหิ้น เตกซัง เป็นพวกยี่หิ้น จินลิมบุนซ

นองชายจินลิมหิ้น เตกไต่ไปร้อง เรียบค่อหลวงขจรจิ้นสกล

นายอำเภอจิ้น เมืองภูเก็ทฝ่ายยี่หิ้น หลวงขจรจิ้นสกล

จึงสั่งให้เจ้าพนักงานไปจับตัวจินคัน เทียวมาคุมขังไว้ เมื่อ

ณ วันเสาร์แรม 10 ค่ำ เดือน 10 เวลาประมาณบ่าย

5 โมงเศษ

ฝ่ายจีนลิมชวนพวกขุนเท่ากง เมื่อทราบข่าว ไค่พา
 สมัครพรรคพวก 15 - 16 คนตามมาแบ่งตัวจีนตัน
 เทียวในคืนนั้นเลย โดยบุกมาตอนประมาณ 21.00
 นาฬิกา และสามารถชิงเอาตัวไปได้ ทางคาน
 หลวงขจรจีน สกลไค่พาพวกยี่หินออกติดตาม จึง เกิด
 สู้รบกันขึ้น พวกขุนเท่ากงสู้ไม่ได้จึงพากันหนีไป
 หลวงขจรจีนสกลจึงนำตัวจีนตัน เทียวกลับมาคุมขังใหม่
 อีกครั้งหนึ่ง พอใกล้รุ่งจีนลิมชวนคุมพวกขุนเท่ากง
 ประมาณ 300 - 400 คน ยกกลับมาใหม่อีก และ
 จะเขาเผาตลาดอำเภอกะทูล หลวงขจรจีนสกลจึง
 พาพวกยี่หินออกมาต่อสู้กับพวกขุนเท่ากง พวกขุนเท่า
 กงสู้ไม่ได้ พากันถอยหนีไป พวกยี่หินไล่ติดตามมา
 และเอาไฟเผาที่ทำการเหมืองของพวกขุนเท่ากงไป
 2 หลัง

ทางคานพระยามนตรีสุริยวงษ์ ขาหลวงใหญ่และพระยา
 ภูเก็ท (ลำควน รัตนคิลก ณ ภูเก็ท) เมื่อทราบข่าว
 ไค่สั่งให้พระภักดีสงครามปลัดเมือง คุมทหารออกมา
 ระงับการวิวาท และรายงานเรื่องที่เกิดขึ้นให้รู้พาด
 ทักรุง เทพา ทราบ พณสมุหพระกลาโหมไค่ส่งคดีความ
 นี้ไปให้คณะลูกขุนพิจารณาโทษ คณะลูกขุนไค่ตัดสินให้
 เชี่ยนจีนตัน เทียวและจีนลิมชวนคนละ 90 ที แลวนำ
 ตัวไปประหารชีวิตเสีย และให้เชี่ยนจีนลิมหิม (พวก
 ยี่หิน) คุมเอาไฟเผาเหมืองของพวกขุนเท่ากง 60 ที
 แลวส่งตัวมาจำคุก ณ กรุง เทพา ส่วนหลวงขจรจีนสกล
 (หรือจีนเอี้ยวฉง) นั้นให้รับผิดชอบจ่ายเงินชดใช้
 ทรัพย์สินของโรง เรือนของพวกขุนเท่ากงที่สูญเสียไป
 เพราะเพลิงไหม

จีนลิมหิงมถกคุมซึ่งอยู่ที่กรุง เทพา ไคไม้ก็เคื่อน พวก
หัวหน่าอั้งยี่ในเมือง ภูเก็ททั้งฝ่ายยี่หีนและบุน เท้ากต
ไคเขาชื้อกันขอพระราชทานโทษจีนลิมหิงม และรับ
ประกันว่าจะส่งสอนไมให้จีนลิมหิงมประพฤติเช่นนี้อีก
รัฐบาลจึงปล่อยตัวจีนลิมหิงมออกจากคุกไปในเคื่อน

9 พ. ศ. 2422

15. วันอังคารแรม 14 ค่ำ
เคื่อน 2 พ.ศ. 2421 จีนผู้รายปล้นฆ่าพระอิศราธิไชย ผู้ว่าราชการเมือง
กระบี่ถึงแก่กรรม (อ่านรายละเอียดไคในบทที่ 4)
16. วันพฤหัสบดีขึ้น 13 ค่ำ
เคื่อน 4 พ.ศ. 2424 อั้งยี่ไอเซงและยี่หีนยกพวกเข้าตีกันที่ตลาดเมืองตะ
กั่วป่า (อ่านรายละเอียดไคในบทที่ 4)
17. เคื่อน 7 พ.ศ. 2425 พวกแขกมาเลย์กะตามูคา แขวง เมืองไทรบุรีไคตั้ง
สมาคมชงขาวและสมาคมชงแดงขึ้น พวกชงขาว
เป็นพันธมิตรของอั้งยี่ยี่หีน ส่วนพวกชงแดงมีความ
สัมพันธ์กับอั้งยี่บุนเท้าก เจ้าพระยาไทรบุรีไคให้
เจาหน่าที่ออกสืบจับ ไคตัวพวกชงแดง 235 คน
ชงขาว 172 คน ไคจัดการให้พวกนี้สาบานตัวตาม
ศาสนาอิสลามว่าจะไม่ประพฤติคนเช่นนี้อีก แล้ว
ปล่อยตัวไปหมด
18. เคื่อน 7 พ.ศ. 2426 พี่ชายและน้องชายของพระยาสุทลคือ พระอินทร-
วิไชย (พี่) และคนกมหมัก (น้อง) ไคสมักร เป็น
สมาชิกของพวกบุนเท้าก ส่วนบุตรชายพระยาสุทล
คือ พระปักขาวาสะวารณินทรไคไปเขากงสี่ยี่หีน
เมื่อรัฐบาลที่กรุง เทพา ทราบข่าว ไคมีคำสั่งให้คน
ทั้งสามลาออกจากกงสี่ยี่หีนและบุนเท้าก และให้
สาบานตัวว่าจะไม่ทำเช่นนี้อีก
19. เคื่อน 4 พ.ศ. 2430 จีนอั้งยี่ลูกจาง เหมือนจีนลิม เด่นฝ่ายบุนเท้ากในเมือง-

ญเกิดทะเลาะวิวาทกับจีนลวกจ้างเหมืองจีนเอี้ยว-
อันเหียบนซึ่ง เป็นฝ่ายขุนเท่ากง เช่นกันด้วย เรื่องแบ่ง
ที่ทำเหมือง

20. เดือนกรกฎาคม

พ.ศ. 2441

ชาวจีนประมาณ 22 - 23 คนลักลอบทำพิธีเซ้าอั้งยี่
กันที่ตำบลห้วยเหียง แขวงเมืองศรีนครินทร์ เป็นการ
ฝ่าฝืนข้อห้ามในพระราชบัญญัติอั้งยี่ พ.ศ. 2440
หลวงบารบโจรานุกิจ เจ้าพนักงานปราบปราม
เมืองศรีนครินทร์ได้นำจีนกลุ่มนี้ต่อศาล ศาลยังไม่ทันได้
ตัดสินคดี ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2441 พวก
อั้งยี่ก็มาคิดที่จะขอยกที่ทำถาวรของกงสีที่ดินและ
บรรดาทรัพย์สินของในกงสีทั้งหมดให้แก่ทางการ เพื่อ
ตั้งโรงพยาบาลหรือโรงเรียน ทางมหาดไทยได้มี
คำสั่งให้เจ้าเมืองศรีนครินทร์รับเอาไว้ และให้ผันผ่อน
หย่อนโทษแก่พวกอั้งยี่ตามสมควร

21. พฤศจิกายน พ.ศ. 2441

จีนอั้งยี่เมืองคิยะและเมืองถ้ำทูลในเมืองยะลา
แอบสะสมอาวุธ แต่ละฝ่ายมีสมัครพรรคประมาณ
500 เศษ และมีที่ท้าวว่าจะยกพวกเข้าตีกัน พระ-
ยาศุขมนัสนิวัต ขาดวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรี-
ธรรมราชไครรายงานต่อกระทรวงมหาดไทยว่า เหตุ-
การณ์ไม่น่าวิตก เพราะได้เตรียมป้องกันไว้แล้ว

22. 29 พฤศจิกายน

พ.ศ. 2443

พวกแขกมลายูและชาวจีนในเมืองกลันตันประมาณ
50 คนลักลอบทำพิธีเซ้าอั้งยี่กัน

23. 30 มกราคม

พ.ศ. 2448

พวกจีนเมืองแคว้นไอบักในอำเภอรอนพิบูลย์จังหวัด
นครศรีธรรมราชยกพวกเข้าโจมตีเมืองแคว้นของพวก
จีนฮกเกี้ยน แล้วกำเริบเข้าปล้นโรงเงินเป่าและ
บ้านนายยก นายอำเภอไคเขาปราบปรามจนเหตุ-

การณส่งบ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเชื่อว่า
พวกจีนไฮบกยังคง เขาอั้งยี่กันอยู่อีก จึงกล่าว
การร้ายแรง เช่นนี้

เชิงอรรถ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่
3 เล่ม 2 หน้า 94 - 96.

กทข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เลขที่ 92 จ.ศ. 1207 ใบบอกเจ้าเมือง
ปราณบุรี เรื่องชาวหลวงแลกรมการเมืองปราณบุรีจับตัวจีนกตเส็งหัวหน้าตัวเหี้ย
โคที่ปากน้ำคลองปราณ จีนกตเส็งให้การเป็นสัตย์จริง

เลขที่ 61 จ.ศ. 1207 รายชื่อจีนที่เป็นตัวเหี้ย ยี่เหี้ย ซาเหี้ย อยู่ใน
แขวงเมืองชุมพร

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

1 กทข. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 4 เลขที่ 136 จ.ศ. 1224 ใบบอกเมือง
เพชรบุรี เรื่องพวกจีน เขาพวก เป็นตัวเหี้ย

เลขที่ 138 จ.ศ. 1224 คำให้การจีนไทหล่าเรื่องชักชวนจีนให้เขาเป็น
พวกตัวเหี้ย

กจช. ร.4 กท. เล่ม 23 เลขที่ 67 จ.ศ. 1224 สารตราว่าควยให้
พระยาชุมพรสืบจับตัวเหี้ยมาคือ เรือที่บ้านโคกใหม่อกเขามาให้แจ้ง

2 กจช. ร.4 กท. เล่ม 33 เลขที่ 69 จ.ศ. 1229 สารตราว่าควย
ให้พระยาเทพวรชุนเป็นชาหลวงออกไประงับจีนวิวาทกัน ณ เมืองภูเก็ท

เล่ม 34 เลขที่ 69 จ.ศ. 1229 หนังสือว่าควยจับคนมุกกลับออกไปเมือง
ภูเก็ทให้ไคนั่งปรึกษาถอยความในที่ประชุมควย

เล่ม 33 เลขที่ 73 จ.ศ. 1229 หนังสือว่าควยให้พระยาเทพวรชุนคิด
จัดการรักษาเมืองภูเก็ท

กจช. ร.4 - ร.5 กท. เล่ม 1 เลขที่ 55 จ.ศ. 1229 ว่าควยให้
เมืองตะกั่วป่าสืบจับจีนสลัดคี เรือพม่าลูกคาหน้า เมืองตะกั่วทุ่ง

เล่ม 1 เลขที่ 57 จ.ศ. 1229 ว่าควยพระราชทานทองคำ ลือฉ่า
ให้พระยาภูเก็ทโลท เกษตรารักษ์

เล่ม 1 เลขที่ 60 จ.ศ. 1230 ว่าควยโปรดเกล้าให้พระยาเทพวร-
ขุนชาหลวงพาจีนหัวหน้า 16 คนไปเมืองภูเก็ท

กจช. ร.4 กท. เล่ม 35 เลขที่ 63 จ.ศ. 1230 ว่าควยให้ชาหลวง
พาจีนหัวหน้าออกไปส่ง เมืองภูเก็ท

กจช. ร.5 กท. เล่ม 12 เลขที่ 2 จ.ศ. 1231 มีมาส่งหนังสือพิมพ์
ว่าควยจีนหัวเหี้ยที่เมือง เกาะหมาก.

เลขที่ 3 จ.ศ. 1231 หนังสือพิมพ์ว่าควยจีนหัวเหี้ย

เลขที่ 4 จ.ศ. 1231 มีตอบไปว่าควยเรื่องจีนหัวเหี้ยที่เมืองภูเก็ท

เลขที่ 5 จ.ศ. 1231 ครามี่ไปเมืองภูเก็ท

กจช. ร.4 - ร.5 กท. เล่ม 37 เลขที่ 36 จ.ศ. 1231 ว่าควย
ให้พระยาภูเก็ทจับไล่จีนลิมปาตออกจาก เมืองภูเก็ท เมืองถลาง

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

1 กจช. ร.4 - ร.5 กท. เล่ม 36 เลขที่ 87 จ.ศ. 1231 ให้พระ-
นราธิราชภักดีเป็นชาหลวงไปประหารชีวิตจีนตันเสียง ณ เมืองภูเก็ท

2 กจช. ร.5 กท. เล่ม 4 เลขที่ 57 จ.ศ. 1233 ให้ชาหลวงไปทำ
โทษจีนดูราย ณ เมืองภูเก็ท

3 กจช. ร.5 กท. เล่ม 6 เลขที่ 54 จ.ศ. 1234 ว่าควยให้พระนรา-
ธิราชภักดีเป็นชาหลวงออกไปช่วยพระยาภูเก็ทระงับจีนลุดจาง เหมือนลักปิดน้ำวาทัน

4 กจช. ร.5 กท. เล่ม 8 เลขที่ 8 จ.ศ. 1234 ให้หลวงศรีมหาราชา
ชาหลวงชำระกรมการไทย จีนเมืองหลังสวนเสียงโตะเซาหัวเหี้ย เรียกตั้งญูญาพันต้น

5 กจช. ร.5 กท. เล่ม 8 เลขที่ 44 จ.ศ. 1235 ว่าควยให้พระยา
ราชวังสรร หลวงพิพิธภักดีพิจารณาหลวงชำระดูรายคีเรือฆ่าจีนโกย หลง

เลขที่ 64 จ.ศ. 1235 ว่าให้พระยาราชวังสรร หลวงพิพิธภักดีพิจารณา
 ขาหลวงเร่งชำระความผู้ร้ายที่เรือจีนโกยเหลง ต่อถึง เดือน 2 เสกัจกลับแก้อ่าง
 ศิลาจึงจะให้เรือรบออกมาเปลี่ยน

6 กจช. ร.5 กท. เล่ม 8 เลขที่ 10 จ.ศ. 1235 ให้ขาหลวง กรม
 การเมืองภูเก็ทชำระความซึ่งนายเหมืองลูกจางวิวาทกันควยค่าจ้าง แลคักสินซึ่ง
 บึงกันตาย ณ เมืองภูเก็ท

7 กจช. ร.5 กท. เล่ม 12 เลขที่ 97 จ.ศ. 1237 คอบขาหลวง เมือง
 ภูเก็ทว่าควยให้เรือรบไปพัง เหตุการณ์เมืองตะกั่วป่า เมืองระนอง แลวใหม่หนังสือ
 ถึงพระศรีธรรมบริรักษ์ ปลัด ให้สืบจับผู้ร้ายแย่งชิง เงินพวกยี่หื่น ณ บ้านแหลมลึก

8 กจช. ร.5 กท. เล่ม 12 เลขที่ 90 จ.ศ. 1237 คอบเมืองนคร-
 ศรีธรรมราชว่าควยให้ขาหลวง กรมการระงับจีนวิวาท ณ ที่ร้อนพิบูลย์

เล่ม 14 เลขที่ 18 จ.ศ. 1238 ว่าควยให้พระนราธิราชภักดีขาหลวง
 พระยานครศรีธรรมราช ชำระคักสินความซึ่งจีนปลน เก็บ ธิบราชฎรที่ร้อนพิบูลย์
 เมื่อวิวาทรบกัน

เลขที่ 51 จ.ศ. 1238 คอบขาหลวง กรมการ เมืองนครศรีธรรมราช
 ว่าควยระงับจีนวิวาทรบกัน ณ ที่ร้อนพิบูลย์ แลให้ส่งจีนหัวหนาคคนเหตุ 2 คน เขา
 มา ณ กรุง เทพา

เล่ม 60 จ.ศ. 1237 - 1242 เรื่องที่ 1 จ.ศ. 1237 - 1238
 จีนมา เกากับจีนฮก เกียน เมืองนครศรีธรรมราชวิวาทกัน หน้า 2 - 42

9 กจช. ร.5 กท. เล่ม 62 จ.ศ. 1238 - 1239 เรื่องจีนกบฏ เมือง
 ภูเก็ท เมืองระนอง 312 หน้า

10 เรื่อง เดียวกัน

กจช. ร.5 กท. เล่ม 12 เลขที่ 56 จ.ศ. 1238 มีมาว่าควยที่เมือง
 ระนอง ภูเก็ท เกิดพวกควยเหี้ยขึ้น

เลขที่ 61 จ.ศ. 1239 มีมาว่าควยการุ่นวายที่เมืองภูเก็ทนั้นไคสงบแลร

กจช. ร. 5 น.20/3 สำเนาจดหมายคักจากปุมจดหมาย เหตุบางกอก
 คาเลนเคอร์ (พ.ศ. 2415 - 2451)

1¹ กจช. ร.5 กท. เล่ม 16 เลขที่ 38 จ.ศ. 1239 ว่าควยให้เมือง
ไทร เมืองแขก จักเรือออกลากระเวนสลักทะเลตะวันตก

1² กจช. ร.5 กต. เล่ม 12 เลขที่ 72 จ.ศ. 1239 มีมาว่าควย
พวกจีนที่เมืองปลิด เกิดวิวาทกัน

เลขที่ 75 จ.ศ. 1239 มีมาว่าควยพวกจีนที่วิวาทกันที่เมืองปลิดนั้นสงบแล้ว

กจช. ร.5 กท. เล่ม 16 เลขที่ 57 จ.ศ. 1239 ว่าควยให้พระยา
ราชวังสันชาหลวงไปฟังการจีนวิวาทกัน ณ เมืองปลิด

เลขที่ 79 จ.ศ. 1239 ว่าควยให้พระยาปลิด พระยาราชวังสันชา-
หลวงบอกคอบทองตรารายจีนวิวาท

1³ กจช. ร.5 พศ. เล่ม 13 ที่ 84 จ.ศ. 1240 ศักมาจากหนังสือ
ราชการปีชลาสมัญธิศก ศักราช 1240 ร. ที่ 345

1⁴ กจช. ร.5 กท. เล่ม 18 เลขที่ 86 จ.ศ. 1240 ว่าควยคอบให้
พระยาภูเก็ทคัดความจีนวิวาทเสนอชาหลวงคัดสิน

ร.5 ม.2.12ก/3 โบบอกเมืองภูเก็ท (พฤศจิกายน ร.ศ. 97 -
ตุลาคม ร.ศ. 98)

ร.5 กท. เล่ม 18 เลขที่ 98 จ.ศ. 1240 ว่าควยให้ประหารชีวิต
จีนล่วงสัญญาทัณฑ์บน ณ เมืองภูเก็ท 2 คน

เล่ม 22 เลขที่ 45 จ.ศ. 1241 ว่าควยพระราชทานโทษจีนลิมหังม
ไทแก่จีนหัวหน้าเมืองภูเก็ท

1⁵ กจช. ร.5 พศ. เล่ม 13 เรื่องที่ 1 จีนขบถปล้นฆ่าพระอิศราธิไชย
ถึงแก่กรรม จ.ศ. 1240 หน้า 140 - 369, 403 - 410, 474 - 478.

กจช. ร.5 กท. เล่ม 60 เรื่องที่ 2 จีนผู้ร้ายปล้นฆ่าพระอิศราธิไชย
ผู้ว่าราชการ เมืองกระบี่ถึงแก่กรรม จ.ศ. 1240 - 1242 หน้า 42 - 264.

1⁶ กจช. ร.5 กท. เล่ม 34 เลขที่ 51 จ.ศ. 1243 คอบเมืองตะกั่วป่า
ว่าควยให้พระอนุรักษโยธา หลวงสรเสนี ชาหลวงชำระคัดสินความพวกจีนยี่หิน
-จีนโฮเซงวิวาทกัน ณ เมืองตะกั่วป่า

เล่ม 35 เลขที่ 82 จ.ศ. 1243 คอบหลวงสร เสนีว่าควยพา เรือสยามกุฎ
ไชยชิตไปรักษาราชการ เมืองตะกั่วป่า

เล่ม 34 เลขที่ 31 จ.ศ. 1244 ถึงพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควย
ให้เรียกทัพต้นจีนยี่หั้น - จีนโฮ เซง ฝ่ายละ 2 ฉบับส่ง เขามากรุง เทพฯ ฝ่ายละฉบับ
ไว้สำหรับ เมืองฝ่ายละฉบับ

เลขที่ 51 จ.ศ. 1244 คอบ เมืองตะกั่วป่าว่าควยให้พระอนุรักษโยธา
หลวงสร เสนีฯ หลวงชำระ คัดสิ้นความพวกจีนยี่หั้น - จีนโฮ เซง วิวาทกัน ณ เมืองตะกั่วป่า

เลขที่ 32 จ.ศ. 1244 ถึงพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควยชำระ คัดสิ้น
ความจีนยี่หั้น - จีนโฮ เซง เมืองตะกั่วป่า ให้ปรึกษาพระวิจิตรภักดีศรีสุรสงครามปลัด
ตามเห็นพร้อม ๆ กัน

เลขที่ 33 จ.ศ. 1244 ถึงพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควยจีนพวกโฮ เซง
เข้าชื้อกัน 59 คน ทำเรื่องราวถวายพระเจ้านองยา เรอกรมหมื่น เทววงษ์โรยการ

เลขที่ 30 จ.ศ. 1244 คอบพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควยชำระ คัด-
สิ้นความพวกจีนยี่หั้น - จีนโฮ เซง แลวให้คัดถอยคำส่งกงสุล ณ เมือง เกาะหมาก

เลขที่ 38 จ.ศ. 1244 คอบพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควยชำระ คัด-
สิ้นความพวกจีนโฮ เซง - จีนยี่หั้น วิวาทกัน ณ เมืองตะกั่วป่า

เลขที่ 39 จ.ศ. 1244 คอบพระอนุรักษโยธาฯ หลวงว่าควยกรมการ
นายอำเภอ ราษฎร เมืองตะกั่วป่า เขากงสี่กับพวกจีน

เล่ม 38 เลขที่ 47 จ.ศ. 1245 คอบพระอนุรักษโยธาฯ หลวง กรม-
การ 3 เมือง ว่าควยชำระ พวกจีนยี่หั้น - จีนโฮ เซง ให้บังคับตามคำปรึกษา

เลขที่ 48 จ.ศ. 1245 คอบพระอนุรักษโยธาฯ หลวง กรมการ 3 เมือง
ให้ส่งผู้ลงมือฆ่าฟันพวกโฮ เซง 4 คน เขามาจำคุก ณ กรุง เทพฯ

เล่ม 50 เลขที่ 89 จ.ศ. 1248 ถึงพระอนุรักษโยธาฯ หลวงให้เร่ง
เงิน เรื่องความฝ่ายยี่หั้นให้แก่ฝ่ายโฮ เซง

กจช. ร.5 ม.2.12ก/18 ใบบอกเมืองต่าง ๆ - ใบบอกหัว เมืองฝั่งทะเล
ตะวันตก ตะกั่วป่า ตรัง ไทรบุรี ปีนัง (เกาะหมาก) พังงา ภูเก็ต

- 17 กจช. ร.5 นท. เล่ม 34 เลขที่ 34 จ.ศ. 1244 คอบพระอนุรักษ
โยธราชาดหลวงว่าควยมีผู้ตั้งกงสีชงขาว กงสีชงแดงที่กะลามุคาไทรบุรี
- 18 กจช. ร.5 น.1.2/6 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ฉบับที่ 14 ร.
ที่ $\frac{136}{45}$ วันอังคารแรม 6 ค่ำเดือน 7 จ.ศ. 1245 ถึง เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์
ร.5 นท. เล่ม 36 เลขที่ 46 จ.ศ. 1245 ถึง เมืองไทรบุรีให้ปรึกษา
ชาวดวง เรือรบสืบจับชำระพวกแขก พวกจีน เมืองสตูล เข้ายึดคักสินตามกฎหมาย
เลขที่ 48 จ.ศ. 1245 ถึง เมืองสตูลให้ส่งตัวพระอินทวิไชย พระ-
บักษา ทุนกุ่มหมักมาสาบาน เรียกทัณฑ์บน ณ เมืองไทรบุรีให้ออกจากกงสียึด
บนเท้ากง ถ้ามีเหตุเกิดขึ้นใหม่หนังสือแจ้งแก่ชาวดวง เรือรบ พระยาฤทธิสงคราม
ทราบโดยเร็ว
- เลขที่ 49 จ.ศ. 1245 ถึงชาวดวง เรือรบว่าควยให้กำชับพระยาฤทธิ-
สงครามสอดแนมฟัง เหตุการณ์เมืองสตูล
- 19 กจช. ร.5 น.1.2/28 พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ร.ที่ $\frac{26}{50}$
วันอาทิตย์แรม 12 ค่ำเดือน 5 จ.ศ. 1249 ถึง เจ้าพระยาพลเทพว่าที่สมุหพระกลาโหม
- 20 กจช. ร.5 น.33/55 เรื่องอั้งยี่เมืองตรัง (ร.ศ. 117)
- 21 กจช. ร.5 น.33/56 เรื่องจะระงับการวิวาทพวกจีนที่ทำเหมืองแร่
(ร.ศ. 117)
- 22 กจช. ร.5 น.33/59 เรื่องพวกแขกแลพวกจีนสมทบ เป็นพวกเดียวกัน
ตั้งห้องสุ่มเป็นอั้งยี่อยู่กลาง เมืองกลันตัน (ร.ศ. 119)
- 23 กจช. ร.5 น.33/63 อั้งยี่ (30 ธันวาคม ร.ศ. 122 - 18
ธันวาคม ร.ศ. 127)

ภาคผนวก ค.

การเคลื่อนไหวของอังกฤษภาคกลางในช่วง พ.ศ. 2367 - 2453

รายละเอียดในภาคผนวกนี้เรียบเรียงจากเอกสารของทางการเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2523) และจัดเรียงลำดับเหตุการณ์ตามวันเวลาที่เกิด

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

เดือน 3 พ.ศ. 2408

จีนไหหลำเป็นชาวเรือชาวประมาณ 300 คนเศษ ไคทำพิธีเซาฮั้งยี่กันที่ตำบลบ้านอารุณิก แขวงกรุงเก่า เพียงแต่ประกอบพิธีเท่านั้น มีไคก่อเหตุร้ายต่ออย่างไค พระยาไชยวิชิต เจ้าเมืองกรุงเก่าไครายงานเรื่องที่เกิดขึ้นให้รัฐบาลทราบ ทางกรมไคมีคำสั่งมาว่า ยังไม่ต้องจับกุมชาวจีนเหล่านี้ เพราะยังมีไคกระทำความผิด แต่ให้พระยาไชยวิชิตคอยสอดแนมการกระทำของพวกฮั้งยี่อยู่เสมอ หากมีเรื่องเกิดขึ้น จะไคแก้ไขไคทันที่

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

1. เดือน 4 พ.ศ. 2411

จีนไหเฉียวและจีนเลวหู คนในบังคับฝรั่งเศษไค เป็นหัวหน้าชักชวนชาวจีนในกรุงเทพฯ ทำพิธีเซาฮั้งยี่กัน

2. วันศุกร์แรม 12 ค่ำเดือน 8 (เดือนแปดหลัง) พ.ศ. 2425

อั้งปั้งอกและงี่เองที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตตลาดพลู
ฝั่งธนบุรี โดยกษัตริย์พรรคพวกข้างละ 20 กว่าคน
เข้าตีกันเมื่อบ่าย 2 โมงเศษ เมื่อหลวงภักดี-
บรมนาถ หัวหน้าพลตระเวนทราบข่าว ได้รีบนำ
ตำรวจออกระงับ เหตุการณ์จนสงบเรียบร้อย
แต่ในเช้าวันรุ่งขึ้น (วันเสาร์แรม 13 ค่ำเดือน 8
เวลา 8 นาฬิกาเศษ) พวกอั้งปั้งอกสมัคพรรค
พวกฝ่ายละ 100 กว่าคน เข้าตีกันอีก หลวงภักดี-
บรมนาถจึงต้องนำตำรวจออกระงับ เหตุการณ์อีก
ครั้งหนึ่ง และได้ส่งพวกอั้งปั้งอกจับกุมมาได้ มา
ให้คณะลูกขุน ๗ ศาลหลวงพิจารณาวางบทลงโทษ
คณะลูกขุนได้พิจารณาให้เขียน จินหยู จินดู เพียว
หัวหน้าก่อการวิวาทคนละ 90 ที่ แลวนำไป-
ประหารชีวิต ส่วนพวกอั้งปั้งอกอื่น ๆ นั้นได้รับโทษ
คุมขังมากน้อยตามความผิดที่ใดกระทำมา
รัชกาลที่ 5 ทรงพิจารณาเห็นว่า พวกอั้งปั้งอกก่อการ
วิวาทขึ้น เพราะความโกรธแค้นซึ่งกันและกัน มิ
ได้มีเจตนาจะก่อการกำเริบ จึงได้ทรงลดหย่อน
โทษลง ให้เขียนจินหยูและจินดูเพียว คนละ 60
ที่ แลวเอาไปจำคุกโดยไม่กำหนดระยะเวลา
ส่วนพวกอั้งปั้งอกอื่น ๆ ให้ทำทัณฑ์บนว่าจะไม่ก่อ
การวิวาทอีก แล้วปล่อยตัวไป
"เมื่อมาพิเคราะห์เหตุโดยทางกรุณา ก็เห็นว่าการที่
เกิดขึ้นครั้งนี้ โดยความที่ถือพวกพ้องโกรธกัน จึง
วิวาทกัน หากใดความว่าเป็นการกำเริบ ไม่กล้า
เกรงอำนาจแผ่นดินไม่ จึงเห็นว่าควรจะผ่อนผัน
ลดหย่อนโทษลงบ้าง"

3. เดือน 11 พ.ศ. 2425
-ปลายเดือน 6 พ.ศ. 2426
อั้งยี่เมืองสมุทรปราการไค้ทะเลาะวิวาททุบตีกัน
และกระทำการข่มเหงราษฎรอยู่เนื่อง ๆ ตั้งแต่
เดือน 11 พ.ศ. 2425 มาจนถึงปี พ.ศ. 2426
(ปลายเดือน 6) พระยาสมุทรบริรักษ์ ผู้ว่า
ราชการ เมืองไครายงาน เรื่องที่เกิดขึ้นให้รัฐบาล
ทราบ ทางกรจึงมีคำสั่งให้หมื่นด้มการทหารเป็น
ที่ป้อมผีเสื้อสมุทรนำกำลังทหารไปช่วยพระยาสมุทร
บริรักษ์ปราบปรามพวกอั้งยี่จนสงบราบคาบ
4. เดือน 6 พ.ศ. 2426
5. 19 - 20 มิถุนายน
พ.ศ. 2432
จีนอั้งยี่ที่กรุง เก้าฝิงนายอากร เคาสุร่าบาดเจ็บ
พวกอั้งยี่ตัวกงสีและพวกงี่เองฝ่ายหนึ่ง กับพวก
อั้งยี่ชิวลิก้ออีกฝ่ายหนึ่ง ได้ยกสมัครพรรคพวกรวม
กันทั้งหมด 1,000 กว่าคน เข้าตีกันที่ถนนเจริญ-
กรุง ตำบลบางขวาง เป็นเวลา 2 วัน (อ่านราย
ละเอียดได้ในบทที่ 5)
6. 29 มิถุนายน พ.ศ.
2433
พวกจีนแคะประมาณ 50 - 60 คนทำพิธีเข้าอั้งยี่
กันในตรอกอาเนียบกอง กรุงเทพฯ
7. 26 กรกฎาคม พ.ศ.
2433
มีข่าวเล่าลือว่ากรรมกร 300 - 400 คนที่ทำงาน
ในโรงสีกลไฟทั้ง 3 โรงของพระยาพิศาลพลพานิช
ไค้ประกอบพิธีเข้าเป็นสมาชิกอั้งยี่ตัวกงสี (หรืองี่เอง)
8. ต้นกันยายน พ.ศ.
2433
จีนแสงยื่นคำร้องต่อกรมพระนครบาลขอทำพิธีตั้ง
กลุ่มอั้งยี่ ทางกรไม่อนุญาต ขอมให้มีการ เล่ม
งิ้วและเลี้ยงโต๊ะกันเท่านั้น จีนแสงและสมัครพรรค
พวกจึง เจ็บหายไค้ ต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ.
2434 จีนแสงไค้ขออนุญาตจัดประชุมชาวจีนเลี้ยง
โต๊ะกัน เสนาบดีกรมพระนครบาลขอมอนุญาตให้จัด
ตามที่ขอมมา และไค้สั่งให้เจาหนาที่กองตระเวน
คอยสอดแนมพฤติกรรรมของชาวจีนกลุ่มนี้

9. 29 มกราคม
พ.ศ. 2433
10. 8 พฤษภาคม
พ.ศ. 2437
11. 18 มิถุนายน
พ.ศ. 2437
12. 10 ตุลาคม
พ.ศ. 2437
13. 19 ตุลาคม
พ.ศ. 2437
14. 9 กรกฎาคม
พ.ศ. 2438
15. 18 กันยายน
พ.ศ. 2438
- จีนคุณและจีนซุ่น เองคุมพวกอั้งยี่โรงสีกลไฟ 40 - 50 คน ไปวิวาททุบตีกับพวกจีนขายปลาที่สะพานปลา ตำบลโรงกะทะ กรุงเทพฯ
- พวกจีนอั้งยี่ฮอกและซิวลิกก็ออกมาดูวิวาทหน้าบนครอก ชาวสาร กรุงเทพฯ แล้วเกิดวิวาททุบตีกันขึ้น
- จีนคืออั้งยี่กงสีเฮง (หรือตัวกงสี) แห่งนายพลัดพลตระเวนตายที่วัดราชคฤห์ เมืองธนบุรี
- พวกอั้งยี่เองและซิวลิกก็อย่างกลุ่มกลับจากแห่ศาลเจ้าเก่า ไปชุมนุมกันที่ตรอกวัดปลับปลาไชย (กรุงเทพฯ) แล้วเกิดวิวาททุบตีกันขึ้น
- พวกอั้งยี่เองและฮอกไปคู่วิวในงานปีที่ศาลเจ้าชามองเอี้ย ปากคลองบางสะแก เมืองธนบุรี แล้วเกิดวิวาททุบตีกันขึ้น
- อั้งยี่ 30 - 40 คนยกพวกตีกันที่ปากตรอกอวาม กรุงเทพฯ เมื่อเวลาประมาณ 2 ทุ่ม
- ระหว่างวันที่ 16 - 18 กันยายน พ.ศ. 2438 มีวิวาและงานทิ้งกระจากที่วัดพนัญเชิง กรุงเก่า
- ชาวจีนและชาวไทยที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้วัดได้พากันมาเที่ยวงาน ในวันที่ 18 กันยายน เวลาบ่ายโมงเศษ ชาวจีนและชาวไทยประมาณ 2000 กว่าคนได้เบียดเสียดคู่วิวกันอยู่ พวกจีนอั้งยี่ 8 - 9 คนเกิดทะเลาะวิวาทกับชายไทยคนหนึ่ง ชายผู้นั้นสู้ไม่ได้ จึงวิ่งหนีมาที่กุฎิพระ พระสงฆ์ได้ออกมาห้ามปรามให้ทั้งสองฝ่ายเลิกวิวาทกัน พวกอั้งยี่ไม่เชื่อฟัง และโกลดุมรวมกันเข้าทำร้ายพระสงฆ์ที่ออกมาห้ามปราม พระสงฆ์ของค่อน ๆ จึงช่วยกันออกมาขับไล่อั้งยี่กลุ่มนี้ พวกอั้งยี่หนีกลับไปไม่ได้ไม่นาน ก็

หวนกลับมาใหม่อีก คราวนี้พาสัมครพรรคพวกมา
100 คนเศษ แลวกฎกัน เขาพบตีชาวบ้านและพระ-
สงฆ์ในวัด จนเกิดความวุ่นวายไปหมด เมื่อพระ-
ยาไชยวิสิธ เจาเมืองทราบข่าว ใ้ส่งกองทหาร
ไปปราบ เหตุการณ์จึงสงบลง

16. 5 ตุลาคม

พ.ศ. 2438

อึ้งย้งและชีวิตก็อิวาทบทตีกันที่หน้าวัดสัมพันธวงษ์
กรุงเทพฯ

17. 23 พฤศจิกายน

พ.ศ. 2438

อึ้งย้งเองและจ๊อกที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในสวนพลู ตำบล
บางยี่เรือ ผังธนบุรีได้ยกสัมครพรรคพวกฝ่ายละ
100 กว่าคน เขาวิวาททบทตีกัน ทำให้ชาวสวนใน
ท้องที่นั้นตกใจ พวกกันหลบหนีไปอยู่ที่วัดโพธิ์นิมิตร
เมื่อทางการทราบข่าว ใ้ส่งพลตระเวนและทหาร
เรือออกระงับความวุ่นวาย เหตุการณ์จึงสงบลง
แม้ว่าการวิวาทครั้งนี้จะวุ่นวาย จนทำให้ผู้คน
ตกใจ พวกกันหลบหนีไปอยู่ที่อื่นชั่วคราว แต่ก็ยัง
รุนแรงน้อยกว่าการวิวาทของพวกเขาอึ้งย้งในปี พ.ศ.
2432 เป็นอันมาก

"แต่การที่จ๊องยี่วิวาทกันครั้งนี้ ถ้าจะเทียบกับ
ครั้งก่อนดีกว่า (การวิวาทที่ถนนเจริญกรุง เมื่อปี
พ.ศ. 2432) คือ ครั้งนี้วิวาทกันในสวน ไม่สู้จะ
เป็นการเรี่ยวแรง ครั้งก่อนวิวาทกันในท้องถนน
ใหญ่ เป็นการล่งละเมิดพระราชอาญา โดย-
ความองอาจมาก" (พระเจ้านองยาเธอกรมหมื่น-
นเรศวรฤทธิกรบาท รัชกาลที่ 5)

"เห็นว่าการอึ้งยี่วิวาทกันครั้งนี้ ดีกว่าครั้งก่อน
ซึ่งวิวาทกันในท้องถนนใหญ่ อันเป็นท้องที่ซึ่งมหาชน
ตั้งคาขายอยู่ ทำให้การค้าขายระส่ำระสาย แล

เป็นที่หวาดหวั่นแก่ความอันตรายของชน เป็นอันมาก แต่การวิวาทครั้งนี้เป็นการวิวาทกันในส่วน เป็นหมู่ละ เล็กละน้อย ยกพวกมาวิวาทกัน เป็นแต่ทำไทรราษฎรชาวสวนในท้องที่นั้น ไม่เป็นเพราะปลุกแฉกเก็บพลูขาย จึงควรลดหย่อนผ่อนโทษกว่าครั้งก่อน ตามเหตุที่วิวาทกันนั้น" (พระราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ 5)

18. 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2438
 19. 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2438
 20. 8 มีนาคม พ.ศ. 2438
 21. 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2439
 22. 11 กันยายน พ.ศ. 2439
- อึ้งย้ง เองหรือตัวกงสีและพวกงี้่อวิวาททุบตีกันจน ถึงภายในหลังวัดสัมพันธวงษ์ กรุงเทพฯ
- แพนนี้ ปรีชา (น็อกซ์) และชาวจีนกลุ่มหนึ่งยื่นหนังสือต่อทางการขอตั้งสมาคมคนงาน แต่จุดประสงค์ที่แท้จริง คือ การตั้งอึ้งย้งี๋ ทางการจึงไม่อนุญาต
- อึ้งย้งี๋วางตุ้งยี่ห่วยคตุงกกและไปยักกัวิวาททุบตีกันที่ริมถนนเจริญกรุง เชียงสะพานบางรัก พวกยวคตุงกกเป็นฝ่ายก่อเรื่องนี้ขึ้นก่อน และมีสมัครพรรคพวกอยู่ 100 กว่าคน ส่วนพวกไปยักกัมีเพียง 30 กว่าคนเท่านั้น
- จีนอึ้งย้งี๋ที่กรุงเก่า 20 กว่าคนบุกโรงพักพลตระเวนเข้าแย่งชิงผู้ต้องหาซึ่ง เป็นสมัครพรรคพวกของตน จากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่โรงพักแห่งนี้มีพลตระเวนเพียง 3 คน และในระหว่างที่ต่อสู้แย่งชิงผู้ต้องหา นั้น พวกอึ้งย้งี๋ถูกยิงตายไป 1 คน
- พวกอึ้งย้งี๋แย่งชิง เงินพ้อค่าปลาที่สะพานปลาคลองผดุงทางการโคปรวบปราบจนส่งบราบคายไป พอถึงเดือนธันวาคมโคชโยบแย่งชิงอีก กระหรวงนครบาลจึงต้องส่ง เจ้าหน้าที่ตำรวจออกปราบปรามใหม่

23. 26 - 29 กันยายน พ.ศ. 2439 พวกอั้งยี่อีก 10 กว่าคนวิวาทกันเอง ค้ายเรื่อง
เรียไร เงินที่หน้าแพวัดบพิตรพิมุข กรุงเทพฯ
24. ธันวาคม พ.ศ. 2439 พวกอั้งยี่เอง (หรือตัวกงสี) หนีออกและซิวลิกที่
ตั้งบ้านเรือนอยู่ในสำเพ็งวิวาททบตีกันเองอยู่เนือง ๆ
อั้งยี่กว้างตุง 18 - 19 คนคุมกัน เขาปล้นบ้านจีน-
โป่ง - อำเภงหนูที่เชิงสะพานเหล็ก วัดมหาพฤฒาราม
มีข่าวว่าชาวจีนประมาณ 500 คนลักลอบทำพิธีเข้า
อั้งยี่กันที่ค้ายลท่าซุงและคองสำเภง แขวงเมือง
ชัยนาท - เมืองอุทัยธานี
27. กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2439 พวกชาวจีนโคดลักลอบทำพิธีเข้าอั้งยี่กันที่คลองตะ-
เคียน แขวงกรุงเก่า
28. 14 - 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440 ชาวจีนและชาวไทย 25 คน ลักลอบทำพิธีเข้า
อั้งยี่กันที่บ้านจีนมิงเมียบ ซึ่งตั้งอยู่คลองชอยที่ 12
ฝั่งใต้ แขวงเมืองชัยภูมิ (ปทุมธานี)
29. 22 เมษายน พ.ศ. 2441 จีนอั้งยี่กับพวกแขกม้ง เช่นประมาณ 30 คนวิวาท
ทบตีกันในวัดทองธรรมชาติ ฝั่งธนบุรี
30. 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2441 เจาหนาที่ตำรวจไคจับจีนยี่ซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ค้ายล
บางชั้น คลอง 6 วา ปทุมธานี เพราะมีหนังสือ
สำคัญแสดงว่าเป็นอั้งยี่เอง เป็นการกระทำ
ผิดพระราชบัญญัติอั้งยี่ พ.ศ. 2440 (ในปี พ.ศ.
2440 รัฐบาลไคออกพระราชบัญญัติอั้งยี่ ห้ามไม่
ให้ชาวจีนตั้งสมาคมลับอั้งยี่อีกต่อไป)
31. 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2445 จีนไหหลำประมาณ 300 คน ไคลักลอบทำพิธี
เข้าอั้งยี่กันที่ตักหลังโรงงิ้ว ศาลเจ้าอาเนียบเกง
กรุงเทพฯ เจาหนาที่ตำรวจไคบุกเข้าจับกุมมาได้
137 คน อั้งยี่ที่เหลือออกนั้นไคหลบหนีไปจนหมด

32. 15 สิงหาคม พ.ศ. 2445
จีนไหหลำ 13 - 14 คนทำพิธีเซาอั้งยี่กันในสวนหลังวัดเล่งเนี้ยยี่ กรุงเทพฯ
33. มิถุนายน - ตุลาคม พ.ศ. 2447
พวกอั้งยี่กวางตุ้งในกรุงเทพฯ ชูกรรโชกวิวาทกันเองอยู่เนื่อง ๆ
34. 15 สิงหาคม พ.ศ. 2448
พวกจีนแจวเรือจ้างศาลเจ้าเก่า ทำสะพานปลาและถนนราชวงศ์จำนวน 20 กว่าคนแอบทำพิธีเซาอั้งยี่กันที่ศาลเจ้าเก่า แต่ยังไม่ประกอบพิธีไม่เสร็จ ก็ถูกพลตระเวนจับไต่เสี้ยก่อน
35. 1 มกราคม พ.ศ. 2448
ชาวจีน 40 คนไซ รง หมวก และเครื่องดนตรีที่มีเครื่องหมายว่า "ง้อกกงสี่" มาเข้ากระบวนแห่ชิงซาที่กรุงเทพฯ นับเป็นการละเมิดพระราชบัญญัติอั้งยี่ พ.ศ. 2440 จึงถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับมาดำเนินคดี
36. 30 มีนาคม พ.ศ. 2448
พวกจีนกวางตุ้ง 50 - 60 คนแอบทำพิธีเซาอั้งยี่กันที่ศึกแถว ริมถนนเจริญกรุง ตรงตลาดกรมหมื่นภูเรศ
37. 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2449
จีนไหหลำ 30 กว่าคนแอบทำพิธีเซาอั้งยี่กันที่ศึกแถว ริมถนนโยธา ตำบลตลาดน้อย กรุงเทพฯ
38. 21 มิถุนายน พ.ศ. 2450
ชาวจีนประมาณ 30 คนแอบทำพิธีเซาอั้งยี่กันที่ศึกแถวหน้าวัดศีกวรจักร กรุงเทพฯ
39. กรกฎาคม พ.ศ. 2450
กระทรวงนครบาลเนรเทศอั้งยี่ชีวิตคือ 15 คนออกจากประเทศไทย เพราะอั้งยี่กลุ่มนี้เที่ยวก่อการวิวาทและกรรโชกชูเตี้ยเอาเงินทองจากชาวจีนในตำบลบางรักและตำบลบางหวาย กรุงเทพฯ
40. 5 มีนาคม พ.ศ. 2450
พวกจีนกวางตุ้งแอบทำพิธีเซาอั้งยี่กันที่ศึกแถวตำบลบางรัก กรุงเทพฯ เจ้าหน้าที่ตำรวจไล่เขาจับกุม

ต่อมา กระทรวงนครบาลไคเนร เทศจีนตั้งสีเสง
หัวหน้าของอั้งยี่กลุ่มนี้ออกนอกประเทศ และ
ดำเนินคดีกับอั้งยี่คนอื่น ๆ ที่จับมาได้

เชิงอรรถ.

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 - 2394)

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411)

กทศ. จดหมายเทศุรชกาลที่ 4 เลขที่ 55 จ.ศ. 1227 ร่างตราถึง
เมืองสุพรรณ กรุงเก่า และเชียงใหม่

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

1 กทศ. จดหมายเทศุรชกาลที่ 5 เลขที่ 1940 (มคที่ 92/1) ร่าง-
หนังสือถึงกงสุลฝรั่งเศส เรื่องจีนโห่เฉียว จีนเลาหู ช้องสุ่มพรรคพวก เป็นตัวเหี้ย
จ.ศ. 1230

กทศ. ร.5 กค. เล่ม 5 เลขที่ 2 จ.ศ. 1230 มีไปว่าควยจีนโห่-
เฉียว จีนเลาหู จะคิดการเป็นตัวเหี้ย

เลขที่ 3 จ.ศ. 1230 มีตอบมาว่าควยเรื่องจีนโห่เฉียว จีนเลาหู

เลขที่ 7 จ.ศ. 1230 มีไปว่าควยเรื่องจีนโห่เฉียว จีนเลาหู

เล่ม 15 เลขที่ 21 จ.ศ. 1233 มีมาว่าควยเรื่องความจีนโห่เฉียว

เลขที่ 22 จ.ศ. 1233 มีตอบไปว่าควยเรื่องความจีนโห่เฉียว

2 กทศ. จดหมายเทศุรชกาลที่ 5 เลขที่ 2317 (มคที่ 230/4) คำให้
การหลวงภักดีเรื่องจีนอั้งยี่ก่อการวิวาทกัน จ.ศ. 1244

เลขที่ 2318 (มคที่ 230/5) คำให้การอ้าแคงเงินเรื่องจีนอั้งยี่ก่อ-
การวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2319 (มคที่ 230/6) คำให้การอ้าแคงแพ่งเรื่องจีนอั้งยี่วิวาท
กันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2320 (มัตที่ 230/7) คำให้การอำแดงกิ่ง เรื่องเงินอั้งยี่ก่อการ
วิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2321 (มัตที่ 230/8) คำให้การเงินดูเขียว เรื่องอั้งยี่ก่อการ
วิวาทที่ตลาดพลู

เลขที่ 2322 (มัตที่ 230/9) คำให้การอำแดง เป้า เรื่องเงินอั้งยี่ก่อ
การวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2323 (มัตที่ 230/10) คำให้การเงินหงวน เรื่องเงินอั้งยี่ก่อ-
การวิวาทกันที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2326 (มัตที่ 230/13) คำตัดสินเงินอั้งยี่ก่อการวิวาทกันที่-
ตลาดพลู จ.ศ. 1244

เลขที่ 2315 (มัตที่ 230/2) พระราชคำรื้อออกพระราชบัญญัติเงินอั้งยี่
จ.ศ. 1244 และพระบรมราชโองการ เรื่องการพิพากโทษเงินอั้งยี่ก่อการวิวาท
ที่ตลาดพลู จ.ศ. 1244

3 กจช. ร.5 พศ. เล่ม 21 ที่ 431, 432, 433, 434, 436,
446 หนังสือราชการปีมะแม เบญจศก จ.ศ. 1245 (อั้งยี่เมืองสมุทรปราการ)

กทช. จคหมายเหตุรัชกาลที่ 5 เลขที่ 2328 (มัตที่ 230/15) คำ
ปรึกษาวางบทเงินอั้งยี่ทำรายญคม เมืองนครชัยศรี จ.ศ. 1245 และเรื่องอั้งยี่
เมืองสมุทรปราการ

4 กจช. พ.ล. เล่ม 1 จ.ศ. 1245 เรื่องให้ชำระเรื่องเงินอั้งยี่ในจนท
อากรเตาสู่ราที่กรุงเก่า หน้า 130

5 กจช. ร.5 น.33/1 เรื่องเงินอั้งยี่วิวาทกันที่ตำบลบางขวาง

น.33/2 กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์มีหนังสือขอสำเนาคำพิพากษา เรื่อง
อั้งยี่วิวาทกันที่ตำบลบางขวาง

น.33/3 คอ เรศปอน เคน เรื่องปล่อยอั้งยี่ที่วิวาทกันตำบลบางขวางที่มี
กำหนดโทษ 2 ปีพ้นโทษ

น. 33/10 คอ เรศปอน เคน เรื่องพวกจีนหางบวนฮั่ว เสงกง เตกทำเรื่อง
ราวถวายท่านคอมมิตตี ขอรับพระราชทานโทษเงินพวกอั้งยี่ซึ่งรับพระราชอาญาจาก-

ณ กุณ ณ ตาราง พนโทษ ส่งออกไปเมืองจีนด้วย

น.33/41 ให้นำจีนอั้งยี่ที่พนโทษมาลักหมายหมู่ เป็นไพร่หลวง

น.33/42 อั้งยี่ 97 คนซึ่งต้องพระราชอาญาจำคุกในกรวิวาทที่ต่าง
ปล่อง เหลี่ยมไครับการปลดปล่อยพนโทษ

น.33/49 มีคำสั่งให้อายจีนอั้งยี่ค่าบลงบางขวางปล่อง เหลี่ยมพนโทษ
รวม 97 คน พระภักดีพิทักษ์กราบรับตัวไป

น.6.2/62 คอ เรศปอน เคน เรื่อง คอนมิตคีปรึกษาโทษพวกจีนอั้งยี่วิวาท
กันที่ค่าบลงบางขวาง

กจช. พ.ด. เล่ม 1 ร.ศ. 108 เรื่อง ระงับจีนอั้งยี่วิวาทกัน หน้า 253

6 กจช. ร.5 น.52.7/1 คอ เรศปอน เคนช เรื่อง จีนงี่ เซงคนในบังคับ

โปรตุเกสพาพรรคพวกประมาณ 50 คนประชุมเข้าอั้งยี่ในตรอกกอเนี้ยเกง กรุงเทพฯ

7 กจช. ร.5 น.33/8 คอ เรศปอน เคน เรื่อง มิสเตอร์ลิเคดว่ามิจีนจะ
ก่อการเข้าอั้งยี่กันที่โรงสีกลไฟพระยาพิศาลมณฑลพานิชอีก

8 กจช. ร.5 น.1.1/23 คอ เรศปอน เคนช เรื่อง จีนเซง เถ่าแก่ปิ่น
เรื่อง ราวว่าจะขออนุญาตให้พวกจีนอั้งยี่เลี้ยงโต๊ะกันค่าบลศึกแถวหลวงนาวา
เหนือตลาด ไคสั่งให้หลวงสาตราบังคับมิส เคอร์แซริฟไปตรวจดูแลด้วย

9 กจช. ร.5 น.33/11 คอ เรศปอน เคน เรื่อง พระเจ้านองยาเธอ
กรมหมื่นภูเรศร์ธำรงศักดิ์ มีหนังสือมาว่าจีนคุด จีนซุ่นเฮง คุมพวกอั้งยี่โรงสี
ไฟ 40, 50 คน พาลวิวาทหุบตีพวกซื้อปลาแลพวกจีนเตง เจ็บป่วยหลายคนตี-
ตะพานปลา ค่าบลโรงกะทะ ขอให้ไปลิสไปรักษา กันวิวาทด้วย

10 กจช. ร.5 น.52.1/190 กงสุลอังกฤษขอให้ปล่อยจีนเกียไล จีน
ห่งอ่ย ที่พลตระเวนจับกุมมา ไคตอบไปว่าจีน 6 คน เป็นอั้งยี่วิวาทกับพวกงี่ฮก
ที่โรงบ่อนตรอกข้าวสาร ปล่อยให้ไม่ได้

11 กจช. ร.5 น.33/16 เรื่อง ขุนราชพิจิตร จักพลตระเวนไปรักษา
ในการปิดทองพระพุทธรูปที่วัดราชคฤห์ มีพวกจีนอั้งยี่เกิดวิวาท พลตระเวนห้าม
พวกจีนกลับต่อสู้แทงนายพลัค พลตระเวนตาย ไคนำความกราบบังคมทูลแล้ว

12 กจช. ร.5 น.33/19 จีนอั้งยี่กักต่าง ๆ กลับจากแห่เจ้าไปประชุม

กันที่ตรอกวัดพิภพพิภพชัย อั้งปีกักตัวกงสีกับกักชิว ลีก็อ เกิดวิวาทกัน

น.33/17 เรื่องอั้งปีในมณฑลกรุง เทพา

13 กจช. ร.5 น.33/17 เรื่อง เกี่ยวกัน

14 กจช. ร.5 น.52.1/238 เรื่องกงสุลอังกฤษ ขอให้จีนโคจ้ง เลียบ
รับประกันตัวจีนโจ้ เข็มมวยซึ่งกองตระเวนจับมา ทว่าทว่าเป็นอั้งปีวิวาทกันที่ปากตรอก
อาจุม

15 กจช. ร.5 น.33/22 จีนอั้งปีวิวาทกับพระสงฆ์วัดพนางเชิง และ
อั้งปีกรุง เก่า

16 กจช. ร.5 น.52.1/254 หลวงพระการกำจัดว่า จีนอั้งปีชิว ลีก็อ
กับง้อกซึ่งจอกเรืออยู่หน้าวัดสัมพันธวงษ์เกิดวิวาทกัน จับจีนอะเซก จีนไซ้กับเรือ
เอี่ยมจุน 12 ลำ กงสุลอังกฤษ กงสุลฝรั่งเศสขอไหมอบเรือให้กับ เจ้าของรับไป

17 กจช. ร.5 น.33/17 เรื่องอั้งปีในมณฑลกรุง เทพา

น.33/18 พวกจีนอั้งปีวิวาทกันในท้องที่บางปีเรือ

น.6.2/605 พระยาธรรมสารนิตินิมาয়ส่งอายจีนอั้งปีวิวาทกันตำบลวัด
นางชี ศาลเจ้าอาเหนียว กรุง เทพา จำคุกรวม 44 คน

18 กจช. ร.5 น.33/30 จีนตัวไซ้เยียบกงสีง้อก นำกองตระเวนจับ
จีนกฤษยง จีนเยียบไซ้กับพวกอั้งปีตัวกงสี ทหารายจีนปัก เข็มตาย

19 กจช. ร.5 น.33/17 เรื่อง เดิม

20 กจช. ร.5 น.33/17 เรื่อง เดิม

น.33/33 พวกจีนอั้งปีกว้างตุงเกิดวิวาทกันที่ตำบลถนนบางรัก

21 กจช. ร.5 น.33/22 จีนอั้งปีวิวาทกับพระสงฆ์วัดพนางเชิง และ
อั้งปีกรุง เก่า

22 กจช. ร.5 น.33/74 เรื่องกรมหมื่นมดีศร ขอให้ระงับจีนอั้งปีที่
เกิดวิวาทตำบลสะพานปลาคลองมดุง

23 กจช. ร.5 น.33/43 เรื่องพวกจีนอั้งปีง้อก ชู้กันโหลก กลุ่มมุดตี
พันจีนทอง แลพวกจีนขายยาจอกเรือหน้าวัดพิภพพิภพชัย แลแบ่งชิง เอาเงิน

24 กจช. ร.5 น.33/44 เรื่องหลวงพระการกำจัดเป็นรายงานว่ามี
พวกจีนอั้งยี่เที่ยวกระทำร้ายราษฎร ตำบลสำเพ็ง

25 กจช. ร.5 น.6.2/614 เรื่องจีนกว้างตุงมร้ายปล้นและทำร้ายร่างกาย

26 กจช. ร.5 น.33/46 นายโชน เป็นหัวหน้าอั้งยี่ประชุมกันที่ทุ่งสำเภา

และเมืองอุทัย

27 กจช. ร.5 น.33/47 เรื่องอั้งยี่มณฑลกรุงเก่าที่คลองตะเคียน

28 กจช. ร.5 น.33/53 เรื่องอั้งยี่คลองขอยที่ 1.2 แลตำบลบางชัน

คลอง 6 วา แขวงเมืองชัยภูมิบุรี

29 กจช. ร.5 น.33/17 เรื่อง เเคิม

30 กจช. ร.5 น.33/53 เรื่อง เเคิม

31 กจช. ร.5 น.33/60 จับจีนอั้งยี่ไหลล่า ตำบลคึกหลังโรงวิชาล

เจ้าอาเนียบเกง สำเพ็ง เกี่ยวกระทรวงต่างประเทศ แลกงสุลฝรั่ง เศส

น. 33/61 เรื่องอั้งยี่ไหลล่าที่ศาลเจ้าอาเนียบเกง และที่หลังวัดเล่งเนียบยี่

32 กจช. ร.5 น.33/62 เรื่อง เกี่ยวกัน

33 กจช. ร.5 น.33/61 เรื่อง เกี่ยวกัน

น.33/63 เรื่องอั้งยี่

น.33/64 เรื่องจีนสูน หัวหน้าอั้งยี่ชื่อลัมยี่ตุง

34 กจช. ร.5 น.33/63 เรื่อง เเคิม

35 กจช. ร.5 น.33/69 จับพวกจีนอั้งยี่อีกที่ไซ่หือ เครื่องหมายสำหรับ
อั้งยี่มาเข้าในกระบวนแห่โดงิงชานัน มีคำสั่งให้กองตระเวนจัดการฟ้องให้ศาล
พิจารณาลงโทษจำเลยตามพระราชบัญญัติต่อไป

36 กจช. ร.5 น.8.13/21 จับพวกจีนกว้างตุงประชุมเข่าอั้งยี่ที่ตำบล
คึกแถวริมถนนเจริญกรุงทรงตลาด กรมหมื่นภูเรศร์ช็องกงสีไปยกกักส่งศาล แล
ในบัญญัติมีชื่อนายเป็น กรมอัยการ เป็นผู้รับรองในพวกอั้งยี่ควย

37 กจช. ร.5 น.33/70 คค้ออั้งยี่กกวคคิมกือ ตำบลตลาดน้อย

38 กจช. ร.5 น.8.13/37 จับจีนยวคหัวหน้าอั้งยี่

39, 40 กจช. ร.5 น.33/63 เรื่อง เเคิม

สัญญาที่พิมพ์ฉบับนี้ จ.ศ. 1243 (พ.ศ. 2424)

ข้าพระพุทธเจ้า จีนหัวหนา แซ่มวย ชื่อจ๊ก แซ่โล ชื่อหยิว นายอั้งยี่
ยี่ห้องเฮงกงสี ซึ่งเป็นพวกกวางตุ้ง ขอพระราชทานทำหนังสือพิมพ์ฉบับ 13 ขอ
ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายกับท่านผู้รับสั่ง ขอท่านไต่ถามคำพิพากษาของข้าพระพุทธเจ้าขึ้น
นามเกล้าฯ ถวายให้ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท คอยพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้ง
หลายซึ่งโคเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในกรุงสยาม โคเข้ามาหากินเป็นสุขนั้น
พระเดชพระคุณเป็นลนเกล้าฯ ก็ซึ่งพวกข้าพระพุทธเจ้าใครรวมรวมกันเป็นพวกเป็น
เหล่าตั้งตัว เป็นอั้งยี่มีชื่อต่าง ๆ กันนั้น ข้าพระพุทธเจ้ามิได้คิดประทุรร้ายต่อแผ่นดิน
กันแลข้าม เหวงราษฎร แลวิวาทพวกที่เป็นอั้งยี่ด้วยกัน ทำให้ขึ้นเคืองไต่ฝ่าละออง
ธุลีไม้ ในการที่รวบรวมทำการอั้งยี่นั้นคิดเห็นพร้อมกันว่า จีนที่เข้ามาพึ่งพระบรม
โพธิสมภารนั้นทั้งบิคา มารคา ญาติพี่น้องมาเที่ยวเข้ามาหากินในที่ต่าง ๆ ไม่มีที่พึ่ง
ที่จะอุดหนุนในการที่จะเข้ามาหากิน จึงโคตั้งเป็นพวกเหมือนกับพี่น้อง ซึ่งร่วมบิคา
มารคา เคียวกัน ครั้นนานมาพวกจีนก็ตั้งก๊กขึ้นเป็นหลายยี่หอ การจึงโคจูงนำยเกิด
วิวาทซึ่งกันแลกัน ที่เกิดขึ้นเป็นตั้งนั้นขึ้นแล้ว คนทั้งหลายไม่ทราบความ จึงโคคิด
สะอึกหวาดหนีไปต่าง ๆ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงโคพร้อมใจกันทำพิพากษา 13
ขอขึ้นมาทูลเกล้าฯ ถวาย จะโคไม่เป็นที่หวาดหวั่นในราชการต่อไป

- ขอ 1. ข้าพระพุทธเจ้านายอั้งยี่ต้องรับพระราชทานถือนำพระพิพัฒน์—
สัตยาปิลละ 2 ครั้ง
- ขอ 2. พวกจีนอั้งยี่ของข้าพระพุทธเจ้าจะประพฤติอยู่ในยุติธรรมตาม
กฎหมาย ไม่ข้าม เหวงราษฎรผู้ใดให้โคความ เคืองครอน
- ขอ 3. จีนเข้ามาอยู่ในกรุง เทพฯ โคยมาก ถ้าไปปล้นสะดมดูฆ่า
คนตาย เจาพนักงานจะเอาตัวไมโค ข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยสืบเสาะติดตาม

จับตัวส่ง เจ้าพนักงาน ถ้าจับตัวไม่ได้ มีผู้หนึ่งผู้ใดโจทน์ว่า พวกอั้งยี่ของข้า-
พระพุทธเจ้าบิณฑังผู้รายไว้ สืบโคความจริง ไม่เอาตัวมาส่งให้เจ้าพนักงาน
พิจารณาโคความจริง ก็ให้ทำโทษข้าพระพุทธเจ้าตามโทษานุโทษ

ขอ 4. ข้าหลวงแลเจ้าภาชีนายอกรที่ท้าวพระราชทรัพย์ของหลวง
จะจับตัวคนที่ทำผิดกฎหมายแลพิศักทองคร่า ผู้ที่ไปจับต้องบอกเจ้าพนักงานอำเภ
ไปกำกับไพรเห็นควย ถ้าเป็นหัว เมืองทองบอกเจ้าเมือง กรมการ แขวงกำนัน
ไป จะโคบอกนายอั้งยี่ไปช่วยจับ มีให้คนอั้งยี่ชักขวาง ขอมให้จับโดยคมีให้วิธา

ขอ 5. พวกจีนอั้งยี่ที่อยู่บนบึงคับ ข้าพระพุทธเจ้าจะห้ามปรามมิให้ค
กัน เป็นหมวดเป็นเหล่า ออกเที่ยวหุคที่พันแห่งซึ่งกันแลกันให้ราษฎรตกโค บ่วยกา
ท่ามาหากิน

ขอ 6. พวกอั้งยี่วิธาทกันเอง เป็นแค่ความเล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้า
จะว่ากล่าวกันเอง ถ้าไม่ตกลงจะส่งมายัง เจ้าพนักงาน

ขอ 7. พวกอั้งยี่วิธาทกันเอง แต่เป็นคนละพวก ข้าพระพุทธเจ้าตัว
นายอั้งยี่ทั้ง 2 ฝ่าย จะสมัครสมารว่ากล่าวให้เรียบร้อย มิให้วิธาทแก่กัน ถ้าพวก
อั้งยี่มีพัน ขึ้นรบคที่พันแห่ง เป็นการใหญ่ ก็ให้ท่านเจ้าพนักงานเอาตัวข้าพระพุทธเจ้า
นายอั้งยี่มาเร่ง เอาตัวที่วิธาท ส่งมาชำระทำโทษทั้ง 2 ฝ่าย

ขอ 8. ข้าพระพุทธเจ้าจะเลี้ยงโคมะมีงัวกรบีเมื่อโค ข้าพระพุทธเจ้า
จะบอกเจ้าพนักงานขอคนกำกับให้ เป็นพยาน

ขอ 9. คนอั้งยี่ของข้าพระพุทธเจ้ามีมากน้อยเท่าโค ข้าพระพุทธเจ้า
จะทำบาญชีชื่อแลแซ่คำหนิคคนในคงลีให้สืบเชิง ถ้าคนโคที่มีบ้านเรือน ก็จะมีบอกบาญ-
ชีบ้านเรือนคำบลควย ขึ้นเจ้าพนักงานเหมือนกับบาญชีในศาล

ขอ 10. ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะเลี้ยงโคทำอั้งยี่ใหม่ขึ้นอีก ข้าพระ-
พุทธเจ้าจะบอกเจ้าพนักงานไพร ถ้าเจ้าพนักงานขอมให้ทำ ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะ
ทำ ถ้าโคคนใหม่ขึ้นอีกมากน้อยเท่าโค ข้าพระพุทธเจ้าจะบอกเจ้าพนักงานให้
ทราบ อนึ่งคนอั้งยี่พวกของข้าพระพุทธเจ้าจะไปเมืองจีนดูตาย ข้าพระพุทธเจ้า
จะบอก เจ้าพนักงานให้แกบบาญชี

ข้อ 11. ข้าพระพุทธเจ้าจะส่งกฎหมายธรรมเนียบฉบับที่ 36 ขอมาให้เจ้าพนักงาน
แปล ถ้าข้อใดเป็นการแรงในบ้านเมือง ก็จะยอมยกอธิปไตย

ข้อ 12. คนสืบแยกของกงสุลใด ๆ ที่เป็น เมืองทางพระราชไมตรี มีความเกี่ยว
ข้องฟ้องหาคนอังกฤษที่เป็นคนบารุงฝ่ายสยาม ฟ้องมายัง เจ้าพนักงานศาลต่างประเทศ
ขอให้เจ้าพนักงานศาลต่างประเทศมีหมายมายังกระทรวงอำเภอนิให้ทราบก่อน จะ
ไต่ถามหมายบังคับในนายอังกฤษผู้ส่งตัวคนอังกฤษที่ตกลงคดีไปว่าคดีคนสืบแยก นายจะไต่ถาม
ความไปใหญ่การหนักเบาผิดชอบของคนอังกฤษด้วย

ข้อ 13. พวกข้าพระพุทธเจ้าโดยยอมทำที่ตมบน 13 ข้อแล้วนี้ ถ้าข้าพระพุทธเจ้า
จะผิดควยข้อหนึ่งข้อใดที่ใดทำที่ตมบนถวายไว้ ก็ให้ท่านเจ้าพนักงานทำโทษข้าพระ-
พุทธเจ้าตามกฎหมายเก่าใหม่ในกรุงสยาม ถ้าตัวข้าพระพุทธเจ้าไม่ใช่จีนญกปี
เป็นจีนจีนอยู่อำนาจ เมืองที่เป็นทางพระราชไมตรีก็ดี ข้าพระพุทธเจ้าจะยอมให้
ตระลาการฝ่ายสยามว่าตามกฎหมายฝ่ายไทย ข้าพระพุทธเจ้าจะไม่เอาอำนาจซึ่ง
ตัวข้าพระพุทธเจ้าอยู่ในบังคับมา เกี่ยวข้องในศาลว่าระความฝ่ายสยาม ให้ตระลา-
การฝ่ายสยามทำเต็มอำนาจกฎหมายบ้านเมือง ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายใคร่พร้อม
ใจกันทำที่ตมบนควยความยินดี ไม่ใคร่มีผู้มีอำนาจผู้ใดคนหนึ่งมากกดขี่ให้ทำ ข้าพระ-
พุทธเจ้าโดยประทับตราประทับ และเซ็นชื่อควยลายมือของข้าพระพุทธเจ้าไว้ เป็นสำคัญ

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ขอเถระ

ไต่ทำที่ตมบนให้ไว้แต่ ณ วัน 7 5 1 คำมีมะเส็งตรีศก ศักราช 1243

ที่มา กจช. ร.5 น.33/12 หัวหน้าอังกฤษกต่าง ๆ ทำที่ตมบน จ.ศ. 1243

พระราชบัญญัติว่าด้วยอั้งยี่ รัตนโกสินทรศก 116

มีพระราชเสาวนีย์สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ซึ่งสำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

ทุกวันนี้มีคนชักชวนกันตั้งชื่อ เป็นหมู่ เรียกว่า อั้งยี่มีชื่อต่าง ๆ บาง แลเรียกชื่ออย่างอื่น ๆ บาง แล เกิดวิวาทยกพวก เข้าทุบตีฟันแทง บังชิงกัน แลกัน บาดเจ็บ เป็นอันตรายแก่ร่างกายแลชีวิตเนื่อง ๆ มา เป็นที่หวาดหวั่นแก่อาณาประชาราษฎรทั้งหลายทั่วไป ไซ้แต่เท่านั้น ครั้นมีผู้ฟ้องร้องว่ากล่าวจะเอาโทษพวกนี้ ตามกฎหมายบ้านเมือง พวกหัวหน้าก็เข้าช่วยป้องกันชักชวน มิให้จับกุมพวกเหล่านี้มาชำระคดีกลงโทษตามกฎหมายบ้านเมืองได้โดยสะดวก เหตุฉะนี้จึงทรงพระราชดำริ เห็นสมควรที่จะป้องกันมิให้มีการทุจริต เช่นกล่าวมานี้ เกิดขึ้นอีกต่อไป

จึงมีพระราชเสาวนีย์คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติไว้ต่อไปดังนี้

มาตรา 1. ตั้งแต่วันออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ เป็นต้นไป บรรดา กฎหมาย พระราชบัญญัติ ประกาศ แลขอมบังคับที่ว่าด้วยเรื่องอั้งยี่ทั้งปวงนั้นให้ยกเลิกเสีย

มาตรา 2. ในพระราชบัญญัตินี้ คำว่าหมู่อาชื่อนั้น มิได้หมายความว่า รวมบริษัทต่าง ๆ ทั้งจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

ข้อ 1. บริษัทซึ่งตั้งขึ้น เพื่อประโยชน์แห่งการค้าขายอย่างเดียว

ข้อ 2. บริษัทใด ๆ หรือหมู่ใดซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งอยู่โดยชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย

ข้อ 3. บริษัทหรือหมู่ใด ๆ ก็ดี ใดๆ เขาหุ้นส่วนกันก็ดี มีคนเข้ากัน ไม่เกินกว่า 10 คน เพื่อจะทำการค้าต่าง ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แลคนผู้เข้าบริษัท

ถ้าเขาหนี ถ้าหุ้นส่วนนั้นไม่คงสาบานตัว เพื่อจะปิดบังความลับของบริษัทถ้าหนี
 ถ้าการเขาหุ้นส่วน และในที่สุดบริษัทถ้าหนี ถ้าการเขาหุ้นส่วนนั้น มีโทษทำการ
 ลับอันมิชอบอย่างหนึ่งอย่างใดควย

มาตรา 3. บรรดาพวกที่ค้างขึ้น เป็นหมู่ เป็นช่อง ซึ่งตั้งอยู่ในเวลา
 ออกประกาศพระราชบัญญัตินี้ก็คือ ถ้าจะค้างขึ้นภายหลังวันใช้พระราชบัญญัติก็คือ
 ต้องมาขอจดทะเบียนไว้ก่อน เจ้าพนักงานผู้ซึ่งจะใคร่รับตำแหน่ง และมีชื่อประกาศ
 ไว้ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาตามครั้งตามคราว แลการขอจดทะเบียนนั้นต้อง
 ทำเรื่องราวมาขึ้น ให้แจ้งความประสงค์ของหมู่ผู้ข้องที่ค้างขึ้นกับทั้งสำเนาขอ
 บังคับสำหรับหมู่ผู้ข้องนั้น กับรายชื่อรายชื่อสมาชิกผู้เขา เป็นหมู่ เป็นช่อง กับรายชื่อ
 ชื่อแลตำบลที่อยู่ของผู้เป็นหัวหน้านายใหญ่ นายรอง กับตำบลที่จะตั้งโรงประชุม
 ในผู้น้อยสำหรับประชุมกันนั้นคิดหาย เรื่องราวมาควย

มาตรา 4. เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนมีอำนาจที่จะเรียกผู้เป็นหัวหน้า
 นายใหญ่ นายรอง แลผู้จัดการ แลผู้กระทำการในที่ทำการนั้น แลสมาชิกของ
 หมู่ผู้ข้องใด ๆ ที่ใดลงทะเบียนแล้ว ถ้าที่บังคับให้ลงทะเบียนไว้แล้วก็ ถ้าที่
 คงบังคับให้ลงทะเบียนตามมาตรา 3 ของพระราชบัญญัตินี้ โดยมีหมายเรียกมา
 ใดตลอดเวลา แลใดตามใดทุก ๆ คนที่ต้องเรียกมานั้น ให้แจ้งความโดยละเอียด
 ในกิจธุระของพวกที่เป็นหมู่ เป็นช่องนั้น ๆ บรรดาผู้เป็นหัวหน้า นายใหญ่ นายรอง
 แลผู้ทำการต่าง ๆ แลสมาชิกที่ต้องเรียกนั้น จำเป็นต้องมา แลคงแจ้ง-
 ความโดยละเอียด ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนข้อบังคับนี้ พิจารณาเป็นสัจให้ปรับเงินไม่เกิน
 500 บาท ถ้าจำคุกมีกำหนดไม่เกินกว่าปีหนึ่ง ถ้าทั้งจำคุกแลปรับ เป็นพิไนย
 ควบทั้งสองสถาน

มาตรา 5. ถ้าเจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนเห็นสมควรก็มีอำนาจที่จะเรียก
 ผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งใคร่จดทะเบียนไว้แต่เป็นแล้วก็ตาม ก็ถ้าที่ขอจดทะเบียนเป็นหัวหน้า
 นายใหญ่ นายรอง ถ้าผู้ทำการต่าง ๆ ในหมู่ในช่องใด ๆ ก็คือ ที่ใดจดทะเบียน
 ไว้ก็คือ ถ้าจะจกก็คือ ให้ทำทานบนว่าจะไม่กระทำผิดพระราชบัญญัตินี้ แลให้มีประกัน
 สองคน คิดเป็นเงินสำหรับที่จะเสียค่าปรับมีจำนวนมากน้อยตามแต่ เจ้าพนักงาน
 จะเห็นสมควร แต่รวมเงินไม่เกินกว่า 4,000 บาท

มาตรา 6. ถ้าหมู่ของใด ๆ ไม่ไค้ประพฤติการตามหน้าที่อันสมควร แก่พวกนั้นก็ดี ถ้าตั้งพวกขึ้น ถ้าตั้ง เป็นพวกอยู่ เพื่อจะกระทำกรที่ไม่ชอบด้วย พระราชกำหนดกฎหมายก็ดี เจ้าพนักงานจะไม่ไค้จดทะเบียน ถ้าไค้จดทะเบียน แล จะถอนเสียไม่ให้มีอยู่ในทะเบียนต่อไปก็ไค้

มาตรา 7. หมู่ของใด ๆ ที่ไม่ไค้จดทะเบียนก็ดี ถ้าไค้จดทะเบียนไว้ แล ภายหลังต้องถอนเสียจากทะเบียนก็ดี หมู่ของนั้น ๆ ต้องนับว่าเป็นพวกซึ่ง ตั้งอยู่โดยผิดกฎหมาย

มาตรา 8. ถ้าหมู่ใดของใดไม่ไค้มาขอจดทะเบียน เสียภายในกำหนด เดือนหนึ่ง นับแต่วันที่ไค้ออกประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้เป็นคนไป ต้องถือว่าหมู่ นั้นของนั้นไค้ตั้งอยู่ผิดกฎหมาย

มาตรา 9. การชุมนุมกันตั้งแต่ 5 คน ถ้ามากกว่า 5 คนขึ้นไปต้อง ถือว่าเป็นการชุมนุมกันผิดกฎหมายใน เวลาที่มีเหตุการดังกล่าวต่อไปในข้อความ เหล่านี้คือ

- ข ข้อ 1. เมื่อคนที่ชุมนุมกันนั้น เป็นพวกในหมู่ในช่องที่ตั้งขึ้นโดยผิดกฎหมาย
 ข ข้อ 2. เมื่อความมุ่งหมายของคนผู้ที่ชุมนุมนั้น เป็นประการหนึ่งประการ ใดใน 3 ประการนี้คือ

ประการที่ 1. เพื่อจะชักชวนเอาต่อสู้การทั้งปวงที่ข้าราชการเจ้า- พนักงานกระทำตามกฎหมาย

ประการที่ 2. เพื่อจะกระทำกรทุจริตต่าง ๆ ให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ อนุประชาราษฎร ถ้าจะกระทำรายอื่น ๆ ซึ่งเป็นขอละเมิดที่มีโทษหลวงตามกฎหมาย

ประการที่ 3. เพื่อจะทำการทางไส้อ่านาจากคชด้วยกำลัง ให้คนอื่น กลัวเกรง แล ช่มชู้ในโทษคนนั้น ๆ ทำการสิ่งใด ซึ่งกฎหมายไม่ไค้บังคับให้ทำ ถ้าช่มชู้คนนั้น ๆ ไม่ให้ทำการสิ่งใดซึ่งกฎหมายอนุญาตให้ทำ

มาตรา 10. ถ้าพบชงหรือ เครื่องหมายอื่น ๆ ถ้าสรรพหนังสือต่าง ๆ ของหมู่ของของใด ๆ อยู่กับหมู่ใด ก็จะต้องถือว่าผู้นั้น เป็นพวกหมู่ของนั้น ๆ จนกว่า ผู้นั้นจะพิสูจน์ตัวควยพยานให้ เห็นจริงว่าคนไม่ใช้พวกในหมู่ของนั้น ๆ

มาตรา 11. ห้ามไม่ให้หม้อของที่ใดจดทะเบียนไว้ตามขอพระราชบัญญัตินี้มีการชุมนุม เว้นแต่หัวหน้าหม้อของนั้นโดยบอกล่วงหน้าให้เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียนทราบก่อน อย่างน้อย 24 ชั่วโมง ในคำแจ้งความนั้นต้องบอกเวลา และวันชุมนุม และชุมนุมที่ตำบลใด และชุมนุมด้วยเหตุอันใด ถ้าจะทำการสิ่งใดในที่ชุมนุมนั้น เจ้าพนักงานผู้จดทะเบียน ถ้าเจ้าพนักงานกองตระเวนคนหนึ่งคนใดที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานผู้จดทะเบียน มีอำนาจที่จะเข้าไปในที่ชุมนุมนั้นโดยสะดวก

การชุมนุมทุกรายซึ่งใดชุมนุมผิดต่อมาตรานี้ต้องถือว่า เป็นการผิดต่อกฎหมาย และถ้าผู้ใดชักชวนห้ามปรามเจ้าพนักงานที่ได้รับอนุญาตไม่ให้เข้าไปในที่ชุมนุมใด พิจารณาสมให้ปรับเงินไม่เกินกว่า 500 บาท ถ้าจำคุกมีกำหนดไม่เกินกว่าปีหนึ่ง ถ้าทั้งปรับและจำคุก ทั้งสองสถาน

มาตรา 12. ถ้าคนใดคนหนึ่ง เป็นผู้จัดการ ถ้าเป็นผู้ช่วยในการของหม้อของซึ่งใดตั้งขึ้นผิดกฎหมายนั้น พิจารณาเป็นสัจให้จำคุกไม่เกินกว่า 5 ปี หรือปรับเป็นพินัยไม่เกินกว่า 2,000 บาท ถ้าทั้งจำคุกและปรับพินัยด้วย ทั้งสองสถาน

มาตรา 13. คนใดคนหนึ่งซึ่ง เป็นสมาชิกก็ คือ ถ้าทำการเหมือนเป็นคนอยู่ในพวกของหม้อของซึ่ง ใดตั้งขึ้นผิดกฎหมาย ถ้าไปชุมนุมด้วยเหล่าที่ชุมนุมกันผิดกฎหมาย ถ้าเกี่ยวข้องด้วยหม้อและของที่เขาชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ ถ้าออกเงินเขา เรียกรายให้หม้อและของที่เขาชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ ถ้าช่วยอุดหนุนอย่างอื่น ถ้าชักชวนโดยความซุ้ เชิญให้คนใดคนหนึ่งมา เข้านมในหม้อในของซึ่ง ใดตั้งขึ้นผิดกฎหมาย พิจารณาเป็นสัจ ให้จำคุกไว้ไม่เกินกว่า 3 ปี ถ้าให้ปรับพินัยไม่เกินกว่า 1,000 บาท ถ้าทั้งจำคุกและปรับ เป็นพินัยด้วยทั้งสองสถาน

มาตรา 14. ถ้าคนใดคนหนึ่งชุมนุมในหม้อในของ ถ้าในที่ชุมนุมกันอันผิดกฎหมายนั้น มีอาวุธสิ่งอื่นที่ใช่ต่างอาวุธอัน เป็นเครื่องที่จะทำอันตรายแก่ชีวิตใดแล้ว ก็ให้ลงโทษจำคุกผู้นั้นไ้มากขึ้นถึง 4 ปีก็ได้ ถ้าให้ปรับผู้นั้น เป็นพินัยถึง 1,500 โคน

มาตรา 15. ถ้าพวกที่เขาชุมนุมอันผิดกฎหมาย ถ้าคนใดคนหนึ่งในพวกที่เขาชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ กระทำการสิ่งใดที่ผิดล่วงละเมิดพระราชกำหนดกฎหมาย

สำหรับแผ่นดิน เพื่อให้สำเร็จประโยชน์ของหมู่ของช่องที่เขาชุมนุมกันตั้งว่ามานี้ ฤๅ
คนใดคนหนึ่งในพวกที่เขาชุมนุมกันตั้งว่ามานี้รู้ว่าการที่กระทำลงนั้น เพื่อให้สำเร็จ
ประโยชน์ เช่นกล่าวมาแล้วนั้น คงถือว่าบรรดาคนในพวกที่เขาชุมนุมกันอันผิดค่อ
กฎหมายนั้นทุกคน เป็นผู้กระทำผิดลงละ เมื่อดังพระราชกำหนดกฎหมายสำหรับแผ่นดิน
คืน เสมอกัน

มาตรา 16. บรรดาสมุค กระดาษ ฤๅสรรพหนังสือต่าง ๆ ของฤๅ
เครื่องหมายอย่างอื่น แลทรัพย์สินของทั้งปวงซึ่งพึง เคลื่อนจากที่ใด ฤๅไม่พึง
เคลื่อนจากที่ใด ซึ่งมีเหตุสมควรจะเชื่อว่า เป็นของหมู่ของช่องที่เขาชุมนุมกันอัน
ผิดค่อกฎหมาย ฤๅซึ่ง เกี่ยวข้องในทางใดทางหนึ่งกับหมู่กับช่องที่เขาชุมนุมกันผิด
ค่อกฎหมายนั้น เมื่อจับหรือคนใด ณ ที่ใด ๆ ก็ให้ริบ เป็นของแผ่นดินได้ทั้งสิ้น

มาตรา 17. ฉะ เมื่อใดข้าราชการหรือ เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจแลหน้าที่
ตามกฎหมาย มีคำสั่งให้ถอนชื่อหมู่ ชื่อช่องใด ๆ ออกเสียจากทะเบียนแล้ว หมู่
ช่องนั้น ๆ ต้องเลิก ไม่เป็นหมู่ เป็นช่องที่ชอบด้วยกฎหมายใดต่อไป โดยเหตุที่
เอาชื่อออกจากทะเบียน แลบรรดาทรัพย์สินสมบัติของหมู่ของช่องซึ่งต้องให้ เลิกนั้น
ให้ศาลอาญาตั้ง เจ้าพนักงานรักษาไว้ ให้เจ้าพนักงานผู้ใดรับคำสั่งของอธิบดี
พิพากษาศาลอาญาไปเก็บแลยึดทรัพย์สินสมบัติไว้ แลชวยทอดตลาดเสีย แลให้
เอาเงินนั้นขึ้นหนี้สินของหมู่ของช่องซึ่งต้อง เลิก เสียหนี้หมดแล้ว เหลือเงินมาก
น้อยเท่าใด ให้แจกแก่คนทั้งหลายผู้ใด เขาพวกอยู่ในหมู่ในช่องซึ่งต้อง เลิกนั้นจง
เท่ากันทุกคน

มาตรา 18. การฟ้องร้องกล่าวโทษผู้กระทำผิดตามพระราชบัญญัตินี้
กรมอัยการและผู้ว่าราชการ เมือง มีอำนาจที่จะฟ้องหรือว่าแทนผู้อื่นใดตลอด

พระราชบัญญัติตราไว้ ณ วันที่ 1 ตุลาคม รัตนโกสินทรศก 116 เป็น
วันที่ 10552 ในรัชกาลปัจจุบัน

ที่มา กจช. ร.5 น.33/31 พระราชบัญญัติจดทะเบียนตั้ง ร.ศ.

ประวัติผู้เขียน

นางสาวศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล สำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2520 จากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาโทในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเดือนมิถุนายน ปีเดียวกัน

ผลงาน บทความ

1. ระบบศักดินา (วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 6 เล่ม 1 พ.ศ. 2519)
 2. นโยบายเกี่ยวกับดินของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สะพาน: รวมบทความทางประวัติศาสตร์ แผนกประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2520)
 3. การโยงอำนาจ เจ้าสองคพระมหากษัตริย์: จุดเริ่มต้นการปฏิรูปบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สะพาน: รวมบทความทางประวัติศาสตร์)
 4. แนวพระราชดำริต่อประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สะพาน: รวมบทความทางประวัติศาสตร์ เล่ม 2 พ.ศ. 2521)
- หนังสือ เบราก็ เขียวนกเขา โศกนาฏกรรมในราชสำนักไทย (สำนักพิมพ์อนาคต พ.ศ. 2523)